

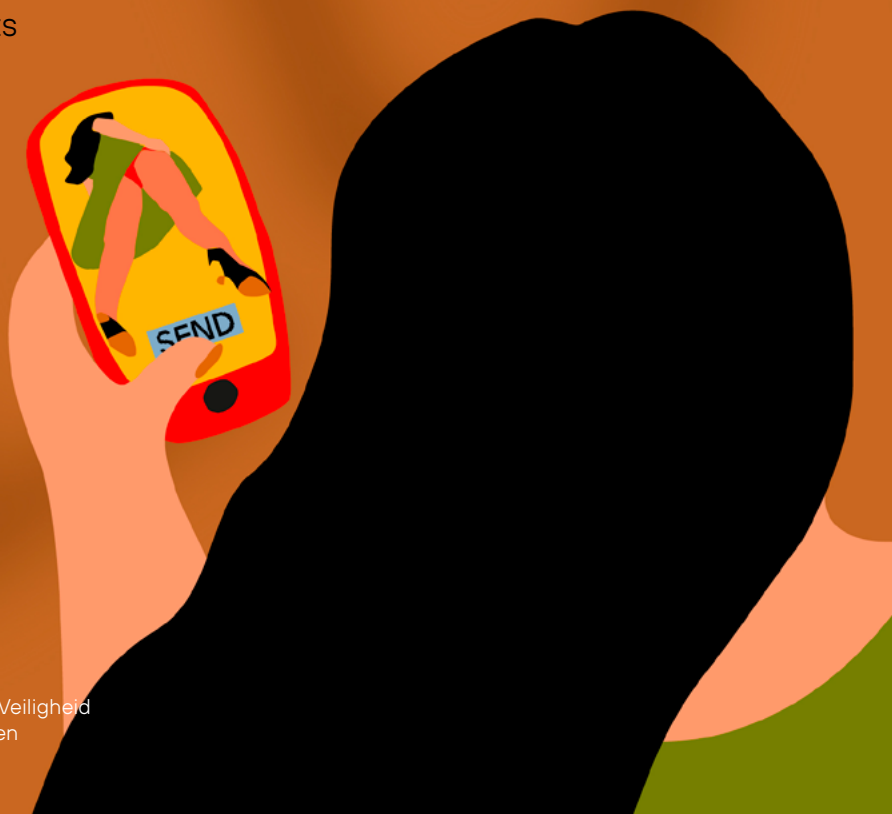
Exposen exposed.

De gevolgen van online slut-shaming voor
jonge vrouwen met een migratieachtergrond
in het hoger beroepsonderwijs

Krista Schram

Machteld de Jong

Marnix Eysink Smeets

Met medewerking van:

Chanice Pinas

Gloria Owusu

Marco Hofman

Nadia Nait Rabah

Tasha Wijnstein

Tineke Hendrikse

SASS STICHTING ACHMEA
SLACHTOFFER
EN SAMENLEVING

inholland
hogeschool

Voorwoord

Het verkennen van seksualiteit door jongeren is iets van alle tijden. Door de opkomst van social media is de wijze waarop dit plaatsvindt echter fundamenteel aan het veranderen. Hierbij wordt zichtbaar dat social media ook een negatieve impact kunnen hebben, die soms ernstige vormen aanneemt. Het thema van dit onderzoeksrapport staat de afgelopen jaren dan ook steeds meer in de belangstelling van de media. Voor veel jongeren zijn sociale media, als communicatiemiddel, een zeer belangrijke manier om zichzelf te laten zien aan anderen. Dat kan gaan over positieve dingen in het leven van deze jongeren, maar we zien dat jongeren sociale media ook gebruiken om anderen te beschadigen of wraak te nemen. Exposen is hier een voorbeeld van: het in brede kring verspreiden van naaktfoto's die in goed vertrouwen zijn gedeeld met de betreffende persoon, bijvoorbeeld in relationele sfeer. We hebben gezien dat de gevolgen hiervan met name voor jongeren (in het bijzonder meisjes) met een migratie achtergrond zeer groot kunnen zijn omdat ze publiekelijk en via sociale media verantwoordelijk worden gehouden voor het te schande maken van hun eigen reputatie en de reputatie van hun familie. Reden voor de lectoraten Diversiteitsvraagstukken en het lectoraat Publiek Vertrouwen in Veiligheid van Inholland om hier nader onderzoek naar te doen.

Voor dit onderzoeksrapport is met een grote groep jongeren gesproken. Zowel met meisjes als met jongens. Deze gesprekken zijn zowel door de onderzoekers zelf gedaan als door studentonderzoekers die via hun eigen, brede, netwerk de onderzoekers in contact brachten met respondenten.

De vele citaten die in het rapport worden aangehaald, zorgen ervoor dat de leefwereld van jongeren op een krachtige manier zichtbaar wordt gemaakt. Een leefwereld waar veel volwassenen (ouders, professionals) niet altijd weet van hebben en waarin zichtbaar wordt dat voor veel jongeren contact via sociale media als 'veiliger en gemakkelijker' wordt ervaren dan face tot face contact. Ze zijn zich echter niet altijd bewust van het feit dat het delen van berichten en foto's op sociale media grote gevolgen kan hebben.

Dat sociale media niet meer zijn weg te denken in ons dagelijkse leven is een feit. Dat jongeren die slachtoffer worden van exposen beter dan nu het geval is, geholpen moeten worden, is eveneens een feit. Dat jongeren zich ook veel bewuster moeten worden van de (langdurige) ernstige gevolgen die exposen kan hebben, mag ook niet onbenoemd blijven.

Dit rapport biedt inzichten en aanknopingspunten om jongeren weerbaarder te maken en professionals handvatten te bieden om jongeren te ondersteunen en het gesprek over dit thema in de school te kunnen voeren. En daarmee vormt ze een waardevolle bron in een nog vrijwel onontgonnen onderzoeksgebied.

Jet de Ranitz
Voorzitter College van Bestuur Hogeschool Inholland

Social media hebben een belangrijke rol in het leven van jongeren, óók waar het gaat om relaties en seksualiteit. Een uiting hiervan is *sexting*, waarbij jongeren in vertrouwen seksueel getinte beelden van zichzelf met elkaar uitwisselen. Medio 2018 wezen berichten in de media echter ook op een ander fenomeen: dat van *exposen*, waarbij jongens dergelijke naaktbeelden van meisjes en jonge vrouwen verspreiden met het doel hen te 'ontmaskeren' en aan de schandpaal te nagelen. Dit zou met name ernstige gevolgen kunnen hebben voor meisjes en vrouwen met een migratieachtergrond en in het bijzonder als zij uit een schaamtecultuur komen, zoals vrouwen van Marokkaanse, Turkse of Hindoestaanse komaf. Valide onderzoek naar de aard, omvang en achtergronden van dit fenomeen was echter nog niet beschikbaar.

Randstedelijke hogescholen kennen een relatief groot aandeel studenten met een migratieachtergrond. De onderzoekers – werkzaam bij Hogeschool Inholland – wilden daarom weten in hoeverre exposen leeft onder vrouwelijke studenten in het hbo. Zij startten een onderzoek rond de vraag:

'Welke impact en gevolgen heeft exposen voor vrouwelijke studenten van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst in het hbo en in hoeverre vinden zij interventies wenselijk om deze te voorkomen of te beperken?'

Onderzoeksmethoden

Voor de beantwoording van deze vraag zijn veertig vrouwelijke studenten geïnterviewd van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse komaf, verspreid over meerdere hogescholen voornamelijk uit de regio Rotterdam en Amsterdam. Dit is grotendeels gedaan door getrainde student-interviewers met diverse

culturele achtergronden om te voorkomen dat door interculturele verschillen een bias in de onderzoeksbevindingen zou ontstaan. Omdat student-interviewers al snel aangaven dat exposen leeft onder een veel bredere groep vrouwelijke studenten zijn daarnaast ook dertig vrouwen met een andere etnische achtergrond geïnterviewd, waaronder de Ghanese en Surinaamse. Daarnaast is uitvoerig gesproken met twaalf mannelijke studenten en zijn zestien hbo-professionals geïnterviewd. Voorafgaand aan de interviews zijn wetenschappelijke artikelen, mediaberichten en experts geraadpleegd om een nauwgezet beeld te krijgen van de bestaande kennis over en visies op het fenomeen exposen. Ook is de positie van *sexting* en exposen in het (straf)recht in kaart gebracht.

Meer 'mainstream' dan gedacht

De interviews laten zien dat het in goed vertrouwen uitwisselen van seksueel getinte beelden – *sexting* – onder jongeren inmiddels een relatief normale plek in hun gedragsrepertoire heeft gekregen. Volgens sommige experts is dat ook logisch. Zij leggen uit dat jongeren een groot deel van hun tijd online zijn en dat seksuele ontwikkeling *dus* ook deels online verloopt. Deze realiteit blijkt echter onder hbo-professionals nog niet te zijn doorgedrongen.

Sóms wordt het vertrouwen geschonden en wordt degene die is afgebeeld *exposed*; de beelden worden in bredere kring verspreid. Opvallend is dat geïnterviewde studenten een bredere definitie van exposen hanteren dan de onderzoekers bij aanvang van het onderzoek deden. Volgens studenten worden beelden lang niet altijd gedeeld uit kwaadwillendheid, maar ook voor de lol, uit verveling of om stoer te doen binnen

vriendengroepen. Daarnaast stelt een aantal studenten van Marokkaanse en Turkse komaf dat bij exposen niet alleen seksueel getinte beelden worden gedeeld, maar ook foto's en filmpjes waarop vrouwen andere vormen van oneerbaar gedrag vertonen zoals lachgas gebruiken of blowen. Opmerkelijk is verder dat meerdere studenten hebben aangegeven zelf ook naaktbeelden te hebben doorgestuurd, zonder zich op dat moment bewust te zijn van de mogelijke consequenties van dat doorsturen voor de afgebeelde persoon.

Ernstige gevolgen en grote impact

De gevolgen van exposen zijn voor slachtoffers – ongeacht hun afkomst – groot, volgens studenten. Zij illustreerden dit met tal van voorbeelden uit hun eigen omgeving. Slachtoffers worden gepest en buitengesloten, ontwikkelen psychische klachten en hebben vaak lange tijd nodig om te herstellen van een beschadigd zelfbeeld en beschadigd vertrouwen in anderen. Herstel is bovendien lastig, omdat onzekerheid blijft bestaan over de naaktbeelden. Materiaal kan immers jaren later weer online opduiken en dan weer opnieuw gevolgen hebben.

Vrouwen van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse komaf stellen dat de impact voor hen uiteenlopende gedaanten heeft en langdurig of zelfs permanent is. Exposen zou de eer van een vrouw en haar familie zodanig aantasten dat het de kans op het vinden van een respectabele huwelijkspartner ernstig verkleint. Op de kortere termijn leidt *exposed*-zijn onder meer tot vrijheidsbeperkende maatregelen thuis, waardoor activiteiten buitenshuis, zoals afspreken met vriendinnen, niet langer mogelijk zijn. Vrouwelijke studenten die broers hebben, wijzen ook op het risico van eerwraak.

Ook focus op daders nodig

Hoewel studenten daders van exposen unaniem veroordelen, leggen zij de schuld van slachtofferschap vooral bij het slachtoffer. Slachtoffers worden afgeschilderd als 'dom' en 'naïef' omdat ze naaktbeelden van zichzelf hebben gedeeld, terwijl zij beter hadden moeten weten. Zij hadden zich immers bewust moeten zijn van de risico's die *sexting* met zich meebrengt. Geïnterviewde experts waarschuwen dat dit mechanisme van 'victim blaming' gevaarlijk is. Het zou de drempel voor slachtoffers om hulp te vragen, verhogen. Zij roepen op de focus in het maatschappelijk debat en in de aanpak te verleggen naar de verantwoordelijkheid en strafbaarheid van daders. In de reflectie op de onderzoeksbevindingen wordt voorgesteld exposen aan te merken als high impact crime vanwege de grote impact ervan op slachtoffers.

Interventies zijn wenselijk

De interviews laten zien dat studenten, ongeacht geslacht of afkomst, het wenselijk vinden dat interventies worden gepleegd om exposen (en de gevolgen daarvan) te voorkomen of te verminderen. Zij doen hiertoe ook aanbevelingen, vaak voor maatregelen met een preventief karakter. Bij tenminste een deel van de door hen voorgestelde maatregelen zien zij ook een rol voor hbo-instellingen. Het is opvallend dat hbo-professionals verdeeld zijn over de wenselijkheid van dergelijke maatregelen en/of van de rol van hbo-instellingen daarin. Dit lijkt overigens ten dele te verklaren door de onbekendheid van de meeste van deze professionals met de aard, omvang en de gevolgen van exposen.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting	4
Inhoudsopgave	6
1 Inleiding: opgroeien in tijden van social media	8
Leeswijzer	10
2 Sexting en exposen: een eerste verkenning	11
2.1 Operationalisering van begrippen	12
2.2 Wetenschappelijke literatuur	12
2.2.1 Sexting	12
2.2.2 Exposen	15
2.2.3 Sociaal-culturele factoren als complicerende factor	16
2.3 Sexting en exposen in de media	17
2.3.1 Sexting	18
2.3.2 Exposen	18
2.4 Sexting en exposen in het (straf)recht	21
2.5 Het geheel overziend	23
3 Probleemstelling, vraagstelling en verantwoording	24
3.1 Probleem- en doelstelling	25
3.2 Onderzoeksvraag	25
3.3 Onderzoeksoptzet en -uitvoering	26
3.3.1 Literatuur- en deskresearch	27
3.3.2 Verkennende interviews met experts	27
3.3.3 Klankbordgroep	27
3.3.4 Interviews met studenten	28
3.3.5 Interviews met hbo-professionals	31
3.4 Periode van onderzoek	31
4 Aard, omvang en impact van (sexting en) exposen	32
4.1 Vrouwelijke respondenten van Hindoestaanse, Marokkaanse en Turkse afkomst	33
4.1.1 Sexting	33
4.1.2 Exposen	35
4.2 Het perspectief van andere vrouwelijke respondenten	39
4.2.1 Sexting	40
4.2.2 Exposen	41
4.3 Het perspectief van mannelijke respondenten	46
4.3.1 Sexting	46
4.3.2 Exposen	48
4.4 Hbo-professionals	53
4.4.1 Bekendheid met sexting en exposen	53
4.4.2 Opvattingen over sexting en exposen	53
4.4.3 Ervaringen in de beroepspraktijk	54
4.5 Experts	55
4.5.1 Exposen: een wicked problem	55
4.5.2 Ervaringen uit de dagelijkse praktijk	56
4.6 Tussentijdse reflectie op de bevindingen	58
5 Hulp zoeken bij slachtofferschap	60
5.1 Vrouwelijke respondenten van Hindoestaanse, Marokkaanse en Turkse afkomst	61
5.2 Het perspectief van andere vrouwelijke respondenten	63
5.3 Het perspectief van mannelijke respondenten	64
5.4 Hbo-professionals	64
5.5 Tussentijdse reflectie op de bevindingen	67
6 Interventies	68
6.1 Voorlichting aan jongeren over (de risico's) van social media en seksualiteit	69
6.2 Bewustmaking van (potentiële) daders over de gevolgen van exposen	71
6.3 Aanscherping van de mogelijkheden daders te straffen	72
6.4 Versterking van de positie van het slachtoffer	72
6.5 Bemoeilijken van de verspreiding van naaktfoto's	73
6.6 Een intergenerationele dialoog rond social media, seksualiteit en de combinatie van beide	73
6.7 Reflectie op de bevindingen	76
7 Conclusie	78
8 Reflectie en betekenis voor een vervolg	85
8.1 Reflectie: naar nieuwe mores in nieuwe tijden	86
8.2 Over oplossingsrichtingen en tegenstellingen	87
8.3 Betekenis voor een vervolg	89
Literatuurlijst	91
Bijlagen	93
Bijlage A – Topiclijst studenteninterviews	93
Bijlage B – Topiclijst interviews hbo-professionals	95
Bijlage C – Topiclijst interviews experts	97
Bijlage D – Relevante wetsartikelen	100
Bijlage E – Overzicht geïnterviewde experts	103
Over de auteurs	104

Inleiding: opgroeien in tijden van social media

Social media zijn nauwelijks meer weg te denken in de Nederlandse samenleving. Dat geldt nog eens extra voor jongeren: social media spelen voor veel van hen een centrale rol in het leven. Dat biedt hun kansen en mogelijkheden die voorheen ongekend waren. Maar de laatste jaren wordt steeds duidelijker dat social media óók hun schaduwzijden hebben. Ook voor jongeren. Over één van die schaduwzijden gaat dit onderzoek.

Voor het merendeel van de jongeren zijn social media dé manier om met elkaar in contact te komen en te communiceren, kennis op te doen of uitdrukking te geven aan hun identiteit-in-wording. Jongeren communiceren daarbij niet alleen via taal, maar ook door het delen van beelden, bijvoorbeeld in foto's en filmpjes. Een kenmerkend onderdeel van het opgroeien is het ontdekken en uitproberen van de eigen seksuele identiteit. Het hoeft dan ook geen verbazing te wekken dat jongeren ook daarover communiceren. Recent onderzoek laat dan ook zien dat het versturen van zelfgemaakte naaktfoto's of filmpjes ('sexting') onder Nederlandse jongeren geen zeldzaamheid is, en toeneemt (Nhass, 2019; De Lijster, 2019; Janssen, 2018). Daarmee neemt ook het risico toe dat deze foto's of filmpjes worden doorgestuurd of verspreid door anderen: 'exposen'.

Kort voor de start van dit onderzoek, in de loop van 2018, bereikten ons steeds meer signalen die wezen op een toename van dergelijk exposen. Daarbij werden ook de signalen steeds pregnanter dat met name jonge vrouwen van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst hiervan het slachtoffer zouden zijn, waarbij de impact van het exposen op het slachtoffer groot zou zijn. Die signalen waren vooralsnog echter vooral anekdotisch van aard. Valide en betrouwbaar onderzoek naar de aard, omvang én impact van exposen was nog nauwelijks voorhanden.

Als onderzoekers verbonden aan een Randstedelijke hogeschool, zagen wij dat een aanmerkelijk deel van de (vrouwelijke) studentenpopulatie van hogescholen in de Randstad van Marokkaanse, Turkse of Hindoestaanse komaf is, precies de doelgroep dus die mogelijk vaker dan andere herkomstgroepen slachtoffer van exposen zou zijn. Wij sloten daarbij niet uit dat deze hoger opgeleide doelgroep eerder bereid zou zijn open aan een onderzoek deel te nemen én ook gedachten had over eventuele interventies, zo deze mogelijk en gewenst zouden zijn.

Een bijdrage van de Stichting Achmea Slachtofferhulp en Samenleving maakte het mogelijk om in de zomer van 2018 te starten met een onderzoek naar de impact en gevolgen van exposen voor vrouwelijke studenten van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst in het hbo. Het betreft nadrukkelijk een *exploratief* onderzoek, met vrouwelijke hbo-studenten van de aangegeven etnische groepen als de primaire onderzoeksgroep. Om inzicht te krijgen in meerdere perspectieven werden daarnaast interviews gehouden met vrouwelijke studenten met een andere etnische achtergrond of die verbonden waren aan een andere beroepsopleiding (mbo). Een substantieel deel van de interviews werd uitgevoerd door geselecteerde en getrainde studenten met diverse culturele achtergronden. Dit om de kans kleiner te maken dat door interculturele verschillen een bias zou ontstaan in de onderzoeksbevindingen. Tenslotte werd gesproken met een aantal experts en in het hbo werkzame professionals.

Leeswijzer

De doel- en probleemstelling van het onderzoek worden uitgebreider beschreven in hoofdstuk 3, waar ook een nadere verantwoording wordt gegeven van de onderzoeksopzet en -uitvoering. In hoofdstuk 4 geven wij de onderzoeksbevindingen over de aard, omvang en impact van exposen. Hoofdstuk 5 schetst de bevindingen over de manier waarop slachtoffers eventueel hulp zouden zoeken. Hoofdstuk 6 is het laatste bevindingenhoofdstuk. Hier geven wij de gedachten en wensen van de diverse respondenten over mogelijke interventies om zowel de omvang als de impact van exposen te reduceren. Elk van deze bevindingenhoofdstukken wordt afgesloten met een compacte samenvattende paragraaf. In het concluderende hoofdstuk 7 maken wij de balans op en beantwoorden wij de hoofd- en deelvragen van het onderzoek. Hoofdstuk 8 sluit de rapportage af, met een korte reflectie op het onderzoek en met aanbevelingen voor het vervolg. Daarbij dient te worden opgemerkt dat dit onderzoek gestart is als het eerste deel van een tweeluik. Dit eerste deel zou zich vooral op de aard, omvang en impact van de problematiek richten, het tweede deel (dat hierna moet volgen) zou zich – in co-creatie met de relevante doelgroepen – vervolgens richten op de manier waarop omvang en impact zouden kunnen worden verminderd. Natuurlijk is in de eerste fase ook al de gelegenheid te baat genomen een eerste inventarisatie te doen van gedachten over zo'n aanpak.

Wij zijn het onderzoek gestart met een studie van de beschikbare literatuur én, gelet op de relatieve nieuwheid van het fenomeen exposen, met een korte inventarisatie van berichten in de media. De opbrengst daarvan wordt gegeven in het volgende hoofdstuk 2.

Hoofdstuk 2

Sexting en exposen: een eerste verkenning

In dit hoofdstuk zien we wat in de wetenschappelijke literatuur al bekend is over sexting en exposen (paragraaf 2.2). Omdat het hier gaat om een relatief nieuw fenomeen, zien we ook wat in de media hierover te vinden is (paragraaf 2.3) en wat het strafrecht over deze fenomenen zegt (paragraaf 2.4). Zichtbaar is daarbij dat dezelfde fenomenen nogal eens met uiteenlopende begrippen worden aangeduid. Daarom beginnen we met een operationalisering van die begrippen (paragraaf 2.1).

2.1 Operationalisering van begrippen

In dit onderzoek staat het thema **exposen** centraal, het 'ontmaskeren' van (meestal!) meisjes en jonge vrouwen van wie naaktfoto's of filmpjes digitaal beschikbaar zijn, door deze foto's en filmpjes via social media door te sturen aan (of beschikbaar te maken voor) anderen.

Een tweede centraal begrip in dit onderzoek is **sexting**, een term die ontstaan is uit een samenvoeging van 'seks' en 'texting'. Hiervan wordt gesproken als (zelfgemaakt) seksueel getint beeldmateriaal of seksueel getinte berichten in vertrouwen worden verstuurd, bijvoorbeeld naar een partner. Bij sexting is het dus nadrukkelijk niét de bedoeling de ander te beschadigen. Integendeel, het is een hedendaagse vorm van het seksuele spel tussen mensen.

Sexting kan echter wel in een vorm van exposen resulteren, wanneer beelden die eerder in goed vertrouwen zijn gedeeld door de ander alsnog worden verspreid – bijvoorbeeld omdat de relatie verbroken is. In sommige gevallen wordt daarbij ook gedetailleerde persoonlijke informatie gedeeld (Römkens et al., 2017). Deze vorm van exposen wordt wel aangeduid als revenge porn, of in het Nederlands als **wraakporno**.

Ten slotte wordt zowel in de media als de literatuur de term **slut-shaming** nogal eens in relatie tot exposen gebruikt. Karaian (2014: 296) omschrijft het aldus: *'Slut-shaming is the act of criticizing women or girls for their real or presumed sexuality or sexual activity, as well as for looking or behaving in ways that are believed to transgress sexual norms.'* Vrouwen worden daarbij vaak op een negatieve wijze aangeduid als hoer, del, snol, slet of kech.

2.2 Wetenschappelijke literatuur

Een scan van de wetenschappelijke literatuur laat zien dat op het gebied van sexting al het nodige onderzoek beschikbaar is, net als over de specifieke invloed die sociaal-culturele factoren daarbij kunnen spelen. Er is echter nog nauwelijks onderzoek gedaan naar het fenomeen exposen.

2.2.1 Sexting

Sexting lijkt inmiddels een relatief wijdverbreid fenomeen. Onderzoek van het Safer Internet Centre (2017) laat zien dat in 2016 ongeveer 25 procent van de meisjes en 22 procent van de jongens tussen 12 en 17 jaar weleens naaktfoto's of foto in ondergoed had ontvangen (Tweede Kamer, 2018). In datzelfde jaar vindt de Rutgersstichting & SOA aids Nederland (2017)¹ dat één

¹ Het onderzoek betreft 20.500 respondenten, met evenveel jongens als meisjes. Zeventien procent van de respondenten heeft een migratie-achtergrond vanuit Turkije, Marokko, Suriname of de Nederlandse Antillen (ibid, 2017).

op de acht jongeren een naaktfoto of seksfilmpje van zichzelf naar iemand heeft gestuurd. In 2012 gold dit nog maar voor 6% van de jongens en 4% van de meisjes. Er is dus sprake van een aanzienlijke toename in korte tijd. Uit het onderzoek blijkt ook dat met name jongere (15-17 jaar) en/of laagopgeleide meisjes relatief vaak een negatieve ervaring met sexting hebben gehad.

Een onderzoek van de European Union Agency for Fundamental Rights laat zien dat zeventien procent van de ondervraagde Nederlandse vrouwen zegt ongepaste seksuele toenaderingen via het internet te hebben meegemaakt. Bij vrouwen onder de zevenentwintig jaar is dat aandeel nog ongeveer twee keer zo hoog (Römkens, De Jong & Harthoorn, 2014). Uit andere verschillende (internationale) onderzoeksrapportages uit de periode 2010-2017 blijkt dat meisjes zowel on- als offline substantieel meer te maken hebben met seksueel overschrijdend gedrag dan jongens (Atria, 2017).

Beleving van sexting

Rutgers en Soa Aids Nederland (2017) plaatsen het online seksuele gedrag van jongeren in de context van hun onderzoek naar seksualiteit in de levensfase van kind naar volwassene; als een zoektocht naar seksuele identiteit en voorkeuren. In deze zoektocht zou verkenning van en online experimenteren met seksueel gedrag kenmerkend zijn voor de huidige jongeren in de leeftijd van 12-25 jaar. Sexting zou daarbij zeker niet altijd als negatief worden ervaren. Bijna integendeel: 49% van de jongens en 60% van de meisjes bij wie een ander een naaktfoto of seksfilmpje van hen maakte, zegt dit als leuk te hebben ervaren (Ibid, 2017). Tegelijkertijd vindt ruim één derde (34%) van de jongens en bijna de helft van de meisjes (49%) het (helemaal) niet goed als een meisje een naaktfoto van zichzelf naar haar vriend stuurt en vindt 39% van de jongens en 46% van de meisjes het (helemaal) niet goed als een jongen een eigen naaktfoto naar zijn vriendin verstuurt.

Relatief veel jongeren vinden het ook niet prettig geconfronteerd te worden met naaktbeelden van en sexting door anderen. Zo heeft 41% van de jongens en 70% van de meisjes die hebben meegemaakt dat iemand een naaktfoto of seksfilmpje van zichzelf aan anderen liet zien dit als vervelend ervaren. Verder vindt één op de drie meisjes het vervelend om iemand te zien masturberen tijdens een videochat. Bij jongens is dit één op de zes. Het zijn ook hier de jongere (15-17 jaar) en laagopgeleide meisjes die relatief vaak rapporteren een negatieve ervaring met sexting te hebben gehad. Zo geeft één op de vijf meisjes van vijftien tot en met zeventien jaar aan in de afgelopen zes maanden een vervelende ervaring met sexting te hebben gehad. Of jongeren zelf in de afgelopen zes maanden aan sexting hebben gedaan² is de belangrijkste

² In de vorm van (het zelf) maken en versturen van seksueel getinte beelden of het tonen van seksuele handelingen tijdens een videochat.

voorspeller voor het hebben van een negatieve ervaring met sexting. Daarnaast hebben jongeren die meer gebruik maken van social media, die meer met vrienden praten over seks en die emotionele verwaarlozing of mishandeling thuis hebben meegemaakt, vaker een negatieve ervaring met sexting (Rutgers & SOA Aids Nederland, 2017).

Motieven voor sexting

Het gebruik van social media om elkaar seksueel getinte foto's en filmpjes te sturen is dus onderdeel van het seksueel gedragsrepertoire van een aanzienlijk deel van de hedendaagse jongeren. Er zijn verschillende motieven om aan sexting te doen. Ten eerste doen jongeren aan sexting voor hun eigen plezier. Niet alleen het versturen van de foto's, ook het maken ervan vinden ze leuk. (Anastassiou, 2017; Kaylor, Jeglic & Collins, 2016). Een andere motief om aan sexting te doen, is het feit dat het een alternatieve manier van seks hebben is waarbij er geen gevaar is om zwanger te worden of om besmet te worden met een SOA (Anastassiou, 2017). Wat het motief voor sexting ook is, onderling vertrouwen speelt (met name bij vrouwen) altijd een centrale rol. Dit benadrukt Bates op basis van een meta-analyse:

'Women generally do not send nude photos to men they do not know. Instead, "a level of trust is likely necessary before women feel comfortable sending a nude photo.' (Bates, 2017: 24)

Toch zijn er ook jongeren voor wie vertrouwen een minder belangrijke rol speelt. Door aan sexting te doen hopen zij (seksuele) aandacht te krijgen van degene naar wie ze de fotos sturen (Bates, 2017; Clancy, Glettke & Hallford, 2019). Vrouwen stellen echter ook druk te ervaren van leeftijdgenoten (peer-group) of partner om seksueel suggestieve teksten en/of beelden te sturen (Bates, 2017; Kaylor, Jeglic & Collins, 2016). Uit het onderzoek van Englander (2012) blijkt dat groepsdruk en -dwang als belangrijkste motief voor sexting wordt gerapporteerd. Deze druk wordt overigens significant sterker door vrouwen dan door mannen ervaren (vgl. Clancy, Glettke & Hallford, 2019).

Risico's van sexting

Sexting kan worden ervaren als seksueel overschrijdend gedrag als het niet (meer) gebeurt onder de voorwaarden van positieve seksuele interactie: wederzijdse instemming, vrijwilligheid en gelijkwaardigheid. Als aan die voorwaarden niet is voldaan, wordt het risico op exposen groter (Rutgers & SOA Aids Nederland, 2017; Anastassiou, 2017). Daarnaast zijn veel jongeren zich bewust van het risico dat ook hackers toegang kunnen krijgen tot intieme beelden en deze verder kunnen verspreiden. Niet de ontvanger van de foto's,

maar een externe partij vormt dan een risico (Anastassiou, 2017). Ten slotte, is online seksuele intimidatie een risico van sexting dat minder vaak wordt genoemd. Dan kan het bijvoorbeeld gaan over het versturen van 'dick picks' naar iemand, zonder dat de ontvanger daarom heeft gevraagd (zie bijvoorbeeld Sobierja, 2018).

Seksueel overschrijdend gedrag kan vervolgens weer verschillende negatieve gevolgen hebben. Römken et al. (2017) laten bijvoorbeeld zien dat slachtoffers van online seksueel overschrijdend gedrag of intimidatie te maken kunnen krijgen met negatieve gevolgen op psychisch³, fysiek⁴ en economisch⁵ gebied.

2.2.2 Exposen

Exacte en eenduidige cijfers over exposen, waarbij seksueel getinte foto's en filmpjes worden gedeeld zijn niet gevonden. Uit onderzoek van Rutgers & Soa Aids (2017) onder jongeren komt naar voren dat het anno 2017 maar weinig voorkomt dat seksueel getinte beelden gedeeld worden met anderen: 2% van de jongens en 1% van de meisjes geeft aan dat het hen dat weleens is overkomen. De helft van deze jongens en driekwart van deze meisjes geeft aan dat ze dit vervelend vonden. Uit onderzoek blijkt dat de reacties op exposen bij jongens anders zijn dan bij meiden. Waar meiden vaak (voor langere tijd) publieke vernedering en schaamte ervaren, worden naaktfoto's van jongens met een grap weggelachen (Anastassiou, 2017; Clancy, Glettke & Hallford, 2019).

In de periode 2010-2016 zijn er bijna 2000 meldingen bij de politie gedaan van online seksueel misbruik, waarbij het slachtoffer jonger was dan 23 jaar. Bijna een kwart van deze meldingen kwam voort uit jongeren in de leeftijdscategorie 8-13 jaar, ook bijna een kwart was afkomstig van jongeren in de leeftijdscategorie 14-15 jaar en in de leeftijdscategorie 16-23 jaar gaat het om 54% van de meldingen. Er is een sterke toename zichtbaar van 78 meldingen in 2010 tot 585 meldingen in 2016 (Janssen, 2018).

In het onderzoek van Bates (2017) onder achttien vrouwelijke slachtoffers van wraakporno zijn de emotionele en mentale gezondheidseffecten geïnventariseerd. Daarin is een parallel gevonden met de mentale gevolgen van (fysieke) seksuele aanranding. Het betreft een veelheid van klachten zoals post traumatische stress stoornis, angst- en depressieve stoornissen of zelfmoord gedachten.

³ zoals angst, depressie en stress, vooral bij vrouwen;

⁴ zoals slaapproblemen, eetstoornissen, middelenmisbruik en/of zelfmoord;

⁵ zoals verzuim, motivatieproblemen in baan of opleiding.

Verder zijn recent twee kwalitatieve onderzoeken uitgekomen rond sexting en exposen. Nhass (2019) heeft een klein, verkennend onderzoek gedaan onder Marokkaanse tienermeiden dat met name is gericht op de invloed van religie op de ervaring van slachtofferschap van exposen. Het onderzoek laat zien waarom kennis van geloofsbeleving voor hulpverleners van belang is bij het bieden van hulp aan meiden met een Marokkaanse achtergrond. De Lijster (2019) heeft in haar promotieonderzoek twee programma's gericht op leerlingen in het VMBO en Praktijkonderwijs geëvalueerd, die ervoor moeten zorgen dat seksueel grensoverschrijdend gedrag onder jongeren afneemt. Zij concludeert dat dergelijke interventies kunnen helpen om jongeren weerbaarder te maken tegen de (groeps)druk die zij vaak ervaren om aan sexting te doen.

Als we de bestaande onderzoeken die wij vonden naast elkaar leggen, kunnen we constateren dat een verkennend onderzoek naar ervaringen met sexting en exposen in het hoger beroepsonderwijs niet eerder is gedaan.

2.2.3 Sociaal-culturele factoren als complicerende factor

Voor bepaalde groepen jongeren kunnen de risico's op bezwarende psychosociale gevolgen als gevolg van sexting of exposen groter zijn door de sociaal-culturele groep waartoe zij behoren. Volgens De Jong (2004) zou dit met name gelden voor Marokkaanse-, Turkse- en Surinaams/Hindoestaanse-Nederlandse jongeren, omdat zij in een cultuur opgroeien waarin eer en schaamte een belangrijke rol speelt. Binnen deze sociaal-culturele groepen zijn de normen over vrouwelijkheid en seksualiteit meer verbonden aan algemeen aanvaarde waarden en algemene gedragsregels binnen de betreffende gemeenschap. Er wordt gesproken van een 'dubbele seksuele moraal', waarbinnen mannen en vrouwen zich anders mogen of moeten gedragen (Jane, 2017; De Jong, 2012).

Yerden (2008) legt uit dat in traditionele Turkse leefgemeenschappen de kuisheid van vrouwelijke familieleden nog erg belangrijk is: voor de vrouw om kuis te zijn, voor de man om kuis vrouwelijke familieleden te hebben (namus). Als een vrouw zich niet houdt aan de afspraken binnen de namus, dan schendt zij de eer van haar familie en/of echtgenoot. Dat vraagt om optreden van de mannelijke familieleden om hun eer en status in de gemeenschap te herstellen.

Binnen de Marokkaanse-Nederlandse gezinnen en families is de familie-eer eveneens erg belangrijk. Die vraagt van vrouwen dat zij zich op seksueel gebied terughoudend gedragen: in gedrag, in kleding en in uiterlijk. Vrouwen zijn het symbool van de familie-eer. Ondanks het feit dat mannen, net als vrouwen, als maagd het huwelijk in zouden moeten gaan, blijkt het voor mannen

eenvoudiger te zijn om zich seksueel vrij te gedragen en hoeven zij zich geen zorgen te maken over reputatieschade van hun familie indien hun seksuele escapades bekend zouden worden (De Jong, 2012).

Die dubbele seksuele (groeps)moraal kan theoretisch op verschillende manieren worden geduid. Allereerst als 'stigmatisering', dat Goffman (1963) omschrijft als '*het proces waarbij een groep mensen op basis van één of meerdere gedeelde kenmerken in diskrediet worden gebracht.*' Dit is een sociaal-cultureel proces waarbij een gedraging als normaal of afwijkend van de groepsnorm wordt gezien. Goffman onderscheidt twee soorten gestigmatiseerden: *the discredited*, anders-zijn is evident, en *the discreditable*, anders-zijn is niet direct opmerkbaar (Goffman, 1963).

Van de Beek stelt in haar onderzoek (2017) dat stigmatisering en dubbele seksuele moraal sterk met elkaar samenhangen: '*bij een dubbele seksuele moraal wordt van vrouwen verwacht dat ze een passieve en selectieve rol hebben als "seksuele gatekeepers"*'. (p.6) Overigens is het zo dat Van de Beek de dubbele seksuele moraal ook aantreft bij jongens zonder migratieachtergrond.

Een andere theoretische duiding die relevant is voor het verklaren van de dubbele seksuele moraal binnen bovengenoemde sociaal-culturele gemeenschappen is de regulering van 'gender performance', wat inhoudt dat vrouwen zoveel mogelijk dienen te voldoen aan de uitvoering van goede vrouwelijkheid omdat dit als moreel ijkpunt wordt gezien (Eder et al., 1995; Tanenbaum, 1999, West and Zimmerman, 1987).

'Sex negativity' biedt een derde theoretisch kader. Binnen monotheïstische religies (bijvoorbeeld de christelijke en islamitische) wordt seks gekoppeld aan zondigheid; seks is alleen acceptabel binnen de context van het huwelijk en voor reproductie (Rubin, 1984; Van de Beek, 2017).

2.3 Sexting en exposen in de media

De voorgaande paragraaf laat zien dat de wetenschappelijke 'body of knowledge' ten aanzien van sexting en – zeker – exposen nog beperkt is. Dat hoeft op zichzelf niet te verbazen: beide fenomenen zijn nog relatief jong. Wij deden daarom ook een scan van berichten in de Nederlandse media, vooral ook omdat het fenomeen van exposen juist door mediaberichten in 2017 en 2018 maatschappelijke aandacht kreeg en de aanleiding vormden voor dit onderzoek. Welk beeld rijst uit de mediaberichtgeving op?

2.3.1 Sexting

Het programma *EenVandaag* enquêteerde in 2018 ruim veertienhonderd jongeren tussen de 12 en 24 jaar oud en stelde vast dat een kwart van deze jongeren seksueel getinte beelden van zichzelf heeft. Eén op de vijf van deze jongeren deelt deze foto's ook met anderen.

Jacqueline Kleijer (2018), hulpverlener bij Pretty Woman en spreker voor Bureau Jeugd en Media, stelt dat sexting inmiddels onderdeel is geworden van een normale seksuele ontwikkeling. Ze legt uit dat jongeren een groot deel van hun tijd online zijn en dat seksuele ontwikkeling *dus* ook deels online verloopt. Het doorsturen van beelden die vrijwillig met één persoon zijn gedeeld, bestempelt zij als een enorme schending van vertrouwen. Dat jongeren dat vaak niet zo zien, wordt onder andere duidelijk in de NTR-serie 'Mag ik je tieten zien' waarin jongens op laconieke toon vertellen regelmatig naaktbeelden te ontvangen en te delen met anderen.

2.3.2 Exposen

In december 2017 bracht de NOS het fenomeen exposen breed onder de aandacht (NOS, 2017). Jonge vrouwen van met name Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst zouden op social media worden weggezet als 'oneerbaar' of 'kech' (hoer) en op straat worden nageroepen, met vaak dramatische gevolgen voor henzelf en hun familie. Om de problematiek invoelbaar te maken, maakte de nieuwszender een reportage over Ouahiba. Zij voelde zich maandenlang gedwongen binnen te blijven nadat naaktfoto's van haar via haar ex-vriend verspreid werden via speciale groepen op berichtendienst Telegram, compleet met haar achternaam en telefoonnummer. Ze ontving daarna duizenden berichten van jongeren die haar voor 'hoer' uitmaakten. Toen haar ouders erachter kwamen dat naaktfoto's van hun dochter rondgingen op internet lieten zij weten ernstig in haar teleurgesteld te zijn: 'Waarom doe je ons dit aan?' Want ook hun eer en goede naam waren hierdoor aangetast. De meeste vriendinnen lieten Ouabiba naar haar zeggen in de steek om te voorkomen zelf als 'hoer' te worden gezien. Zelfs haar werkgever werd benaderd om hem te waarschuwen: ze zou zijn bedrijf een slechte naam bezorgen. Ouahiba raakte zo in de knel dat ze overwoog zelfmoord te plegen, zo liet de reportage zien.

Ter voorbereiding van de reportage keken redacteuren van het YouTube-kanal NOS Mashup een week lang mee in een aantal 'Expose-groepen' via de berichtendienst Telegram. De expose-groepen, met duizenden leden, blijken namen te hebben als *187 exposed snitches & bitches en hoofddoekjes18+*. Het voornaamste doel is vrouwen aan de schandpaal te nagelen, en dan vooral vrouwen met een Marokkaanse of Turkse achtergrond. Onder de slachtoffers zitten ook minderjarigen.

Kort na de reportage veroorzaken uitspraken van rapper Boef maatschappelijke beroering. Hij noemt vrouwen die hem een lift hebben gegeven 'kechs', omdat ze om acht uur 's ochtends op straat waren en daarvoor naar een club waren geweest (Redactie, 2018).

Brede discussie

Het zijn vooral deze twee gebeurtenissen die aanleiding geven tot – vaak felle – reacties van jongeren, columnisten en hulpverleners, veelal van Marokkaanse afkomst. Zij gaan daarbij vooral in op de nog altijd bestaande ongelijkheid tussen mannen en vrouwen binnen de gemeenschap en het taboe op seksuele relaties voor het huwelijk. Columniste Nadia Ezzaroili (2017) wijst op de dubbele seksuele moraal binnen de Marokkaanse en Turkse gemeenschap die volgens haar nog altijd wordt bevestigd én bevochten. Zij laat ook zien waarom het woord 'kech' voor islamitische vrouwen zo pijnlijk is en waarom het lastig is er weerbaar tegen te worden. De daders staan immers heel dichtbij.

Noura El Abdouni (2017) stelt in het *NRC* zelfs dat er een 'seksualiteitsoorlog' gaande is en spreekt van 'Eerwraak 2.0' vanwege de wraakzuchtige manier waarop foto's binnen bepaalde groepen worden verspreid. Daarbij wijst El Abdouni er ook op dat het niet altijd gaat om seks. Soms draagt een meisje geen hoofddoek op een foto – terwijl ze die offline wel draagt – waardoor zij meteen bestempeld wordt tot 'kech'. El Abdouni concludeert dat er binnen de Marokkaanse en Turkse gemeenschap kennelijk niet veel voor nodig is om verstoten te worden. Altuntas (2018) ziet dat als een gevolg van het gegeven dat in de Islamitische gemeenschap de vrouw nog altijd wordt gezien als eigendom van de man. En niet alleen van haar man, maar van alle mannen in haar familie en schoonfamilie.

YouTuber Youssef Kouhouh brengt nog een andere invalshoek in. Hij legt uit dat jongens vooral meiden exposen, omdat 'je er *credits* mee scoort' (Pruis & Van Niekerk, 2017). Hij zegt: 'Het is raar, maar in het hoofd van deze mensen klinkt het alsof ze een prestatie hebben verricht. Het meest waardevolle, de naakte waarheid, dat hebben ze gekregen.'

Grote gevolgen?

In verschillende mediaberichten wordt benadrukt dat de gevolgen voor meisjes met een Islamitische achtergrond groot kunnen zijn. Shirin Musa van vrouwenorganisatie Femmes for Freedom zegt in *De Volkskrant* meerdere vrouwen te kennen die, nadat zij exposed waren, zijn meegenomen naar het land van herkomst om daar uitgehuwelijkt te worden (Raalte, 2017). Jeugd-rechercheur Karima Benamari legt in *Secondant* uit dat meisjes van Turkse of Marokkaanse afkomst die exposed zijn vaak weglopen uit schaamte of zichzelf iets aandoen (Van der Wiele, 2015). Daarbij stelt ze dat deze meisjes extra gevoelig zijn voor chantage, omdat eer en schaamte voor hen belangrijke kwesties zijn. Ook de daders zijn vaker dan gemiddeld van Marokkaanse of Turkse afkomst.

Verschillende gedachten over interventies

In de media wordt vanuit verschillende kanten naar voren gebracht dat het belangrijk is het taboe rond seks in Islamitische kring te doorbreken en sexting daar bespreekbaar te maken. Daar worden ook concrete initiatieven toe ontwikkeld. Zo brengt de politie in Utrecht in samenwerking met hulpverleningsorganisatie *Pretty Woman* de prijswinnende voorlichtingsfilm 'Seksting, bloedlink!' uit, waarin de gevaren van sexting in beeld zijn gebracht (Azamouri, 2017). De film is speciaal bedoeld voor Islamitische jongeren en ouders. Het *fear appeal*—benadrukken van de gevaren—lijkt voor de politie een aantrekkelijke strategie te zijn: in september 2018 zegt de politie aan jongeren te adviseren te stoppen met sexting, vanwege de schadelijke psychische gevolgen ervan (NOS, 2018).

Anderen werpen daar echter tegenin dat zo'n boodschap juist *victim blaming* in de hand werkt. Het kan er immers toe leiden dat jongeren die ondanks de waarschuwingen slachtoffer van exposing worden, zich juist extra schamen en niet om hulp durven vragen. In een opinieartikel in *De Volkskrant* stellen specialist seksuele opvoeding Barbé en onderzoeker Naezer (2018) daarom dat in voorlichting vooral de nadruk op seksuele vrijheid moet liggen én op het respecteren van elkaars privacy en waardigheid. Weer anderen wijzen de nadruk op voorlichting aan (potentiële) slachtoffers in zijn algemeenheid van de hand. Achahbar en Alaoui (2017) stellen dat daarmee impliciet het wangedrag van mannen wordt goedgepraat en vrouwen verantwoordelijk worden gehouden. Zij pleiten voor het verleggen van de focus naar het gedrag van daders. Zij verwachten het meeste resultaat in dat opzicht van preventie, maar stellen dat ook effectieve regelgeving nodig is om potentiële daders af te schrikken en het gedrag in expose-groepen aan te pakken. Een artikel in *De Correspondent* wijst in dit licht op een zaak in Denemarken, waar in één keer 1.004 jongeren zijn aangeklaagd voor het verspreiden van seksvideo's van een

minderjarig meisje via Facebook-Messenger. Een dergelijke aanpak zou een krachtige waarschuwing zijn voor jongeren, ook omdat deze duidelijk maakt hoe kwetsbaar zij en anderen online zijn (Kulager, 2018).

Pleidooi voor mentaliteitsverandering

Tot slot vinden we in de media naast een roep om interventies van buitenaf ook een roep om een mentaliteitsverandering die van binnenuit moet plaatsvinden en waarvoor social media een belangrijk platform is. Zo stelt El Abdouni (2017) in *NRC* dat de stem van de afwijkers sterker moet worden. In hetzelfde artikel wordt beschreven hoe dat tegengeluid inmiddels ook is te horen in de YouTube-wereld. Turks- en Marokkaans-Nederlandse vloggers weten zich vaak gesteund door fans uit eigen gemeenschap die fel reageren op de bemoeienissen met seksualiteit.

2.4 Sexting en exposen in het (straf)recht

In het regeerakkoord *Vertrouwen in de Toekomst* (kabinet Rutte III) staat het voornemen om 'wraakporno' strafbaar te stellen. Met de nieuwe strafbaarstelling wil het kabinet een bijdrage wil leveren aan een duidelijke normstelling van wat wel en niet acceptabel gedrag is in onze samenleving (Tweede Kamer, 2018). In november 2018 is vervolgens het Wetsvoorstel herwaardering strafbaarstelling actuele delictsvormen ingediend, waarin ook wraakporno strafbaar is gesteld (zie bijlage D voor artikel 139h Sr dat wraakporno strafbaar stelt). Op het moment van schrijven is bekend geworden dat deze wet per 1 januari 2020 van kracht is. Tot die tijd was exposen alleen strafbaar op grond van een aantal andere wetsartikelen. In het bepalen van de strafbaarstelling staat voorop dat in beginsel het uitwisselen van seksueel getinte foto's niet strafbaar is (OM, 2017). De ernst en strafbaarheid van het geval worden bepaald aan de hand van vier criteria:

- Aard van het beeldmateriaal;⁶
- Vrijwilligheid waarmee het beeldmateriaal tot stand is gekomen;
- Wijze en mate van verspreiding;
- Relatie tussen de betrokken personen.

Deze classificatiecriteria zijn gericht op zaken waarin sprake is van een minderjarige dader. Uit de jurisprudentie blijkt echter dat de rechterlijke macht vergelijkbare criteria gebruikt bij het vaststellen van de ernst en strafbaarheid in gevallen waarbij meerderjarigen zijn betrokken.

⁶ Alleen 'ernstige incidenten' zijn strafbaar. Dat wil zeggen dat er sprake is van crimineel of kwaadwillend gedrag. Hierbij wordt benadrukt dat het motief van de dader geen kwade bedoeling hoeft te zijn, 'maar eerder van verwijtbaar onnadenkend gedrag' (OM, 2017: 2). Afpersing (ofwel sextortion) en exposen vallen doorgaans onder de noemer 'ernstige incidenten'.

Afhankelijk van het geval kan de rechter de verdachte veroordelen voor bijvoorbeeld belediging, smaad, het bezit van kinderporno etc. In bijlage D is een lijst opgenomen met artikelen die een belangrijke rol (kunnen) spelen in expose-zaken.

In de praktijk blijkt dat zaken op zeer verschillende manieren worden geclassificeerd en afgedaan. De straf die een meerderjarige verdachte krijgt, is met name afhankelijk van welk strafbaar feit uiteindelijk bewezen wordt verklaard. De strafvorm varieert van het uitvoeren van een taakstraf, het betalen van een geldboete en/of een gevangenisstraf. In de praktijk blijkt dat de dader vaak alleen een geldboete hoeft te betalen. Dit in tegenstelling tot veel andere landen: in Japan worden gevangenisstraffen opgelegd van maximaal drie jaar, in Israël zelfs vijf jaar (Stöve, 2019).

Voor minderjarige verdachten geldt dat zij de zogenaamde HALT-interventie Sexting opgelegd kunnen krijgen als ze verdacht worden van een licht zedendelict. Deze interventie focust op bewustwording van veilig en respectvol online (seksueel) gedrag (halt.nl, z.d.). Minderjarige daders die verdacht worden van zwaardere zedendelicten kunnen (ook) een gevangenisstraf en/of PIJ-maatregel opgelegd krijgen.

2.5 Alles overziend

Wetenschappelijk onderzoek op het gebied van sexting en exposen verkeert nog in een opstartfase. Op het gebied van sexting begint het aantal onderzoeken langzaam te groeien, op het gebied van exposen is nog vrijwel geen onderzoek gedaan. Als we breder kijken naar wat zowel in de literatuur als in de media over sexting en exposen is geschreven, dan valt op dat naar sexting op twee verschillende manieren wordt gekeken:

1. **Neutraal** Het experimenteren, ook online, met seksualiteit hoort bij de levensfase van jongeren. Jongeren zijn een groot deel van hun tijd online en het is daarom logisch dat hun seksuele ontwikkeling ook deels online verloopt;
2. **Negatief** Sexting is, wanneer het niet vrijwillig plaatsvindt, een vorm van grensoverschrijdend gedrag. In meerdere onderzoeken komt naar voren dat jongeren aangeven druk te ervaren van leeftijdgenoten (peergroup) om aan sexting te doen. Dat zou meer voor vrouwen dan voor mannen gelden en met name voor jongeren met een migratieachtergrond zou dat zeer negatieve gevolgen kunnen hebben. Deze jongeren moeten immers balanceren tussen hun eigen identiteitsontwikkeling in de Nederlandse samenleving en de sociale controlemechanismen uit de eigen cultuur die gekoppeld zijn aan de eer van vrouwen.

Ook exposen blijkt vanuit twee invalshoeken te worden gezien:

1. **Slachtoffergericht** Als een risico dat een jongere – bewust of onbewust – neemt door aan sexting te doen. Deze zienswijze wordt onder andere uitgedragen door de Nederlandse politie, die jongeren oproept te stoppen met sexting vanwege de ernst van de mogelijke gevolgen.
2. **Dadergericht** Als een enorme schending van vertrouwen, wanneer het gaat om beelden die vrijwillig met één persoon zijn gedeeld. Volgens deze zienswijze zouden niet zozeer de (potentiële) slachtoffers, maar de (potentiële) daders ter verantwoording geroepen moeten worden. Naast enkele experts van Nederlandse afkomst stellen ook enkele experts met een Marokkaanse achtergrond zich inmiddels openlijk achter deze zienswijze, zo blijkt uit de mediaberichtgeving.

In het verlengde hiervan wordt exposen gezien als een 'nieuw' type strafbaar feit, dat nu – onder voorwaarden – al strafbaar was op basis van bestaande artikelen in het strafrecht, maar waarvoor op 1 januari 2020 een nieuw strafrechtsartikel is ingevoerd.

Probleemstelling, vraagstelling en verantwoording

3.1 Probleem- en doelstelling

Het voorgaande hoofdstuk liet zien dat er voldoende signalen zijn om te veronderstellen dat exposen van (vooral) meisjes of vrouwen van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst relatief vaak voorkomt én grote impact heeft, maar dat wetenschappelijk onderzoek op dit gebied nog beperkt is. Dat laatste maakt het vooralsnog lastig te beoordelen hoe urgent het fenomeen van exposen voor de betreffende groepen daadwerkelijk is of wat daaraan eventueel zou kunnen worden gedaan.

Randstedelijke hogescholen – waaraan de onderzoekers verbonden zijn – kennen een relatief groot aandeel vrouwelijke studenten van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst. Daardoor bieden zij mogelijk een goed startpunt om het inzicht in deze problematiek en de manier waarop deze mogelijk aangepakt kan worden te vergroten.

Doelstelling

De doelstelling van het onderzoek is dan ook inzicht te krijgen in de impact en gevolgen van sexting en exposen voor vrouwelijke hbo-studenten van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst en, zo daarin hun ogen aanleiding toe is, in oplossingsrichtingen voor het voorkomen en/of verminderen van de schadelijke gevolgen van exposen. Het gaat daarbij met name om aanknopingspunten voor interventies die binnen het hbo opgezet en uitgevoerd kunnen worden, met medewerking van professionals in dat hbo, al dan niet in samenwerking met vertegenwoordigers van zogenaamde 'ketenpartners' zoals gemeenten, politie, jongerenwerk, hulpverleningsorganisaties en zelf-organisaties. Het onderzoek heeft daarmee het karakter van een exploratief fenomeenonderzoek, dat de input kan vormen voor een meer ontwerpgericht vervolgonderzoek, waarin – zo dit wenselijk blijkt – de geformuleerde oplossingsrichtingen in samenwerking met leden van de doelgroep worden omgezet in concrete interventies.

3.2 Onderzoeksvraag

Het voorgaande leidt tot de volgende centrale onderzoeksvraag:

'Wat zijn de impact en gevolgen van exposen voor vrouwelijke studenten van Hindoestaanse, Marokkaanse en Turkse afkomst in het hbo en in hoeverre vinden zij interventies wenselijk om deze te voorkomen of te beperken?'

Aan de hand van de in het voorgaande hoofdstuk geschetste literatuur- en mediaverkenning, alsmede een achttal verkennende interviews met experts (zie 3.3.) zijn daarbij de volgende deelvragen opgesteld:

1. In hoeverre zijn hbo-studenten en hbo-professionals bekend met (de risico's van) sexting en exposen?
2. Welke ervaring hebben hbo-studenten en hbo-professionals in de praktijk met sexting en exposen en met de gevolgen daarvan?
3. Welke noodzaak en mogelijkheden zien hbo-studenten en hbo-professionals om slachtofferschap van exposen te voorkomen en/of de gevolgen daarvan te beperken?
4. Welke rol kunnen hbo-instellingen volgens hbo-studenten en hbo-professionals daarbij spelen?

De deelvragen zijn uitgewerkt in een topiclijst die als leidraad is gebruikt bij het afnemen van interviews met studenten en hbo-professionals (zie bijlage A en B).

3.3 Onderzoeksopzet en -uitvoering

Gekozen is voor een *kwalitatief* onderzoek met een *exploratief* karakter. Het onderzoeksgebied is immers nog relatief nieuw en inzicht in de belevingen, betekenis en consequenties van sexting en exposen vanuit het perspectief van jongeren zelf is nog zeer beperkt. Een kwalitatieve onderzoeksmethode lag daarmee het meest voor de hand: daarmee is het mogelijk om met relatief kleine aantallen respondenten voldoende, kwalitatief hoogwaardige informatie op te halen, met juist ook inzicht in de percepties en belevingen van respondenten (zie bv. Bleijenberg, 2015).

Het onderzoek is opgebouwd langs de weg van de navolgende stappen en onderdelen:

- I. Literatuur- en deskresearch
- II. Verkennende interviews met (8) experts
- III. Eén focusgroep met studenten
- IV. Semi-gestructureerde interviews met (82) studenten
 - a. (40) vrouwelijke studenten van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst
 - b. (30) vrouwelijke studenten met diverse andere culturele achtergronden
 - c. (12) mannelijke studenten van diverse afkomst
- V. Semi-gestructureerde interviews met (16) hbo-professionals
- VI. Analyse en rapportage

De verschillende onderdelen worden in de navolgende subparagrafen nader toegelicht.

3.3.1 Literatuur- en deskresearch

Zoals inzichtelijk gemaakt in hoofdstuk 2 is informatie verzameld uit allerlei typen bronnen zoals wetenschappelijke artikelen en rapportages, maar ook uit vlogs, blogs, krantenartikelen, columns, documentaires en uitingen op social media. Dat resulteerde in een eerste inzicht in de theoretische begrippen sexting en exposen, en in de achtergronden en impact daarvan, in het bijzonder voor jongeren van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst. Waarbij overigens moet worden opgemerkt dat het zoeken naar wetenschappelijke documenten beperkt is gebleven en hoofdzakelijk met de zoekmachine Google Scholar is gedaan. Het vooronderzoek heeft aanknopingspunten opgeleverd voor de vragenlijsten die tijdens de interviews zijn gebruikt.

3.3.2 Verkennende interviews met experts

Gelijktijdig met het literatuuronderzoek zijn interviews gehouden met acht experts om een beeld te krijgen van de ervaringen met sexting en (slachtoffers van) exposen in het werkveld. Gesproken werd onder meer met een zedenrechercheur, een (online) jongerenwerker, een zorgcoördinator en een expert op het gebied seksuele ontwikkeling. In bijlage C is de gebruikte de topiclijst bijgevoegd en bijlage E geeft een overzicht van de geraadpleegde (typen) experts.

3.3.3 Klankbordgroep

Bij de start van het onderzoek werd een klankbord samengesteld afkomstig uit het netwerk van de onderzoekers. De klankbordgroep bestond uit professionals uit het hoger onderwijs (docenten, studie- en loopbaanbegeleiders, decanen en vertrouwenspersonen), een onderwijskundige werkzaam in het management van het speciaal onderwijs, een docent uit het MBO en een medewerker van de politie.

Met de klankbordgroep werd beoogd periodiek onderzoeksresultaten en gemaakte of te maken keuzes te bespreken. Na een eerste gezamenlijke bijeenkomst heeft in de loop van het onderzoek een aantal keer afstemming plaatsgehad met individuele leden van de groep. Naast het bespreken van de onderzoeksbevindingen werd veel tijd besteed aan het reflecteren op de betekenis daarvan voor eventuele interventies en de rol die instellingen daarbij zouden kunnen spelen.

3.3.4 Interviews met studenten

Tijdens de uitvoering van het vooronderzoek zijn vier student-interviewers geselecteerd die zelf aan een hogeschool studeren of dat tot voor kort deden. Bij de werving is specifiek gezocht naar vrouwelijke studenten met een migratieachtergrond, vanuit de gedachte dat zij gemakkelijker toegang hebben tot de primaire doelgroep van het onderzoek en vrijer, meer op gelijke voet met respondenten kunnen praten over de (gevoelige) onderwerpen sexting en exposen. De studenten zijn voorafgaand aan het onderzoek getraind in het doen van interviews en droegen ook bij aan de totstandkoming van itemlijsten voor de semi-gestructureerde gesprekken. Ter ondersteuning van de interviewers zijn tijdens de uitvoering onderlinge groeps gesprekken georganiseerd om de onderzoeksresultaten te bespreken en werd een groepsapp aangemaakt om onderzoekservaringen en -bevindingen snel te kunnen delen.

Daarnaast namen de beide vrouwelijke hoofdonderzoekers (Nederlandse afkomst) ook een aantal interviews af met studenten. Dit om ook zelf feeling te krijgen met de leef- en denkwereld van de respondenten en zo ook de onderzoeksresultaten van de studentonderzoekers beter te kunnen beoordelen. Een aantal respondenten van Marokkaanse afkomst gaf bij hen aan meer open te durven praten met een vrouw van Nederlandse afkomst dan met een vrouw uit de eigen gemeenschap. Ten eerste omdat Nederlandse vrouwen in hun ogen ruimdenker zouden zijn, maar ook dat zij daardoor minder risico liepen dat verkregen (gevoelige) informatie verspreid zou worden binnen de Marokkaanse gemeenschap.

(Werving van) respondenten

De onderzoekers en de student-interviewers hebben binnen het eigen netwerk respondenten geworven die studeren aan verschillende hogescholen (en mbo-instellingen) in Nederland. Er is sprake van een spreiding van hogescholen en respondenten, ofschoon het merendeel van de respondenten uit Amsterdam en Rotterdam komt (van Hogeschool Inholland in Amsterdam, Diemen en Rotterdam, de Hogeschool van Amsterdam en de Hogeschool Rotterdam). De overige studenten zijn afkomstig van de Hogescholen Utrecht, Arnhem/Nijmegen en Leiden.

Zoals eerder aangeven wordt de primaire doelgroep van het onderzoek gevormd door vrouwelijke hbo-studenten van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst. Al gauw brachten de student-onderzoekers in dat sexting en exposen ook sterk leeft bij andere jonge vrouwen met een migratieachtergrond in het hbo en dat ook voor hen de gevolgen van exposed worden groot kunnen zijn. Gaandeweg is er daarom voor gekozen de doelgroep van het onderzoek te verbreden en studenten van uiteenlopende etnische

achtergronden in het onderzoek te betrekken. Daarnaast is besloten ook enkele mbo'ers te bevragen. Daaraan lagen twee overwegingen ten grondslag: ten eerste merkten wij dat binnen de verzamelde data in het hbo eerder dan verwacht verzadiging optrad. Ten tweede zagen we deze interviews buiten het hbo als relevant contrastmiddel, waarmee wij konden bepalen of de beleving en ervaringen van hbo-studenten die wij optekenden, specifiek zijn voor deze groep of wellicht een bredere geldigheid hebben. Na analyse bleek dat er tussen hbo'ers en mbo'ers geen opvallende verschillen zichtbaar waren in ervaringen of opvattingen ten aanzien van exposen.⁷

De interviews

De interviews waren van het semi-gestructureerde type, aan de hand van een tevoren vastgestelde item- en vragenlijst. De gebruikte topiclijst is te vinden in bijlage A. Belangrijke thema's hierbinnen waren de bekendheid met, houding ten aanzien van en oordeel over sexting en exposen en de mate waarin respondenten hier (zelf of via anderen) ervaring mee hadden. Ook werd stilgestaan bij hun percepties van de impact van exposen (voor henzelf en/of voor anderen) en van de hulp die slachtoffers voorhanden hebben. Tenslotte werd gevraagd naar de manier waarop slachtoffers empowered kunnen worden. Bij de interviews moest er rekening mee worden gehouden dat het onderzoeksthema – voor tenminste een deel van de respondenten – een taboeonderwerp is waar jongeren niet gemakkelijk over praten, zeker niet wanneer het ook over henzelf gaat. Dat geldt voor jongeren met een migratie achtergrond nog eens in het bijzonder, omdat zij zich zeer bewust kunnen zijn van de risico's die het uitlekken van deze gevoelige informatie met zich mee kan brengen. Het tot stand brengen van een vertrouwensband met de respondenten was daarom een belangrijke voorwaarde. Om dezelfde reden is niet altijd rechtstreeks naar persoonlijke ervaringen met sexting of exposen gevraagd, maar werd een opening daartoe geboden via een omweg: *'ken je deze fenomenen en wat zie je daarvan in jouw eigen omgeving?'*. Meer directe vragen over eigen ervaringen werden door nogal wat respondenten ontweken.

In de onderzoeksopzet was voorzien in een mix van individuele- en groepsinterviews, om zo de kans op voldoende respondenten te optimaliseren. Omdat het organiseren van de individuele interviews in tegenstelling tot de groepsinterviews soepel verliep en het eerste groepsinterview geen nieuwe of andere inzichten opleverde dan individuele interviews, is besloten verder geen groepsinterviews te organiseren.

⁷ Het is niet onwaarschijnlijk dat de belangrijkste verklaring hiervoor ligt in de vrijwel identieke leeftijdscategorie van de mbo- en hbo-respondenten: veelal tegen of boven de twintig jaar. De in hoofdstuk 4 en verder gepresenteerde onderzoeksbevindingen geven aanleiding te veronderstellen dat de bevindingen onder aanzienlijk jongere respondenten anders zullen zijn.

Vrouwelijke student-respondenten naar etniciteit en opleidingsniveau

In totaal zijn 70 vrouwelijke studenten geïnterviewd in de leeftijd van 17 tot 31 jaar. De uiteindelijke verdeling van de vrouwelijke studenten over de verschillende etnische groepen en opleidingsniveaus ziet er als volgt uit:

	HBO	MBO	VO	WO	MBO-werkend	Totaal
<u>Marokkaans</u>	13	1				14
<u>Turks</u>	8	1	1			10
<u>Hindoestaans</u>	9	5			2	16
<u>Ghanees</u>	4	2			1	7
<u>Surinaams</u>	7				1	8
<u>Overig</u>	9	1		2	3	15
	50	10	1	2	7	70

Tabel 1 Vrouwelijke respondenten naar etniciteit en opleidingsniveau

Mannelijke student-respondenten naar etniciteit en opleidingsniveau
Om de uitspraken van vrouwelijk studenten te staven over de mate waarin sexting en exposen onder jonge mannen en vrouwen voorkomt, zijn ook mannelijke studenten in het onderzoek betrokken. De hiervoor beschreven verbreding naar andere etnische groepen en opleidingsniveaus hebben wij om dezelfde redenen ook toegepast bij het selecteren en interviewen van mannelijke studenten. De verdeling van de mannelijk studenten die zijn geïnterviewd ziet er als volgt uit:

	HBO	MBO	VO	WO	MBO-werkend	Totaal
<u>Marokkaans</u>	3	1				4
<u>Turks</u>	2					2
<u>Hindoestaans</u>	1					1
<u>Overig</u>	5					5
	11	1				12

Tabel 2 Mannelijke respondenten naar etniciteit en opleidingsniveau

Onderzoek als co-creatie

Bij de uitvoering van het onderzoek is nauw samengewerkt met docent-onderzoekers en studenten van verschillende etnische afkomst. Deze co-creërende aanpak bleek inderdaad de rijkdom aan informatie op te leveren die werd beoogd en heeft draagvlak gecreëerd voor de uitkomsten van dit onderzoek en voor ontwikkeling en implementatie van eventuele interventies. Bovendien hoorden we als onderzoekers terug dat de interviews voor zowel de studentinterviewers als de respondenten zelf een reflectiemoment was ten aanzien van de besproken thema's.

3.3.5 Interviews met hbo-professionals

Verder zijn zestien professionals geïnterviewd die werkzaam zijn bij hbo-instellingen in de Randstad, waaronder docenten, een opleidingsmanager, decanen en vertrouwenspersonen. Gekeken is vooral in hoeverre zij bekend zijn met de fenomenen sexting en exposen, de mate waarin zij daarmee te maken krijgen in hun beroepspraktijk en hun visie op wat de eigen rol – en die van de onderwijsinstelling – is in de aanpak van problemen die daaruit kunnen volgen. De interviews zijn afgenomen door ervaren (docent-)onderzoekers die goed bekend zijn met de context waarbinnen hbo-professionals opereren. Om anonimiteit te garanderen zijn alleen de functies genoemd en niet de naam van de hbo-instelling waar zij werkzaam zijn. De topiclijst is opgenomen in bijlage B.

3.4 Periode van onderzoek

Het onderzoek is gestart op 1 mei 2018, met een beoogde looptijd van een jaar. Het veldwerk vond overwegend plaats tussen september 2018 en 1 februari 2019, enkele interviews werden nog daarna gehouden om onevenwichtigheden in het respondentenbestand te corrigeren. Analyse en rapportage vond plaats in de periode maart tot en met juni 2019.

Aard, omvang en impact van (sexting en) exposen

In dit hoofdstuk schetsen wij de bevindingen van de bekendheid met en ervaringen ten aanzien van exposen bij de verschillende respondentgroepen in ons onderzoek. We beginnen met de primaire doelgroep van ons onderzoek: de jonge vrouwen van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst (paragraaf 4.1). In achtereenvolgende paragrafen komen de percepties, ervaringen en houdingen van de andere groepen in ons onderzoek aan bod: de vrouwelijke studenten met een andere etnische herkomst (par. 4.2), de mannelijke studenten (paragraaf 4.3), de hbo-professionals (paragraaf 4.4) en de experts (paragraaf 4.5). Nadat we het fenomeen exposen vanuit deze vijf verschillende perspectieven in kaart hebben gebracht, maken we in paragraaf 4.6 de balans op.

Elke paragraaf is op identieke manier opgebouwd. Omdat *exposen* nauw verbonden is met het bredere fenomeen *sexting* – en daar deels uit voortkomt – beginnen we eerst met de bekendheid en ervaringen met dat fenomeen, de houding ten aanzien daarvan, de (inschatting van) motieven daarvoor en de risico's daarvan. Vervolgens zoomen we in op het fenomeen *exposen* zelf. Hoe bekend zijn respondenten uit de betreffende onderzoeksgroep daarmee? Wat zien zij daarvan in hun eigen leven en leefomgeving en hoe kijken zij naar de daders (en hun motieven) en de slachtoffers (en de impact die exposen op hen heeft)?

In de weergave van de onderzoeksuitkomsten is bewust met veel citaten gewerkt, zodat de belevingswereld van respondenten meer tot leven komt voor de lezer. Gelet op de gevoeligheid van het onderwerp voor een aanmerkelijk deel van de respondenten zijn de citaten geanonimiseerd en zijn uitsluitend het geslacht, de leeftijd en de etnische achtergrond of het beroep weergegeven.

4.1 Vrouwelijke respondenten van Hindoestaanse, Marokkaanse en Turkse afkomst

Zoals in de inleiding geschetst laten we de respondenten uit deze groep eerst aan het woord over sexting. Daarna zoomen we in op exposen.

4.1.1 Sexting

'Ik denk dat sexting erbij hoort. Het is zo gemakkelijk om foto's te maken en te verspreiden. Net als dirty talk... Ja, in the heat of the moment, stuur je dan zulke foto's.' (vrouw, 28 jaar, Hindoestaanse afkomst)

Alle vrouwelijke studenten van Hindoestaanse, Marokkaanse en Turkse afkomst die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd, zijn er bekend mee dat jongeren naaktfoto's of seksfilmpjes van zichzelf maken en versturen via social media. Niet iedereen kent of gebruikt daarvoor de term 'sexting'. Sommigen geven aan dat termen als *sending nude*, pikante foto's sturen of gewaagde foto's sturen onder jongeren meer gebruikt worden dan het begrip *sexting*.

Motieven

Sexting wordt gezien als iets dat bij de puberteit hoort, met het verkennen van grenzen en het ontdekken van seksualiteit. Vrouwen doen dit omdat ze het leuk vinden, omdat ze indruk willen maken op anderen of omdat ze verliefd zijn op iemand.

'Ik denk dat iedereen het wel een keer heeft gedaan. Maar voornamelijk jongeren zijn er actief mee bezig. Er is geen specifieke afkomst die het vaker doet dan de ander. Het is spannend, opwindend en het is leuk. Het kan ook zijn om indruk te maken op je "crush".' (vrouw, 20 jaar, Hindoestaanse afkomst)

Ook andere redenen spelen een rol. Zoals bevestiging zoeken van een man dat hij de betreffende vrouw leuk vindt, of elkaar 'teasen' binnen – maar ook buiten – een relatie.

'Vriendinnen die het doen, zeggen dat het vooral heel spannend is. Dat het je ook een soort van macht geeft. Dit vooral bij mensen die ze niet kennen. Zo van, ik heb je laten zien wat ik in huis heb, maar je mag het niet aanraken. Als het werd verstuurd naar hun partner, dat lijkt meer de normaalste zaak van de wereld, omdat ze hem volledig vertrouwen.' (vrouw, 24 jaar, Marokkaanse afkomst)

'Mijn vriend en ik sturen elkaar wel eens erotische foto's. Ik vertrouw hem 100% en vice versa. Het is spannend, leuk en opwindend. We slaan de foto's niet op en laten het ook aan niemand zien.' (vrouw, 20 jaar, Hindoestaanse afkomst)

Voor vrouwen met een migratie achtergrond kan sexting een veilig alternatief zijn voor 'echte seks': voor veel van hen is maagdelijkheid immers essentieel.

'Als ik aan allochtonen denk, dan denk ik dat ze foto's of filmpjes versturen omdat ze geen seks mogen hebben voor het huwelijk. En als ze dan een vriendje hebben, dan kunnen ze op die manier laten zien wat ze in huis hebben zonder dat ze denken dat ze iets verkeerd doen volgens het geloof.' (vrouw, 21 jaar, Marokkaanse afkomst)

Respondenten in deze groep opperen ook dat het vaak onzekere vrouwen zijn die het doen, die onder groepsdruk of onder druk van de betreffende man foto's of filmpjes van zichzelf sturen, zonder na te denken over de consequenties ervan.

Risico's

De houding ten aanzien van sexting onder de vrouwelijke studenten uit deze groep is dubbel. Aan de ene kant vinden ze dat het hoort bij de puberleeftijd, waarin je bezig bent met je identiteit en je seksuele ontwikkeling. Aan de andere kant vinden ze het ook een beetje 'sneu' of 'dom', want je loopt een heel groot risico als de foto's aan anderen (mannen) worden getoond.

'Ik vind het zelf niet zo slim, maar aan de andere kant moet je het als tiener een keer hebben gedaan. Bovendien, het is je eigen lichaam, dus daar mag je mee doen wat je wilt.' (vrouw, 19 jaar, Hindoestaanse afkomst)

Met name Marokkaans Nederlandse – en Turks Nederlandse studenten geven aan dat je daarmee echter niet alleen je eigen positie beschadigt, maar ook die van je familie.

'Het grootste gevolg van het versturen van foto's of filmpjes is dat het kan worden verspreid op alle social media en dat het dan zelfs bij je familie terecht komt. Mijn familie zou hier echt kapot van zijn.' (vrouw, 24 jaar, Marokkaanse afkomst)

'Als het eenmaal online is, en al helemaal in onze tijd waarbij alles via het internet gaat, dan is het altijd terug te vinden. Als ik bijvoorbeeld met mijn nichtjes van 14 jaar praat dan merk je ook dat zij het hele aspect van het kan er altijd op blijven, niet begrijpen. Je hele leven kan kapot worden gemaakt.' (vrouw, 22 jaar, Hindoestaanse afkomst)

'Ik denk dat het vooral onzekere meisjes zijn die aan sexting doen. Ze hebben aandacht nodig. Eigenlijk vind ik het vreselijk, het zelf plaatsen van naaktfoto's.' (vrouw, 24 jaar, Hindoestaanse afkomst)

Turks-Nederlandse studenten zijn in het onderzoek het meest uitgesproken over dat je met sexting grenzen overschrijdt. Een aantal stelt daarbij dat je jezelf hoort te bewaren voor je toekomstige man of vrouw.

Uit de gesprekken komt ook naar voren dat hoe ouder jongeren worden, hoe bewuster ze zijn van de risico's bij het versturen van naaktfoto's. Is het in de pubertijd nog een impulsieve actie, eenmaal ouder en met een (vaste) relatie is het versturen van naaktfoto's naar elkaar ook een bewuste vorm van intimiteit.

4.1.2 Exposen

Net als bij sexting kent niet iedereen uit deze respondentengroep de term exposen, maar kent wel iedereen het fenomeen dat hiermee bedoeld wordt. Exposen zou vooral plaatsvinden via WhatsApp, Facebook, Snapchat, Telegram en Instagram. Volgens zowel de Marokkaans-Nederlandse als de Hindoestaanse studenten zouden het vooral jongens met een migratie achtergrond zijn die foto's of filmpjes doorsturen naar anderen.

'Ik denk wel dat het meer mensen met een buitenlandse afkomst zijn. Die zijn meer van de sensatie dan Nederlanders. Nederlandse kinderen zijn hier te nuchter voor en hebben meer het idee dat ze zich gewoon liever met hun eigen zaken bemoeien. Buitenlanders hebben toch meer het gevoel dat ze op je moeten letten en het recht hebben zich ergens mee te bemoeien op het moment dat je het volgens hun iets niet goed doet.' (vrouw, 22 jaar, Hindoestaanse afkomst)

Motieven

Respondenten denken dat het met name jongens met een migratie achtergrond zijn omdat de betreffende jongens stoer willen zijn binnen de vrienden-groep en dat het laten zien van foto's statusverhogend werkt.

'Het is om stoer te doen en om als jongens onderling aan elkaar te laten zien van "kijk eens, wat ik heb gescoord." Of, "kijk eens wat ze mij heeft gestuurd." Onderling het mannetje willen zijn.' (vrouw, 24 jaar, Turkse afkomst)

Maar de jongens zouden het óók doen om meisjes die foto's van zichzelf hebben verstuurd in een negatieve hoek te plaatsen. Het gaat hier om het corrigeren of terecht wijzen van meisjes op hun gedrag door jongens.

'Het is vaak om iemand terecht te wijzen op hun fouten. Het is in onze cultuur niet normaal om die dingen te sturen, dus wanneer ze iemand hebben gevonden die dat heeft gedaan, denken ze dat ze het recht hebben om voor God te spelen en iemand te veroordelen en te vernederen.' (vrouw, 24 jaar, Marokkaanse afkomst)

Ook zou het exposen gebeuren vanuit gevoelens van wraak of jaloezie, wanneer een vrouw geen contact meer met de betreffende man wil en/of een relatie heeft uitgemaakt.

Uit de interviews komt verder naar voren dat het ook vrouwen zijn die (seksueel getinte) beelden van andere vrouwen aan mannen laten zien. Ze zouden daarmee willen aantonen dat een meisje waar de jongen mee aan het daten is 'niet oké' is, in tegenstelling tot zichzelf.

Gevolgen van exposen

Van de gevolgen van exposen zijn alle respondenten zich zeer bewust. Ze noemen daarbij niet alleen pesterijen, maar ook stalking, uitgesloten worden, een verstoord zelfbeeld krijgen door alle reacties van anderen op de foto, tot aan depressief worden of zelfmoord.

Vrijwel alle respondenten kennen vrouwen uit hun vriendenkring of netwerk die slachtoffer zijn geworden van exposen en zeggen de gevolgen daarvan van dichtbij te hebben meegemaakt. Die gebeurtenissen vonden met name plaats tijdens de middelbare schooltijd. Daarbij zouden het vrijwel altijd meisjes zijn geweest die het slachtoffer waren en jongens die de foto's of filmpjes doorstuurden.

Uit de interviews rijst het beeld op dat de respondenten in hun eigen vriendengroep veel over dit onderwerp praten en soms ook foto's van zichzelf of van jongens aan elkaar laten zien. Het merendeel van de respondenten is zich daarbij zeer bewust van de noodzaak onherkenbaar te zijn op de foto's of filmpjes.

De geïnterviewde vrouwen hebben in hun nabije omgeving gezien hoe groot de consequenties van exposen zijn voor vrouwen en hun familie.

'Op de middelbare school was een Marokkaans meisje, met een hoofddoek, die een naaktfoto van zichzelf naar haar vriend had gestuurd. Ik denk dat ze het deed omdat haar vriend dat aan haar had gevraagd en ze hem vertrouwde. Hij heeft het doorgestuurd en bijna de hele school had op een gegeven moment die foto gezien, inclusief ikzelf. Ze voelde zich heel erg vernederd, maar er werd op school tijdens de les niet over gesproken

door docenten. Ze is ook bij ons op school gebleven maar ik merkte wel dat ze steeds terughoudender werd en ook steeds stiller en rustiger. Ik weet niet hoe haar familie hiermee is omgegaan, maar die zijn het wel te weten gekomen want het was naar zoveel mensen gestuurd dat het verhaal ook bij hun is terecht gekomen. Op school had iedereen het erover en er werd gezegd dat ze een hoer is en dat het onbegrijpelijk is dat je dat stuurt terwijl je een hoofddoek draagt. Leerlingen vonden het allemaal haar eigen schuld.' (vrouw, 24 jaar, Marokkaanse afkomst)

Een deel van de studenten stelt dat de angst om te worden exposed zo groot is dat ze nog nooit een foto of filmpje hebben gedeeld met anderen. Een studente die dat wel heeft gedaan, deed dat in een relatie met een jongen. Ze stelt dat ze toen jonger was, dat het goed is afgelopen en ze elkaar nog steeds wel eens spreken, maar dat ze nu de risico's veel te groot vindt en dat nooit meer zou doen. Destijds vertrouwde ze hem en vond ze het fijn zijn complimenten over haar foto te ontvangen.

Marokkaanse respondenten stellen dat praten over sexting en exposen heel nadrukkelijk buiten de eigen familie wordt gehouden omdat 'de roddelcultuur' veel invloed heeft op de meisjes en hun families.

'Op een gegeven moment wist iedereen ervan en heeft haar vader haar zelfs een tijdje naar Marokko gestuurd tot de situatie was gekalmeerd. Er werd onderling natuurlijk heel veel geroddeld en alles werd nog eens erger gemaakt dan het daadwerkelijk was.' (vrouw, 25 jaar, Marokkaanse afkomst)

(Ook) de Turks Nederlandse studenten zijn zich heel bewust van hun positie als vrouw binnen de eigen gemeenschap. Een aantal respondenten geeft aan dat de ernstige gevolgen die exposen kan hebben van invloed is op hun (online) gedrag, met name in het contact met jongens:

'Exposen heeft zeker invloed op mijn gedrag. Als ik met een jongen praat via WhatsApp, let ik heel goed op wat ik zeg. Alles wat seksueel getint is of zo opgevat kan worden, vermijd ik. Het kan zo tegen je worden gebruikt. Foto's delen doe ik wel, maar alleen nette foto's van mijn gezicht.' (vrouw, 23 jaar, Turkse afkomst)

'Ik ben me er door het voorval (een meisje in de eigen omgeving dat exposed is, red.) erg van bewust geworden dat ik heel erg moet oppassen met wat ik stuur en aan wie. Mijn vader is erg streng, heeft zijn trots heel hoog en ik weet zeker dat ik er niet mee weg zou komen. Hij zou me op straat zetten (respondent woont nog bij haar ouders, red.). Ik zou dan een nieuw leven moeten opbouwen buiten Rotterdam, waarschijnlijk zelfs buiten de Randstad.' (vrouw, 26 jaar, Marokkaanse afkomst)

De respondenten geven aan dat ze onder invloed van ervaringen (van zichzelf of van anderen) niet heel anders zijn gaan denken over sexting of exposen. Het merendeel vindt dat sexting in een liefdesrelatie zou moeten kunnen, tegelijkertijd zijn ze zich wel steeds meer bewust geworden van de gevaren van het versturen van seksfoto's of filmpjes. Veel respondenten vertellen dat ze jongere familieleden waarschuwen voor de gevaren.

'Wat ik heel erg probeer te doen is praten met familieleden die een stuk jonger zijn dan ik en gewoon heel erg op hun proberen te letten. En ervoor te zorgen dat ik altijd iemand ben bij wie ze terecht kunnen als het om dit soort onderwerpen gaat. Helemaal in onze cultuur is het echt moeilijk. Als ik erover nadenk, had ik vroeger echt niemand, los van vrienden, met wie ik dit soort onderwerpen kon bespreken.' (vrouw, 22 jaar, Hindoestaanse afkomst)

'Ik zou anderen adviseren terughoudend te zijn met wat ze delen op internet. Wil je sexy zijn, doe dat dan in persoon. Wil je stoer gevonden worden, bereik of doe iets wat anderen moeilijker kunnen via bijvoorbeeld sport. Hoe makkelijk en leuk internet ook is, het kan ook heel gevaarlijk zijn.' (vrouw, 23 jaar, Turkse afkomst)

'Ik denk dat de gevolgen van exposen voor Turkse meisjes groter zijn dan voor Nederlandse meisjes. Seksueel getinte beelden deel je niet. Een diepe inblik is al verkeerd. Het geloof heeft daarmee te maken. Je mag geen seks hebben voor het huwelijk. Als zoveel mensen jouw geslachtsdeel zien zoals bij exposen is dat een grote zonde. Je brengt je hele familie te schande. Je vertrouwen is beschaamd. Je familie kan op twee manieren reageren: ze kan je helpen of ze kan je de rug toekeren. Als het mij zou overkomen, zou ik vooral heel boos zijn, een tijdje rust nemen en naar het buitenland gaan. Tot de zaak is gesust en vervaagd.' (vrouw, 23 jaar, Turkse afkomst)

Veel respondenten geven aan dat 'in hun tijd' internet meer onschuldig was en de huidige generatie jongeren opgroeit in een periode waarin social media in hun leven een nog veel grotere rol spelen. Zij denken dan ook de problematiek rond sexting en exposen alleen maar groter is geworden.

Opvattingen over daders en slachtoffers

Door alle respondenten wordt exposen als iets slechts beschouwd. Ten aanzien van de slachtoffers van exposen is een dubbele houding merkbaar. Aan de ene kant zijn de respondenten van mening dat het vreselijk is wat het slachtoffer overkomt en dat het zielig is dat ze de betreffende jongen hebben vertrouwd toen ze een naaktfoto of filmpje stuurden. Aan de andere kant vinden ze ook dat het slachtoffer beter had moeten weten. Voor mensen die exposen, dus de daders, bestaat geen enkel begrip.

'Het is natuurlijk heel erg dat mensen die foto's van je te zien krijgen, maar ergens denk ik ook wel, je weet hoe fout het kan gaan en al helemaal als Marokkaanse is het gewoon ook gevaarlijk om te doen. Het is zo'n kleine wereld, het kan zo uitkomen en via via bij een familielid van je komen.' (vrouw, 24 jaar, Marokkaanse afkomst)

'De dader die het doorstuurt, die is heel slecht bezig op dat moment en dat kan gewoon echt niet. Bij het slachtoffer is het zowel sneu als eigen schuld. Ik vind het sneu als je zo onzeker bent dat je het gevoel hebt dit te moeten doen om erbij te horen. Als je het bijvoorbeeld hebt gestuurd omdat je in een relatie zit en hij wil dat, dan vind ik het gewoon dom. Je hebt vaak genoeg gehoord dat het ook verkeerd kan aflopen.' (vrouw, 25 jaar, Marokkaanse afkomst).

'De dader en het slachtoffer hebben een bepaalde verantwoordelijkheid te dragen. Hoewel de daders een veel duidelijkere grens overschrijden, vind ik dat de slachtoffers rekening hadden moeten houden met dit risico. Het is zeker niet om te zeggen dat slachtoffers geen mensen moeten vertrouwen of iets slechts hebben gedaan, maar het is wel iets wat je in je achterhoofd moet houden. Van de daders valt het in geen enkel opzicht goed te praten.' (vrouw, 23 jaar, Turkse afkomst)

Niet alle respondenten weten dat exposen strafbaar is, maar zij juichen dit wel toe omdat de consequenties voor veel vrouwelijke slachtoffers heel groot zijn.

4.2 Het perspectief van andere vrouwelijke respondenten

Zoals in de voorgaande hoofdstukken beschreven, was een belangrijke veronderstelling die aan het onderzoek ten grondslag lag dat met name jonge vrouwen van Marokkaanse, Turkse of Hindoestaanse afkomst kwetsbaar zouden zijn voor exposen. Maar is dat daadwerkelijk zo? Daarom schetsen wij hier de bevindingen van jonge vrouwen met een andere achtergrond. Dat zijn deels vrouwen met een andere migratieachtergrond, een groot deel van Ghanese of Creools-Surinaamse afkomst, maar ook respondenten met roots in Ethiopië of de Nederlandse Antillen behoren tot deze groep. Verder zijn ook zeven vrouwelijke studenten van Nederlandse afkomst in het onderzoek betrokken. Ook hier beginnen we weer met de percepties en ervaringen ten aanzien van sexting, vervolgens zoomen we in op exposen.

4.2.1 Sexting

'Ik denk dat alle jongeren wel foto's maken en doorsturen. Een foto met een seksueel getinte pose, dat hoort erbij. Iedereen doet het. Ik denk ook wel dat het kan, maar je moet echt voorzichtig zijn met wie je het doet. Je moet natuurlijk niet als je iemand twee dagen kent zo'n foto gaan sturen.' (vrouw, 22 jaar, Ghanese afkomst)

Alle geïnterviewde vrouwen zijn bekend met het fenomeen sexting, al kent (of gebruikt) niet iedereen ook deze term. Het idee bestaat dat vrijwel alle jongeren aan sexting doen, maar dat mannen daarin eerder het initiatief nemen. Zij vragen vrouwen dan beelden van zichzelf te sturen. Het zou volgens de geïnterviewde meisjes, vooral voorkomen in de middelbareschooltijd. Een aantal vrouwen van Nederlandse afkomst vertelden dat zij soms ook ongevraagd naaktbeelden van mannen ontvangen.

'Een vriendin van mij kreeg zelfs een keer een filmpje van een oud-docent. Zijn gezicht stond er niet op, maar hij had het via zijn persoonlijke profiel op Insta gestuurd. Maar die vriendin is echt super knap en ze heeft een open profiel op Instagram, dus zij krijgt echt super vaak van dat soort foto's toegestuurd. Ze vraagt er dan dus niet om, mannen sturen het uit zichzelf. Ik snap zelf niet waarom ze haar profiel nog niet heeft afgeschermd, want ze zegt dat ze het vervelend vindt. Maar ondertussen denk ik dat ze het ook wel spannend vindt ofzo.' (vrouw, 23 jaar, Nederlandse afkomst)

'Ik had één keer een foto gekregen van het geslachtsdeel van een jongen waar ik totaal niet om gevraagd had. Hij stuurde het via SnapChat en ik zat op een verjaardag toen ik dat berichtje opende. Ik vond het zo belachelijk! Ik ben daarna ook echt super boos op hem geworden.' (vrouw, 22 jaar, Nederlandse afkomst)

Motieven voor sexting

Een deel van de vrouwen geeft aan zelf nog nooit aan sexting te hebben gedaan. Toch wordt door het merendeel van de geïnterviewde vrouwen sexting ook gelinkt aan positieve motieven zoals trots zijn op je lichaam, 'fun' hebben, spanning willen voelen, iemand verleiden of gewoon verveling. Sexting gebeurt volgens hen zeker niet alleen onder druk van jongens.

'Als je trots bent op je lichaam en op de foto, kun je het best versturen want als je dan exposed wordt, kun je er trots op zijn. Als je er niet trots op bent, doe het dan niet.' (vrouw, 19 jaar, Ghanese afkomst)

Ook wordt het gezien als onderdeel van een vaste relatie of als iets wat je doet voordat je daadwerkelijk seks met iemand gaat hebben.

'Mijn vriendinnen doen het ook, maar alleen als er sprake is van liefde voor iemand. Dat was echt veilig en er gebeurde ook niets negatiefs. Mijn en hun ouders weten echt van niets, dat zou ook echt niet kunnen want ze keuren het zeker af. Veel van onze ouders zijn echte control freaks.' (vrouw, 22 jaar, Ghanese afkomst)

Risico's van sexting

De ervaringen die de studenten in de loop van de jaren hebben opgedaan ten aanzien van sexting en de risico's die met name vrouwen lopen, als het fout gaat (lees: foto's worden doorgestuurd) hebben ertoe geleid dat de studenten zich in de loop der jaren meer bewust zijn geworden van de risico's van het plaatsen van foto's.

'Ik weet niet echt wat mijn ervaringen met mij hebben gedaan. Ik ben er wel voorzichtiger mee geworden en ik vertrouw mannen ook niet zo snel. Je gaat sowieso anders kijken naar de persoon die je tegenover je hebt. Ik ga dan ook kijken van, ben je wel te vertrouwen? Wat je namelijk met andere mensen hun foto hebt gedaan, kan je bijvoorbeeld ook met mijn foto's doen. Dus vandaar dat ik wel beter nadenk.' (vrouw, 24 jaar, Nederlandse afkomst)

4.2.2 Exposen

In de interviews is naar voren gekomen dat het delen en verspreiden van naaktfoto's veelvuldig gebeurt. Ook binnen vriendinnengroepen delen vrouwen foto's van zichzelf of beelden die zij van mannen hebben ontvangen. Plezier, spanning, bevestiging zoeken zijn ook hier motieven die daarbij worden genoemd.

'Nou, ik heb zelf vriendinnen die heel vrij en open zijn. Ik zit in een groep met hen en we delen alles met elkaar. Als ze bijvoorbeeld iets ontvangen en dan sturen we dat wel door in onze groep. Maar dat blijft wel in de groep. Een soort 'mini exposing'.' (vrouw, 23 jaar, Dominicaanse republiek/Sierra Leonese afkomst)

'Een vriendin van mij had een naaktfoto van haarzelf verstuurd naar een goede vriendin. Ze wilde feedback op die foto, zodat ze die naar een jongen kon sturen die ze op dat moment leuk vond. Ze wilde de jongen verleiden en omdat hij erom vroeg.' (vrouw, 23 jaar, Surinaams Antilliaanse afkomst)

'Ik zit in een app-groep met 5 goede vriendinnen. Alle 6 meiden hebben minstens 1-2 keer een foto van een naakte jongen in de groep gedeeld, dus het gebeurt heel veel... We sturen die foto's gewoon naar elkaar omdat het grappig en spannend is. Je wilt dat elkaar niet onthouden. Dit doen we al heel lang, we zijn goede vriendinnen en ik vertrouw ze.' (vrouw, 23 jaar, Nederlandse afkomst)

Motieven

Uit de interviews komt naar voren dat stoer willen zijn en wraak nemen belangrijke motieven voor mannen zijn om iemand te exposen.

'Machogedrag. Je vrienden laten zien dat jij een bepaald meisje kan krijgen. Wraak, als je erachter bent gekomen dat je vriendin vreemd is gegaan, gooi je die online.'(vrouw, 24 jaar, Surinaamse afkomst)

'Het zijn meestal jongens die zulke beelden van meisjes online plaatsen en ik denk dat ze dat doen simpelweg om iemand zijn leven te verpesten, of uit wraak en boosheid.'(vrouw, 25 jaar, Iraanse afkomst)

Gevolgen van exposen

Uit de interviews blijkt dat ook voor deze groep exposed-worden ingrijpende gevolgen kan hebben.

'Een vriendin had een naaktfoto van zichzelf gestuurd naar haar vriend. Het lekte vreselijk uit. Iedereen in het dorp had het toen ook gezien. Echt verschrikkelijk. Ze was toen nog heel jong, ik denk 15 of 16 jaar en haar vriend was 21. Ze was bang om hem te verliezen, dus stuurde ze dat maar. Ze ging daarna niet meer naar school en moest naar het speciaal onderwijs om het af te maken. Ze was er heel getraumatiseerd door, nog steeds.'(vrouw, 24 jaar, Joods Nederlandse afkomst)

Meerdere respondenten geven echter aan dat die gevolgen vaak tijdelijk zijn.

'Ik ken meisjes die exposed zijn. Op het moment zelf is het heel vervelend voor diegene. Er wordt over je geoordeeld door mensen die je niet eens kennen. Je hebt geen idee hoe lang mensen hierover doorgaan. Het kan zijn dat het pas na jaren vergeten is. Je leeft in angst. Ik heb ook gezien dat mensen de situatie vergeten.'(vrouw, 24 jaar, Surinaamse afkomst)

Vrijwel alle vrouwen hebben ervaring met sexting en exposen, via het zelf posten van foto's of via verhalen vanuit hun vrienden- of kennissenkring.

'Een meisje op de middelbare school werd exposed. Ze was via WhatsApp aan het flirten met een jongen, zomaar een beetje voor de fun. Toen het werd doorgestuurd, schaamde ze zich wel, maar na een paar weken was alles weer normaal en was iedereen het weer vergeten. Maar ik ben haar niet, dus ik weet niet hoe zij zich er echt onder voelde.'(vrouw, 18 jaar, Nederlandse afkomst)

Volgens sommige studenten speelt cultuur een belangrijke rol in de opvattingen over sexting en de gevolgen die exposed-worden kan hebben. Opvallend is dat studenten met een migratieachtergrond wel aangeven dat ze in Nederland vrijer worden gelaten dan in het land van herkomst het geval zou zijn.

'Cultuur speelt hierin een belangrijke rol, denk ik: hoe wordt tegen vrouwen en seks aangekeken? In de Ghanese cultuur is het best streng, als vrouw moet je als maagd het huwelijk in. In Nederland word ik iets vrijer gelaten, in Ghana is het strenger, daar wordt echt het maagdenvlies gecontroleerd. Wij hebben wel vrije partnerkeuze om mee te trouwen. Maar in Ghana zouden de consequenties voor sexting en exposen identiek zijn als bij Marokkaanse en Turkse meisjes in Nederland. In Nederland is het wat relaxter, natuurlijk is er de schande, maar die wordt ook weer snel vergeten. Zoiets in de trend van: dat kan iedereen gebeuren.'(vrouw, 22 jaar, Ghanese afkomst)

De ervaringen die studenten hebben opgedaan in hun eigen omgeving leiden ertoe dat ze zich meer bewust worden van hun kwetsbaarheid op social media; foto's kunnen worden verspreid en verdwijnen nooit meer van social media. Veel van de geïnterviewde vrouwen geven aan dat sexting desondanks prima mogelijk is, als je maar niet herkenbaar bent. Dus zonder je gezicht of zichtbare kenmerken van jouw lichaam zoals tatoeages, armbanden et cetera.

'Ik dacht eerst wel eens dat het spannend zou zijn om dat soort foto's of filmpjes te sturen, maar als je dan een filmpje krijgt doorgestuurd dan schrikt het je toch af om te doen, want dan denk ik 'dit had ik kunnen zijn'. Ik zou het ook niet zomaar naar personen sturen, maar ik heb al zes jaar een vriend, dus ik kan niet ontkennen dat ik er niet over heb nagedacht en dat hij het me ook wel eens heeft gevraagd om foto's te sturen. Als ik het zou sturen dan zou het alleen een foto zijn waarop ik niet te herkennen ben.'(vrouw, 23 jaar, Surinaamse afkomst)

Ook geven respondenten aan dat nu ze ouder worden voorzichtiger zijn geworden met het versturen van intieme foto's naar anderen. Ook door de ervaringen die ze van anderen horen.

'Ik ben wel wat voorzichtiger geworden. Mannen kunnen je de mooiste dingen beloven en dan opeens steken ze een mes in je rug. Je moet wel echt iemand kunnen vertrouwen.'(vrouw, 21 jaar, Ghanese afkomst)

'Ik ben minder goedgelovig. En als iemand al na een week of maand vraagt om erotische beelden of filmpjes, gaan bij mij alarmbellen rinkelen. Ik ken je niet zo lang en goed en ik vind dan niet dat je zulke dingen aan mij hoort te vragen.'(vrouw, 22 jaar, Ghanese afkomst)

Enkelen geven aan dat ervaringen in de omgeving geen invloed hebben gehad op hun opvattingen en sexting-gedrag.

'Ik heb wel van mezelf foto's naar anderen gestuurd. Ik was niet in een relatie, het waren random mensen met wie ik niet eens aan het daten was, maar met wie ik wel sprak op social media. Het was gewoon voor de lol, ik was nieuwsgierig naar de spanning. Daarna gebeurde er niks. Ik vind het ook niet erg en heb er geen spijt van.' (vrouw, 19 jaar, Ghanese afkomst).

Sommige studenten geven aan risico's uit de weg te gaan en daarom helemaal niet aan sexting te doen.

'Ik heb het nooit gedaan, maar zou het sowieso nooit snel doen. Ik denk veel aan mijn reputatie online en wil dat ik zo goed mogelijk gepresenteerd word.' (vrouw, 18 jaar, Nederlandse afkomst)

Opvattingen over slachtoffers

Over sexting zijn de geïnterviewde vrouwen genuanceerd. Ook al zou niet iedereen het zelf ook doen, het gebeurt nu eenmaal.

'Vroeger dacht ik echt van, het is dom en gevaarlijk. Maar nu denk ik dat het je eigen keuze is. En het interesseert mij niet echt. Eerst was ik wat veroordelend en neerbuigend, maar nu heb ik zoiets van "je moet het zelf weten".' (vrouw, 21 jaar, Surinaamse afkomst)

Maar er is ook kritiek op vrouwen die hun foto's online delen.

'Doe gewoon waar je zin in hebt, maar weet dat als je iets post en het vervolgens verwijdert, je het er toch niet vanaf kan krijgen. Als je het eenmaal verstuurt, is het voor altijd vindbaar.' (vrouw, 18 jaar, Nederlandse afkomst)

'Ik vind het echt heel dom. Als je nu nog niet weet dat het versturen van naaktfoto's enorme gevolgen heeft. Ik begrijp het ook echt niet dat je het doet.' (vrouw, 21 jaar, Nederlandse afkomst)

'Ik zag een filmpje van een stel dat intiem bezig was. Dat filmpje werd geplaatst op Facebook. Ik vind dat toen het meisje door had dat ze gefilmd werd ze zijn telefoon uit zijn handen had moeten slaan. Het gewoonweg niet toelaten. Hij geeft duidelijk niets om haar en zij moest beter weten.' (vrouw, 25 jaar, Ethiopische afkomst)

Studenten stellen ook dat bestaande voorlichting goed duidelijk heeft gemaakt wat de risico's van sexting zijn en vinden dat jongeren zich daarnaar moeten gedragen.

'Tegelijkertijd denk ik ook: er is nu zo goede voorlichting. Iedereen weet wat de gevaren zijn, dus je moet ook gewoon goed nadenken voordat je zulke foto's verstuurt.' (vrouw, 23 jaar, Nederlandse afkomst)

Over daders en hun motieven

Volgens veel vrouwen gebeurt exposen uit wraak, woede of jaloezie. Het kan ook zijn dat mannen stoer willen doen. Exposen vanuit dergelijke motieven keuren studenten unaniem af.

'De dader heeft het vertrouwen geschaad van degene die de foto's heeft verstuurd. Ik vind het heel verkeerd dat je dat doet.' (vrouw, 23 jaar, Nederlandse afkomst)

'Exposen vind ik stom, dat moet je niet doen. Maar als je jonger bent, denk je er misschien niet over na. Ik kan me voorstellen dat als iemand je iets heeft gedaan en je wraak wilt nemen, is dit eenultieme kans.' (vrouw, 26 jaar, Antilliaanse afkomst)

'Ik vind de daders van exposen triest en walgelijk. Ze hebben niet door hoe het iemand zijn of haar leven kan verpesten.' (vrouw, 21 jaar, Ghanese afkomst)

Tegelijkertijd beseffen sommige vrouwelijke studenten, mede dankzij de vragen die zij tijdens het interview krijgen voorgelegd, dat zij zichzelf ook weleens schuldig maken aan exposen.

'Ik heb een vriendinnengroep van 6 meiden waarin we heel vaak foto's die jongens naar ons sturen met elkaar delen. Ik heb er nog nooit echt over nagedacht, maar misschien is dit ook wel een vorm van exposen.' (vrouw, 23 jaar, Nederlandse afkomst)

'Ik heb die foto (naaktfoto die zij ongevraagd van een jongen had ontvangen, red.) toen ook aan een vriendin van mij laten zien om er gewoon even met haar over te kunnen praten. Maar ik heb echt nooit zo'n foto naar iemand anders verstuurd. Dus is dat ook al exposen?' (vrouw, 22 jaar, Nederlandse afkomst)

4.3 Het perspectief van mannelijke respondenten

Om de uitspraken van vrouwelijk studenten te staven over de mate waarin sexting en exposen onder jonge mannen en vrouwen voorkomt, zijn ook mannelijke studenten in het onderzoek betrokken. De bevindingen worden weer in dezelfde volgorde gepresenteerd als in de voorgaande paragrafen, waarbij we eerst ingaan op de percepties en ervaringen rond sexting en daarna inzoomen op exposen.

4.3.1 Sexting

'Ik weet dat meisjes en jongens het doen (naaktfoto's van zichzelf versturen, red.). Iedereen doet het. Het idee dat het alleen kwetsbare meisjes zouden zijn, klopt niet. Het is gewoon normaal. Ook onder hoogopgeleiden.' (man, 26 jaar, Marokkaanse afkomst)

Alle jongens die we hebben gesproken, zijn bekend met het fenomeen sexting en omschrijven het als het versturen van naaktfoto's of seksfilmpjes die je van jezelf hebt gemaakt via social media. En ook al vindt niet iedereen sexting een te waarden activiteit, het wordt door vrijwel alle geïnterviewden wel beschouwd als 'normaal' of 'bij deze tijd horend'.

'Sexting is in onze scene heel gewoon. Het hoort eigenlijk bij je identiteitsontwikkeling. Ik doe het zelf ook en krijg zelf ook foto's van meisjes. Het gebeurt echt heel vaak, dagelijks eigenlijk wel dat we hiermee bezig zijn. Het is zo normaal.' (man, 21 jaar, Nederlandse afkomst)

Toch zijn er ook jongens die bezorgd zijn over deze vrije moraal:

'Ik vind het echt walgelijk als Marokkaanse meisjes naaktfoto's op internet plaatsen. Dat Marokkaanse meisjes met zo'n opvoeding (Marokkaanse, strenge opvoeding, red.) dit soort dingen doen. Van Nederlandse meisjes vind ik het iets minder walgelijk, want ze zijn anders opgevoed. Ben ik nu ouderwets? Al die naaktfoto's, dat gebeurde echt niet in mijn tijd, echt niet.' (man, 26 jaar, Marokkaanse afkomst)

Jongens met een migratieachtergrond zijn ervan overtuigd dat het vaker meisjes zijn die aan sexting doen, overigens ongeacht de etnische achtergrond van deze meisjes.

'Ik denk dat het meer meiden zijn die het doen. Ik denk niet dat afkomst er echt mee te maken heeft of je het wel of niet doet. Ik denk wel dat islamitische meiden het meer stiekem doen.' (man, 19 jaar, Marokkaanse afkomst)

'Iedereen doet het, ongeacht etnische achtergrond, maar meer meisjes doen het.' (man, 24 jaar, Hindoestaanse afkomst)

Motieven voor sexting

Meerdere mannelijke respondenten vinden sexting binnen een relatie positief. Ze scharen het onder de noemer van 'elkaar een plezier doen'. Maar vooral kwam uit de antwoorden naar voren dat zij denken dat meisjes aan sexting doen om jongens te verleiden, omdat ze aandacht of bevestiging van een jongen willen of bang zijn te worden afgewezen als ze hem geen foto's of filmpjes sturen.

'Zowel het plaatsen als het doorsturen van foto's gebeurt volgens mij vooral om indruk te maken: kijk mij eens mooi en belangrijk zijn. Waarom zou je het anders doen?' (man, 26 jaar, Nederlandse afkomst)

'Online is alles zo makkelijk, alsof er geen regels gelden. Meisjes sturen naaktfoto's alsof je gewoon 'hallo' zegt tegen iemand. En als je ziet wat voor beelden je allemaal gratis op je telefoon krijgt, niet normaal. Ik denk echt niet dat meisjes onder dwang die foto's plaatsen. Ze doen het gewoon om zichzelf te laten zien. Zichzelf een beetje te showen en dan hopen dat ze de jongen voor zich winnen.' (man, 26 jaar, Marokkaanse afkomst)

Daarnaast wordt sexting ook gezien als iets spannends, dat bij de huidige tijdsgeest hoort.

'Bij meisjes is het toch meer een soort verslaving, denk ik. Aandacht, likes, bevestigd worden. Voor jongens is dat echt minder het geval. Hoewel, mooie, spannende foto's die meisjes je sturen, geven je wel degelijk een soort van status.' (man, 21 jaar, Nederlandse afkomst)

Ook kwam naar voren dat veel jongeren het gemakkelijker vinden via social media met elkaar te communiceren dan offline.

'Online is het gewoon makkelijker contact maken dan offline. Je durft meer en je kunt ook meer van jezelf laten zien.' (man, 21 jaar, Nederlandse afkomst)

Drie mannen stelden heel expliciet dat ze niet aan sexting deden. Het ging daarbij om mannen van respectievelijk Nederlandse, Creools Surinaamse en Marokkaanse afkomst. Ze stelden dat ze sexting als iets heel puberaals zagen. De man van Nederlandse afkomst gaf aan dat hij van jongs af aan was gewaarschuwd voorzichtig te zijn met social media en het plaatsen van foto's.

'Ik kom uit een politiefamilie en ik ben opgevoed als het om dit gaat met: 'nooit doen, want het gaat altijd mis!'. We spraken er ook heel vaak over aan de eettafel. Het is me dus met de paplepel ingegoten dat ik het vooral niet moest doen.' (man, 26 jaar, Nederlandse afkomst)

'Ik typeer mezelf meer als een gluurder dan dat ik actief dingen post op social media. Tja, sexting, vooral op het mbo gebeurde het heel veel, ook het doorsturen van naaktfoto's wel, maar ik hield me daar altijd verre van.' (man, 26 jaar, Nederlandse afkomst)

Risico's van sexting

De mannelijke studenten geven unaniem aan dat iedereen zelf moet weten wat hij of zij op social media doet, maar dat het voor vrouwen heel negatieve gevolgen kan hebben. Mannen met een migratie achtergrond zijn hier explicieter in. De risico's van sexting koppelen ze dan ook uitsluitend aan meisjes en niet aan jongens. Het gaat dan om de consequenties van het uitlekken van deze foto's of filmpjes, zoals jezelf en je familie voor schut zetten, het risico lopen te worden gechanteerd, schaamtegevoelens over je daden. Dit geldt in het bijzonder voor meisjes met een migratieachtergrond over wie zo een heel negatief beeld kan ontstaan, wat de kansen op de huwelijksmarkt ernstig verkleint.

'Een risico is dat deze filmpjes worden verspreid en dan is je leven echt voorbij. Als vrouw ben je dan niks meer waard. Als dit met mijn zusje zou gebeuren, dan denk ik dat ik het contact met haar zou beëindigen.' (man, 19 jaar, Marokkaanse afkomst).

'Je weet niet wat iemand anders met jouw foto's doet en misschien zien zijn vrienden het wel. Het komt terecht op andermans telefoon en het is niet veilig. Het ergste geval is dat het online komt op alle social media kanalen. Ik denk dat het bij bepaalde culturele bevolkingsgroepen nog moeilijker is om in zo'n situatie te komen. Bij Nederlandse en Creoolse gezinnen kun je makkelijker praten over seksualiteit dan bij de Hindoestaanse cultuur waar ik uit kom.' (man, 24 jaar, Hindoestaanse afkomst)

4.3.2 Exposen

Alle mannen die betrokken zijn in het onderzoek zijn bekend met het fenomeen exposen. Opvallend is dat de mannen met een Marokkaanse of Turkse achtergrond het fenomeen breder omschrijven dan alleen het doorsturen van naaktfoto's. Tot exposen rekenen zij ook het delen van beelden van andere vormen van 'oneerbaar' gedrag zoals beelden van vrouwen die blowen, lachgas gebruiken of seksueel uitdagend gekleed zijn. Ook het plaatsen van negatieve commentaren daarbij op social media wordt beschouwd als exposen.

Motieven voor exposen

Exposen gebeurt volgens de geïnterviewden vooral door mannen. Ze willen stoer doen of het betreffende meisje kwetsen omdat ze zichzelf gekwetst voelen door haar.

'Op het mbo zag ik exposen wel om mij heen gebeuren. Het gebeurde vooral als relaties uitgingen. Dat jongens dan wraak gingen nemen en naaktfoto's van hun ex-vriendinnen online gingen zetten. Als dat gebeurt, wil je als meisje echt niet op school zijn. Je weet dat iedereen jouw foto's heeft gezien, maar niemand gaat naar je toe om te zeggen dat het echt rot voor je is.' (man, 26 jaar, Nederlandse afkomst)

Mannen van Marokkaanse en Turkse afkomst stellen dat exposen ook plaatsvindt om 'de waarde' van vrouwen te checken: is ze waardevol genoeg om mee te trouwen? Het kan ook gebeuren omdat vrouwen niet doen wat mannen willen: het lenen van geld of het verrichten van seksuele handelingen.

'Het gebeurt ook wel dat Marokkaanse jongens foto's van een meisje op social media delen om na te gaan of een meisje trouwmateriaal is.' (man, 26 jaar, Marokkaanse afkomst)

'Het doorsturen van beelden doen jongens vaker dan meisjes. Hoe dat komt? Naaktbeelden van jongens zijn voor andere meisjes kennelijk niet zo interessant. Jongens sturen beelden door omdat het statusverhogend werkt of om bewust een meisje pijn te doen uit wraak. Omdat ze gedumpte zijn of geblokkeerd door haar.' (man, 19 jaar, Marokkaanse afkomst)

Gevolgen van exposen

De mannen zonder migratieachtergrond zien sexting en exposen als een activiteit die bij hun levensfase hoort, niet als iets dat anderen kan beschadigen.

'Voor mij is sexting en exposen eigenlijk een heel normaal iets. Het hoort bij de omgang tussen jongens en meisjes en in de vriendengroep van mij heb ik echt nog nooit gehoord dat een meisje te schande is gemaakt of uitgelachen. Ik vraag nooit na één afspraakje al naar een foto. Bij onze studentenvereniging heb je wel van die types die helemaal losgaan en na een gesprekje al spannende foto's sturen, maar dat zijn meer van die sletterige types. Bij een gewoon meisje vraag je na een keer of drie afspreken of iemand een foto stuurt. Die laat ik dan wel zien aan mijn vrienden, maar gewoon, op een beschaafde manier.' (man, 21 jaar, Nederlandse afkomst)

De gevolgen van exposen zijn volgens de mannen met een migratieachtergrond heel groot: het kan leiden tot zelfmoord, chantage, het worden verstoten uit familie, aangetaste eer, gepest worden op school, op social media zichtbaar zijn voor iedereen of moeten verhuizen naar een omgeving waar niemand op de hoogte is van de situatie.

'De gevolgen van exposen kunnen groot zijn. Dat de persoon van wie de foto of het filmpje is gedeeld zelfmoord pleegt, dat die persoon naar het buitenland verhuist of dat het negatieve gevolgen heeft voor het hele gezin. Ook voor de families is het zwaar als iedereen over hun dochter praat en zegt dat ze een slecht meisje is. Dat voelt ook als falen voor de familie.' (man, 22 jaar, Turkse afkomst)

'Ik ken haar zelf niet, maar hoorde dat ze na het exposen af en toe werd gebeld door mensen die ze niet kenden die haar allemaal rare seksvragen stelden. Ze werd ook gechanteerd en moest seksuele handelingen verrichten met die personen.' (man, 22 jaar, Turkse afkomst)

Als het misgaat en een vrouw wordt exposed, gaat dat in de praktijk als een lopend vuurtje. In de buurt, op school, al heel snel is iedereen ervan op de hoogte.

'Bijna iedereen weet ervan in onze buurt want iedereen kent elkaar wel. Ze staat nu bekend als "hoertje".' (man, 22 jaar, Turkse afkomst)

'Hier op school ken ik een meisje dat exposed is. Ze is er goed mee omgegaan. Omdat op de foto's haar gezicht niet te zien was, heeft ze ontkend dat ze het was. Ik heb haar geadviseerd dat te blijven doen. Blijven ontkennen zorgt ervoor dat ze je niet kunnen pakken.' (man, 25 jaar, Marokkaanse afkomst)

'Een jongen die ik heel goed kende in de buurt waar ik woon, had een relatie met een meisje. Nadat de relatie voorbij was, stuurde ze de naaktfoto's van hem door. Hij was nog maar 15 jaar, maar maakte een eind aan zijn leven. Dat ging echt zo snel, binnen een dag maakte hij er een einde aan. Zijn moeder vond hem in zijn kamer.' (man, 26 jaar, Marokkaanse afkomst)

Alle geïnterviewde mannen zijn zich heel bewust van de gevaren van het versturen van foto's en video's van zichzelf via social media. Dit betekent dat ze, als ze zelf foto's versturen, dit veelal onherkenbaar doen en uitsluitend naar meisjes die ze vertrouwen. Gesteld kan worden dat jongens naarmate ze ouder worden zich steeds bewuster zijn geworden van de gevaren die sexting met zich mee kan brengen. Het merendeel stelt dan ook dat ze veel alerter zijn geworden en zich minder snel laten meeslepen om foto's te sturen naar iemand dan dat ze in de puberteit zouden doen.

'Op zich ben ik wel schuwer geworden en dat komt ook vooral door het nieuws en media en de negatieve verhalen die je ook hoort. Ik merk ook dat ik mijn neefjes en nichtjes die in de leeftijdscategorie komen probeer te behoeden voor dit soort dingen en ervoor te zorgen dat ze voorzichtig zijn. Bij mij is het zo dat hoe ouder ik werd, die behoefte ook steeds meer verdween.' (man, 24 jaar, Hindoestaanse afkomst)

Hoe ouder de mannen worden, hoe meer bewust ze zich zijn van de kwetsbaarheid van internet, maar ze geven ook aan dat jongens en meisjes daarvan moeten leren.

'Ik vind het dom dat ze foto's van zichzelf heeft gestuurd en als het waar is dat ze daarna werd gechanteerd en gedwongen seksuele handelingen met anderen te verrichten, dan begrijp ik niet dat ze geen hulp heeft gezocht. Dan is het toch een beetje je eigen schuld. Als je geen respect hebt voor jezelf, hoe verwacht je dan dat iemand anders dat wel voor je heeft als je zulke foto's stuurt?' (man, 22 jaar, Turkse afkomst)

Een deel van de mannen waarschuwt in de eigen omgeving anderen om voorzichtig te zijn met internet en terughoudend te zijn met het versturen van naaktfoto's naar anderen.

'Doe het niet. Je gaat er sowieso spijt van krijgen en je weet niet wie je kunt vertrouwen.' (man, 22 jaar, Turkse afkomst)

Opvattingen over slachtoffers

De slachtoffers van exposen, veelal vrouwen, worden door de mannen als zielig beschouwd. Ze stellen ook dat je zo iemand niet meteen mag veroordelen. Tegelijkertijd vinden ze deze meisjes ook 'een beetje dom' vanwege het feit dat ze foto's of filmpjes hebben doorgestuurd naar anderen.

'Meisjes die naaktfoto's plaatsen, vind ik onnozel. Ze denken dat ze anoniem blijven, maar dat is natuurlijk niet zo. En ze vertrouwen jongens. Ik vind het echt zo superapart dat plaatsen van naaktfoto's, dat doe je toch niet?' (man, 26 jaar, Marokkaanse afkomst)

'Van de slachtoffers vind ik dat ze beter hadden moeten weten en het zelf ook hadden kunnen voorkomen door het in eerste instantie niet te versturen.'
(man, 22 jaar, Turkse afkomst)

Een aantal mannen van Marokkaanse en Turkse afkomst zijn scherper in hun oordeel over vrouwen die slachtoffer worden van exposen. Door pikante beelden van zichzelf te delen, hebben zij niet alleen zichzelf, maar ook hun familie te schande gemaakt.

'Zelf zou ik een meisje dat slachtoffer is geworden van exposen niet meteen veroordelen. Iedereen maakt fouten en ook iedereen verdient een tweede kans. Maar als ze bij herhaling dezelfde fouten zou maken, ligt het anders. Dan zou ik wel denken: "Respecteer jij je ouders wel".' (man, 26 jaar, Marokkaanse afkomst)

'Of ik meisjes zielig vind van wie de foto's worden doorgestuurd? Echt niet, het is toch een bewust keuze als je iemand een naaktfoto stuurt? En je kent dat gezegde toch van 'op de blaren zitten'. Ik ben daar straight in. Het doet me echt pijn als ik zie hoe Marokkaanse meisjes zich gedragen. Bij Nederlandse meisjes denk je, Oh, OK, maar bij een Marokkaans meisje denk je Oh, wat erg als je een naaktfoto ziet van haar. Weet je wat het is, er bestaat gewoon een band tussen alle Marokkanen. Natuurlijk vechten we ook met elkaar, maar als er gevaar is van buiten, sluiten de gelederen en gaan we voor elkaar door het vuur. Dat is iets moois. Deze meisjes die naaktfoto's versturen, maken onze gemeenschap belachelijk, zo mag onze gemeenschap niet bekend staan.' (man, 26 jaar, Marokkaanse afkomst)

Opvattingen over daders

Gesteld wordt dat sexting en exposen vooral iets is dat pubers doen. Het gaat in de beleving van veel geïnterviewden toch over onbezonnen gedrag. Exposen wordt door het merendeel van de mannen als negatief beschouwd. Voor de daders bestaat veelal geen begrip.

'Voor de daders heb ik sowieso geen respect.' (man, 22 jaar, Turkse afkomst)

Eén van de mannelijke respondenten benadrukt dat daders voor de wet strafbaar zijn.

'Ik begrijp ook niet waarom je iemand bewust beledigt of kwetst. Bovendien is exposen een vorm van smaad of laster en dus strafbaar.' (man, 22 jaar, Marokkaanse afkomst)

4.4 Hbo-professionals

In deze paragraaf worden de bevindingen beschreven van de interviews die zijn gehouden met hbo-professionals. In hoeverre hebben zij inzicht in de mate waarin sexting en exposen leven onder studenten, hoe kijken zij daar naar deze fenomenen en hebben zij in de beroepspraktijk te maken met slachtoffers daarvan?

4.4.1 Bekendheid met sexting en exposen

Het merendeel van de professionals is bekend met de verschijnselen sexting en exposen, maar verwijst daarbij vooral naar ervaringen uit de privé omgeving en niet zozeer naar werk gerelateerde situaties. Ze veronderstellen dat sexting, exposen en de uitwassen ervan vaker zullen voorkomen in het middelbaar onderwijs dan in het hbo.

'Ik weet niet hoe groot het probleem is van exposen onder hbo-studenten. Ik heb er nog nooit mee te maken gehad in mijn werk.' (Studie Loopbaan Begeleider)

'In het hbo komen sexting en exposen minder vaak voor, volgens mij. De uitwassen komen volgens mij meer voor in het middelbare onderwijs. Bij pubers die nog niet zo goed kunnen overzien wat de consequenties zijn van hun handelen.' (Decaan)

Het is met name in de relatie met hun kinderen of familieleden dat de professionals het over sexting en exposen hebben.

'Ik zie in mijn dagelijkse werk dat exposen een grote rol heeft in het leven van studenten, ook al heb ik daar nog nooit een persoonlijk gesprek met een van hen over gehad. Met mijn kinderen doe ik dat natuurlijk wel, ook zij zijn student en zitten in dezelfde leefwereld waarin social media een belangrijke rol spelen.' (Studie Loopbaan Begeleider)

4.4.2 Opvattingen over sexting en exposen

In de interviews met professionals valt op dat zij het onderzoeksonderwerp verbreden naar social media in het algemeen. Een aantal van hen geeft aan dat als opvoeder zeer bezorgd zijn over wat op social media plaatsvindt en de invloed en consequenties daarvan op jongeren. Over social media in het algemeen en sexting in het bijzonder zijn opvattingen overwegend negatief.

'Ik snap het eerlijk gezegd gewoon niet. Waarom stuur je naaktfoto's van jezelf naar anderen? Ik snap het psychologisch gewoon niet, hoe dat werkt, het is ook zo naïef, het blijft toch altijd bestaan? En andersom ook, als je dat dan blijkbaar normaal vindt, waarom rust er dan zo'n taboe op? Je stuurt het, dan is het ook voor iedereen bedoeld. Laat je dan ook niet zo chanteren.'

Daders, slachtoffers, doe even normaal, denk ik dan. Ik begrijp ook dat het voor jongeren met een migratie achtergrond anders ligt. Dat zij echt uit het lood geslagen zijn als hun foto's of filmpjes publiekelijk bekend worden.' (Studie Loopbaan Begeleider)

'Ik vind social media goed maar ook gevaarlijk. Het kan mensen echt beschadigen, met name jongeren omdat ze helemaal niet nadenken over de consequenties ervan. Ik zie het ook niet als onderdeel van hun eigen ontwikkeling, en ook niet als positief, maar als gevaarlijk en onnadenkend gedrag dat consequenties kan hebben voor je latere maatschappelijke positie.' (Decaan)

4.4.3 Ervaringen in de beroepspraktijk

Het merendeel van de geïnterviewde professionals heeft in het werk niet te maken gehad met issues rond sexting en exposen. Zoals hiervoor al opgemerkt zijn de ervaringen die ze met deze thema's hebben, vooral gelinkt aan hun privé omgeving en hun eigen kinderen.

'In de 12 jaar die ik in het hbo werk, kan ik me eigenlijk niet echt een case herinneren. Ik denk wel dat allochtone meisjes kwetsbaarder zijn. Ik denk wel dat hbo studenten er minder last van hebben. Ze kunnen beter nadenken over de consequenties. Ik denk dat de uitwassen meer voorkomen op het vmbo, bij jongere kinderen die wat minder begaafd zijn op intellectueel gebied.' (Decaan)

'Ik weet niet of het vaak voorkomt in mijn werkpraktijk. Ik weet het niet in termen van hoe vaak en in welke mate. Ik heb het nooit met studenten erover gehad of ze foto's ontvangen of doorsturen naar anderen.' (Docent)

Een enkele professional is wel in staat voorbeelden uit de eigen praktijk te geven:

'Sexting en exposen komt niet vaak voor, maar ik weet nog van een heel stevige meid. Ze heeft ongelofelijk veel problemen gehad toen er een naaktfoto van haar verscheen. Ze had eerst een relatie en haar ex had, uit wraak of welke motieven het dan ook waren, de foto verspreid. Dat was heel gênant want ze woonde in een dorp, dus iedereen wist het. Het speelde overigens tijdens haar middelbareschooltijd, maar ze vertelde erover in het hbo. Je kon nog wel zien dat ze zich schaamde en ze vond het ook niet makkelijk om het te vertellen in een groep met studenten, maar ze deed het wel.' (Studie Loopbaan Begeleider)

'Ik ben zeker wel in aanraking gekomen met studenten die te maken hebben gehad met exposen. Niet in een persoonlijk gesprek, maar tijdens mentorlessen behandel ik altijd de invloed van social media op jongeren. Dan komt exposen ook altijd aan de orde. Ik ga hier dan ook altijd heel bewust op in, in de groep zelf dus. Het leeft echt wel in onze groepen. Laatst gaf iemand een voorbeeld van een rapper die expliciet vroeg om naaktfoto's van meisjes. Dan vindt zo'n groep echt dat dit niet kan.' (Studie Loopbaan Begeleider)

'Ik heb nog nooit een 1:1-gesprek gehad met een student die door het versturen van een naaktfoto in de problemen is gekomen. Ik bespreek het in de groep en ga in op de verhalen die ze vertellen. En waarschuw ze vooral.' (Studie Loopbaan Begeleider)

Veel professionals geven aan eventuele signalen vanuit de slachtoffers niet te herkennen en vragen ook niet door op dit thema.

4.5 Experts

In deze paragraaf worden de bevindingen beschreven naar aanleiding van de interviews die zijn gehouden met experts. Deze experts zijn geselecteerd op basis van hun kennis en ervaring met sexting en (slachtoffers van) exposen in de beroepspraktijk. Voor deze selectie is gezocht naar experts die daar vanuit verschillende invalshoeken – van preventie tot repressie en curatie – mee te maken krijgen.

4.5.1 Exposen: een wicked problem

De experts die in het onderzoek zijn betrokken, zijn zich bewust van de complexiteit en gelaagdheid van het probleem. Het gaat immers niet alleen om de daad van het exposen zelf, maar om processen, aannames, gedragingen en beelden die hiermee verweven zijn. Het gaat veelal om jongeren in de puberteit die niet altijd de consequenties van hun daden overzien, veel behoefte hebben aan bevestiging, op zoek zijn naar hun identiteit en – in het bijzonder voor jongeren met een migratie achtergrond – enorm moeten balanceren tussen verschillende 'werelden' met ieder hun eigen regels en opvattingen over goed en fout. Daarbij komt nog dat seksualiteit een taboeonderwerp blijft en jongeren het moeilijk vinden hier open over te praten. Niet alleen in de relatie met hun ouders, maar ook in de relatie met docenten of hulpverleners.

4.5.2 Ervaringen uit de dagelijkse praktijk

Een aantal experts wordt dagelijks geconfronteerd met (de gevolgen van) exposen. Ze stellen dat het, door het toenemende gebruik van social media onder jongeren, steeds vaker voorkomt en dat ook de leeftijd van jongeren die hiermee te maken krijgen omlaag gaat.

'Het maken en online zetten van naaktfoto's is aan de orde van de dag. Voor deze generatie jongeren is dat heel normaal. En het gaat niet alleen om gewone naaktfoto's, maar ook foto's waarop meisjes allerlei seksuele handelingen verrichten. Hun ouders krijgen vaak de schrik van hun leven als ze dergelijke foto's onder ogen zien.' (Zedenrechercheur)

Exposen kan vanuit verschillende situaties starten. Veelal gebeurt het vanuit 'vriendschappen' of 'relaties', maar ook zijn diverse keren 'de modellenbureaus' genoemd die meisjes verleiden foto's te sturen en daarin steeds een stapje verder gaan.

'Veel meisjes met een migratie achtergrond komen via internet met nep modellenbureaus in contact. Dergelijke bureaus vragen allerlei soorten foto's van ze, ook naaktfoto's. Ze worden door dergelijke bureaus ook onder druk gezet om seksuele handelingen met zichzelf te verrichten, zogenaamd voor hun portfolio. En als ze dat niet willen, worden ze onder druk gezet dat hun foto's op YouTube worden gezet.' (Zedenrechercheur)

Exposen kan volgens experts diverse motieven hebben: de foto's zijn bedoeld als 'spannend materiaal', om aan vrienden te laten zien of om te gebruiken voor seksuele handelingen, de foto's worden exposed om te checken of het betreffende meisje een 'goed meisje' (i.c. huwelijksmateriaal) is en tenslotte vindt exposen plaats uit wraak omdat een meisje een jongen heeft afgewezen of een relatie heeft verbroken. Gesteld wordt dat veel jongens dergelijke activiteiten uitvoeren om stoer te doen, aanzien te krijgen en ook om lol te trappen met elkaar. Op bepaalde sites noemen deze jongens zich 'strijders'. Ze zijn op zoek naar 'goede' meisjes en willen 'onzedelijke' meisjes kapot maken.

Het zijn in de ervaring van de experts met name meisjes die exposed worden. Voor meisjes met een migratie achtergrond, zeker met een moslimachtergrond, kunnen de consequenties heel ernstig zijn.

'De consequenties voor meisjes met een migratie achtergrond zijn veel groter dan voor Nederlandse meisjes. Je ziet ook de totale paniek. Het is een enorm drama, zeker als je hun vader en broers in ogenschouw neemt. Veel meisjes zijn hun leven niet zeker. Het is heel erg en het heeft allemaal met eer te maken.' (Zedenrechercheur)

'Veel meisjes met een migratie achtergrond krijgen geen steun vanuit de gemeenschap. Ze worden volledig uitgekotst. De eer van de familie is belangrijker dan de zorg en aandacht voor hun dochters.' (Zedenrechercheur)

Volgens de experts zijn het met name kwetsbare meisjes (onzeker, moeilijke thuissituatie) die het risico lopen exposed te worden. Ze verwarren aandacht met liefde, gaan over hun eigen (seksuele) grenzen heen en lopen in de val van jongens die een groot deel van hun tijd bezig zijn met het bedreigen en chanteren van deze meisjes. Een aantal experts is verbaasd over de hardheid en gewetenloosheid van deze jongens richting meisjes, juist omdat ze zich heel bewust zijn van het risico dat meisjes lopen op afwijzing, uitsluiting binnen de eigen vriendengroep en de familie wanneer zij exposed zijn.

Zichtbaar is dat zowel meisjes als jongens heel hard en oordelend zijn ten aanzien van jongeren die exposed worden of ermee worden bedreigd. Aangegeven wordt dat het met name meisjes zijn die roddelen en elkaar zwart maken als er naaktfoto's van iemand circuleren, 'meisjeshaat' genoemd, en dat het vooral jongens zijn die daadwerkelijk tot het verspreiden van deze foto's overgaan. Toch wijzen verschillende experts erop dat ook meisjes foto's en filmpjes doorsturen van andere meisjes en keihard zijn in hun oordeel over anderen.

'Wat mij telkens weer verbaast tijdens voorlichting en training op scholen in het voortgezet onderwijs en mbo, is de meisjeshaat. Ook meisjes verspreiden beelden en veroordelen gedrag van andere meisjes keihard. Doorsturen doen ze ook zonder enige wroeging. Als ik in klassen vraag, blijkt dat bijna iedereen wel eens een foto van iemand anders heeft doorgestuurd. Jongeren vinden dat anderen daar maar tegen moeten kunnen.' (Zorg coördinator Expertisecentrum Mensenhandel en Jeugdprostitutie)

4.6 Tussentijdse reflectie op de bevindingen

Als we de bevindingen in dit hoofdstuk door de oogbaren bekijken, valt een aantal zaken op.

Sexting

Allereerst valt op dat alle studenten die zijn betrokken in het onderzoek het fenomeen 'sexting' kennen, maar vaak niet bekend zijn met de terminologie. Zij gebruiken eerder synoniemen als 'nude sturen' en 'pikante' of 'gewaagde' foto's' sturen. Daarnaast valt op dat de meeste studenten stellen dat sexting inmiddels een normaal verschijnsel is onder jongeren. Het leven van jongeren speelt zich voor een belangrijk deel online af. Het aangaan en onderhouden van vriendschappelijke, liefdes- en seksuele relaties dus ook. Dit gegeven zijn we ook tegengekomen in de literatuurverkenning, maar lijkt onder hbo-professionals nog niet te zijn doorgedrongen. Verder zien we onder vrouwelijke studenten van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst een ambivalente houding ten aanzien van sexting. Enerzijds keuren ze sexting af, anderzijds brengen zij allerlei motieven naar voren om het toch (eens) te doen. Een motief dat in deze groep naar voren wordt gebracht, is dat sexting een aantrekkelijk alternatief is voor 'echte' seks die zij nog niet kunnen hebben, omdat ze nog niet getrouwd zijn. Bij de vrouwelijke studenten uit de andere etnische groepen doet deze ambivalentie zich minder voor. Zij vinden over het algemeen dat sexting moet kunnen, mits je het doet met iemand die je kunt vertrouwen en mits je ervoor zorgt niet herkenbaar te zijn op de beelden. Verder is het opvallend dat mannen stellen dat vrouwen op eigen initiatief naaktbeelden van zichzelf delen en dat vooral doen om aandacht te krijgen. Vrouwelijke respondenten rapporteren daarentegen dat sexting ook vaak gebeurt, omdat mannen om naaktbeelden vragen en vrouwen hen niet willen teleurstellen.

Exposen

Als we de oorspronkelijke definitie van exposen in dit rapport naast die van studenten leggen, valt op dat jongens van Marokkaanse en Turkse afkomst het fenomeen breder omschrijven dan alleen het doorsturen van naaktfoto's. Tot exposen rekenen zij ook het delen van beelden van andere vormen van 'oneerbaar' gedrag zoals het verspreiden van beeldmateriaal waarop vrouwen blowen, lachgas gebruiken of uitdagend gekleed zijn. Als we vervolgens kijken naar de motieven die een rol spelen bij exposen, valt op dat ook die breder zijn dan in de oorspronkelijke definitie werd aangenomen: het 'ontmaskeren' en (moedwillig) beschadigen van meisjes. Uit het veldwerk onder studenten komt naar voren dat ook andere motieven zoals wraak, jaloezie, status of stoer willen zijn bij exposen een rol kunnen spelen.

Daarnaast valt op dat exposen vaak ondoordacht plaatsvindt (gewoon voor de lol of uit verveling), zonder de consequenties voor het slachtoffer in ogenschouw te nemen. Hoewel studenten unaniem stellen exposen af te keuren en geen respect te hebben voor daders, blijkt uit de bevindingen dat zij zichzelf soms ook schuldig maken aan het doorsturen en verder verspreiden van naaktbeelden. Dat ze daarmee mogelijk een strafbaar feit plegen, is onder studenten niet bekend. In het onderzoeksmateriaal komt verder naar voren dat exposed-worden voor alle vrouwen ernstige (psychische) gevolgen kan hebben. Daarbij valt echter op dat studenten van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst vaker stellen dat de schade onherstelbaar is en de impact ook op lange termijn merkbaar zal zijn, bijvoorbeeld bij het vinden van een huwelijkspartner. Studenten van andere etnische groepen benadrukken meer dat gevolgen doorgaans tijdelijk zijn.

Respondenten zijn het erover eens dat vaker vrouwen vaker dan mannen exposed worden en dat de gevolgen voor hen ook ernstiger zijn. De verklaringen die hiervoor worden gegeven komen neer op 'de dubbele seksuele moraal' die eerder in de literatuurverkenning is besproken. In overeenstemming met de bevindingen van Van de Beek (2017) is de dubbele seksuele moraal ook onder studenten van Nederlandse komaf nog alom vertegenwoordigd. Verder valt op dat door alle studentengroepen en hbo-professionals heen slachtoffers van exposen (mede-)verantwoordelijk worden gehouden voor wat hen is overkomen, omdat het delen van naaktbeelden 'dom' en 'naïef' zou zijn. Enkele experts wijzen erop dat 'blaming the victim' juist slachtofferschap in de hand werkt en het vragen van hulp in de weg kan staan.

Tot slot valt op dat vrouwelijke respondenten met een Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse achtergrond vaak opmerkelijk conservatief reageren op ervaringen van slachtofferschap en de gevolgen die zij in de omgeving hebben meegemaakt. Zij adviseren jongeren in hun omgeving vooral zich te conformeren aan de heersende normen over zedelijk gedrag en het voorkomen van reputatieschade voor de familie. De progressieve stroming van jonge vrouwen (van vooral Marokkaanse afkomst) die wij in de media zijn tegengekomen, vinden we onder deze studenten niet terug.

Hulp zoeken bij slachtofferschap

In de interviews is ook aan studenten gevraagd welke vormen van hulp zij denken nodig te hebben wanneer zij *exposed* zouden worden. Daarbij is ook gevraagd bij wie ze daarvoor in eerste instantie zouden aankloppen en of ze zouden overwegen hulp te vragen bij hbo-professionals op school. De resultaten hiervan worden net als in het vorige hoofdstuk per groep besproken. In paragraaf 5.1 staan de vrouwelijke respondenten van Hindoestaanse, Marokkaanse en Turkse afkomst centraal, in 5.2 worden de uitkomsten voor de vrouwelijke studenten met andere etnische achtergronden besproken. In 5.3 en 5.4. staan achtereenvolgens de mannelijke studenten en hbo-professionals centraal. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een reflectie op de bevindingen.

5.1 Vrouwelijke respondenten van Hindoestaanse, Marokkaanse en Turkse afkomst

De respondenten vertellen dat in geval van *exposen* hulp erg belangrijk is, maar dat hulp vragen gevoelig ligt, zowel bij de eigen familie als op school.

'Ik begrijp heel goed dat je je als meisje zo erg schaamt dat je geen hulp op school durft te zoeken. Dat zou ik zelf ook niet doen. En ook de angst dat je ouders worden geïnformeerd. Echt vreselijk. Ik zou het echt voor mezelf houden en met niemand van school delen. Ik zou er alleen met vrienden over praten, ook niet met mijn ouders.' (vrouw, 24 jaar, Hindoestaanse afkomst).

Alle geïnterviewden benadrukken het belang van een goede vriendinnengroep bij wie ze terecht zouden kunnen. In het geval van *exposen* zouden ze in geen geval bij hun familie te rade gaan, hooguit bij een nicht, maar zeker niet binnen het eigen gezin, uit angst voor de eerder genoemde 'roddelcultuur'. Veel vrouwen geven aan dat ze denken dat ze uit schaamte problemen eerst zelf zouden oplossen.

'Ik denk niet dat ik hulp bij mijn familie zou zoeken. Ik heb best een strenge familie, dus ik weet niet of ik met hen zou kunnen praten, maar ik denk wel dat ik met vriendinnen zou praten erover. Ik zou anders geen uitweg weten.' (vrouw, 18 jaar, Turkse afkomst)

'Ik zou zeker hulp zoeken want ik heb iemand nodig bij wie ik mijn hart kan luchten en bij mijn familie kan dat echt niet. In onze cultuur is het niet normaal om dit soort dingen te bespreken, laat staan dat ze erachter komen dat ik zo'n foto van mezelf heb verstuurd.' (vrouw, 24 jaar, Marokkaanse afkomst)

De stap te zetten naar iemand van school is voor veel meisjes niet eenvoudig, want *'je weet niet hoe docenten in elkaar zitten'* en de angst bestaat dat ouders worden ingelicht over de situatie.

'Ik zou niet snel overwegen om het op school te vertellen omdat ze vaak ook de families inlichten en dat wil ik niet. Als ik het wel op school zou zeggen dan zou het tegen een vertrouwenspersoon zijn omdat ik denk dat die de plicht heeft om niet alles te mogen zeggen wat ik hem of haar vertel. Ik hoop dat de vertrouwenspersoon mij kan begeleiden en beschermen op school.' (vrouw, 24 jaar, Turkse afkomst)

'Ja, ik zou wel op school hulp zoeken, maar ik zou dan wel de nadruk leggen op dat het zo beperkt mogelijk moet blijven als het gaat om de betrokkenheid van de familie' (vrouw, 24 jaar, Marokkaanse afkomst)

Belangrijk hierbij is dat het iemand is die niet oordeelt en goed kan luisteren. Een decaan of een docent met wie studenten een goede band hebben, kan

een belangrijke rol spelen. Het gaat daarbij niet alleen om praktische hulp, maar ook om mentale ondersteuning. Een deel van de vrouwen geeft aan liever met een Nederlandse docent of decaan te praten dan met iemand van Marokkaans Nederlandse komaf.

'Nederlandse docenten zijn nu eenmaal ruimdenkender dan Marokkaanse docenten, ze zullen je sneller begrijpen. Een vriendin deed veel aan seks met haar vriend, behalve de daad. Toen ze allerlei klachten kreeg en naar de dokter ging, kreeg ze een Marokkaanse arts. Ze durfde toen niet te vertellen wat de achtergrond was van haar klachten. Als het een Nederlandse vrouw was geweest, had ze dat waarschijnlijk wel gedurfd.' (vrouw, 26 jaar, Marokkaanse afkomst)

Een aantal Turks-Nederlandse studenten geeft echter aan bang te zijn dat professionals in het hbo niet cultuursensitief zijn, wat een drempel opwerpt bij het vragen om hulp op school.

'Een professional van school erover vertellen, zou ik niet doen. Zo iemand weet niet uit welke familie en cultuur ik kom, waar seks een taboe is.' (vrouw, 23 jaar, Turks afkomst)

Studenten geven aan behoefte te hebben aan een helder stappenplan dat duidelijk maakt wat te doen bij slachtofferschap. Zo'n plan is er niet en zou gemaakt moeten worden.

De stap naar de politie wordt niet als realistisch beschouwd. De afstand tot de politie is te groot en er is weinig geloof dat het iets zou oplossen.

'Ik zou niet zo snel aangifte doen. Het is een tijdrovend proces en er gebeurt uiteindelijk niks mee' (vrouw, 22 jaar, Turkse afkomst).

Daarnaast geeft een respondent aan dat naar de politie gaan de zaak alleen maar erger zou maken en dat slachtoffers en hun familie er daarom vanaf zien de stap naar een aangifte te maken.

'Marokkaanse ouders zullen ook geen aangifte doen. Dat maakt de zaak alleen maar erger. De naam is toch al verpest, liever nemen ze het recht in eigen handen (als het gaat om het aanpakken van de dader, red.). Marokkanen zijn heel bang voor wat andere mensen zien en denken. De kans bestaat dat je op het politiebureau wordt gezien door iemand uit de gemeenschap en dat daarover geroddeld gaat worden. En de taalbarrière. Dat is ook een reden.' (vrouw, 23 jaar, Marokkaanse afkomst)

Ten slotte wordt God als hulpbron beschouwd door met name Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse studenten. Door te bidden, kun je boete doen en kracht hervinden om verder te gaan.

5.2 Het perspectief van andere vrouwelijke respondenten

Sommige respondenten geven aan dat zij uit schaamte geen hulp zouden zoeken wanneer zij slachtoffer zouden worden van exposen:

'Ik zou geen hulp zoeken. Ik zou het land verlaten. Ik zou mijn familie niet meer durven aankijken en verhuizen. Het zou een grote schande zijn. Ook al staat mijn gezicht er niet op, mensen kunnen me wel herkennen en weten dat ik het ben' (vrouw, 26 jaar, Ghanese afkomst)

Veel meisjes zijn kritisch naar de onderwijsinstelling. Ze ervaren het als te onpersoonlijk en geven de voorkeur aan het inschakelen van (andere) professionals, zoals een psycholoog, huisarts of politie (met bij voorkeur vrouwelijke hulpverleners) of de kerk. Een aantal respondenten zou juist heel bewust binnen de eigen familie zoeken.

'Ik zou zeker hulp zoeken. Mensen onderschatten wat zo iets met je kan doen. Mentaal bedoel ik dan. Je wordt meteen aangevallen als hoer en slet. Het is heel belangrijk dat je je hoofd straight houdt en dat de meningen van anderen je dan niet beïnvloeden. Het is daarom zeker belangrijk om professionele hulp te zoeken.' (vrouw, 24 jaar, Nederlandse afkomst)

'Ik zou hulp gaan zoeken bij mijn familie en vrienden. Omdat zij mij het beste kennen en ervoor kunnen zorgen dat ik geen gekke dingen ga doen uit wanhoop' (vrouw, 22 jaar, Ghanese afkomst).

In de interviews zeggen opmerkelijk veel respondenten dat zij geen hulp zoeken op school uit angst dat de familie wordt ingeschakeld.

'Ik zou niet overwegen hulp te zoeken op school. Ze kunnen niets voor mij betekenen, behalve de situatie erger te maken door mijn ouders in te lichten.' (vrouw, 21 jaar, Ghanese afkomst)

'Ik zou het echt nooit op school bespreken met een decaan of mentor. Straks wordt het aan je ouders verteld, dat wil je toch niet? Ik kan me nog wel voorstellen dat je het in de 3e persoon vertelt, alsof het om iemand anders gaat. Vaak is het contact met docenten, mentoren of decanen niet sterk genoeg om deze persoonlijke informatie te delen.' (vrouw, 22 jaar, Ghanese afkomst)

Sommige respondenten zouden het wenselijk vinden als jongeren hun problemen op school anoniem kunnen bespreken, bijvoorbeeld telefonisch of door een brief achter te laten voor een decaan, met alleen een telefoonnummer erop.

Een enkele respondent zegt geen hulp nodig te hebben, maar de ontstane situatie vooral zelf te adresseren.

'Ik zou geen professionele hulp zoeken. Ik denk dat ik het te lijf zou gaan en een eigen statement zou maken op mijn eigen sociale media platform. Om een soort van uitleg te geven hoe het zo is gekomen. Ik denk niet dat het zo'n groot effect zou hebben op mij (exposed worden, red.). Ik zou dan met mijn familie en vrienden erover praten. Ik sta zelf best sterk in mijn schoenen.' (vrouw, 23 jaar, Ghanese afkomst).

5.3 Het perspectief van mannelijke respondenten

De mannelijke studenten die betrokken zijn geweest in het onderzoek geven aan zelf geen problemen te ondervinden met sexting of exposen. Als dat wel het geval zou zijn, weten ze niet goed waar ze hulp zouden zoeken. De één zou dergelijke problemen niet willen bespreken met de eigen familie en contact opnemen met iemand van school, de ander zou juist wel zijn familie informeren en de buitenwereld er niet bij betrekken. Mannen benadrukken verder dat zij alleen hulp zouden zoeken bij iemand met wie zij een vertrouwensband hebben.

'Ik denk niet dat school zoveel kan doen. Het is toch een gevoelig thema en jongeren vinden het lastig met docenten hierover te praten. Misschien als je een goede band hebt met een docent wel, maar anders zeker niet. Misschien iets met voorlichting bij SLB of zoiets, maar eigenlijk weet ik het niet.' (man, 25 jaar, Surinaamse afkomst)

'Het ligt eraan hoe goed ik op school met mensen kan praten. Ik zou misschien wel een vertrouwenspersoon of een docent met wie ik goed kan opschieten praten.' (man, 24 jaar, Hindoestaanse afkomst)

5.4 Hbo-professionals

De school wordt door meerdere professionals beschouwd als een veilige plek waar taboes of moeilijke thema's bespreekbaar zijn, in de klas of individueel. En waar jongeren ook empowered en geëmancipeerd worden ten aanzien van seksualiteit.

'Ik denk dat de kern van alles is dat je via het onderwijs jongeren moet leren goed voor zichzelf te zorgen. En als kwetsbare groep, bijvoorbeeld vrouwen of minderheden, nog beter. Bescherm jezelf en laat je niet onder druk zetten dingen te doen die je niet wilt.' (Decaan)

'Het lijkt me ook wel ingewikkeld. Er moet echt een veilige sfeer zijn en een goede klik met de klas om dit soort dingen goed te kunnen bespreken. Anders wordt het een beetje lacherig of ontwijkend.' (Studie Loopbaan Begeleider)

Andere professionals vinden dat studenten vooral zelf verantwoordelijkheid zijn en vinden niet dat de school daarin een rol moet spelen.

'De rol van een hogeschool beschouw ik als klein. Iedereen boven de 18 jaar moet begrijpen dat het versturen van naaktfoto's consequenties heeft.' (Studie Loopbaan Begeleider)

Ook is merkbaar dat veel professionals twijfelen of ze wel voldoende capaciteiten hebben om slachtoffers van exposen te ondersteunen.

'In mijn achterhoofd komt onmiddellijk de vraag welke richting zou hij of zij kunnen kiezen om echt hulp te krijgen; therapie of het decanaat. Want ik ben dan wel een studentcoach, maar ik moet me niet als therapeut op gaan stellen. Ik kan wel iets doen en dat is een veilige sfeer scheppen waarin studenten hun verhaal kwijt kunnen.' (Studie Loopbaan Begeleider)

'In het algemeen denk ik dat je niet veel jongeren gaat vinden die te maken hebben gehad met sexting of exposen. Het is niet iets waar jongeren makkelijk over vertellen. Ik zie wel veel problemen met studenten die problemen hebben met hun ouders, culturele problemen of integratie problemen, maar dat wordt wel gedeeld, daar kom ik wel achter, maar sexting specifiek, dat zie ik niet zoveel. Ik weet ook helemaal niet hoe vaak het gebeurt. Dat zou handig zijn om te weten, want stel dat het veel gebeurt dan is het echt een beetje raar dat je het zo weinig tegenkomt. Wat je daarmee vervolgens moet, weet ik ook weer niet. Ik ga niet vragen of iemand dit ooit heeft meegemaakt uit het niets, maar ik kan het wel als voorbeeld laten vallen en misschien is er iemand die inhaakt.' (Studie Loopbaan Begeleider)

'Ik denk ook dat docenten te bang zijn een gesprek met jongeren aan te gaan over sexting en exposen.' (Decaan)

Een aantal hbo-professionals stelt dat de school taken heeft ten aanzien van sexting en exposen, zoals voorlichting geven aan jongeren over het omgaan met sociale media. Daarnaast zou ze moeten faciliteren dat studenten hun verhaal kwijt kunnen en vervolgens op een adequate wijze worden doorverwezen naar experts.

'De rol van de school zie ik voornamelijk gericht op de groep. Vertrouwenspersonen en decanen zouden zich meer op individuele studenten die door exposen in de problemen zijn gekomen, richten. Binnen het hbo is er echt nog te weinig aandacht voor. Ik vind het niet moeilijk dit in een groep te bespreken, maar ik weet niet of alle docenten daar net zo over denken als ik. Ik vind ook dat er veel meer tijd beschikbaar moet komen om gesprekken met studenten te voeren, ook over dit soort thema's. Dat we voor alles te weinig tijd hebben, beschouw ik wel als een probleem.' (Studie Loopbaan Begeleider)

Veel professionals geven aan behoefte te hebben aan handvatten om slachtoffers van exposen te herkennen en om jongeren die ermee te maken hebben te kunnen helpen. Ook zouden zij meer tijd willen hebben om gesprekken met jongeren hierover aan te gaan.

'Ik denk dat mentoren wel een signalerende taak hebben, maar dit soort thema's hoort eigenlijk vooral bij een vertrouwenspersoon thuis. Dat gebeurt nu nog te weinig. Ik vind dat vertrouwenspersonen meer gemotiveerd moeten worden dit thema expliciet aan de orde te stellen.' (Studie Loopbaan Begeleider)

Daarnaast wordt voorgesteld in te zetten op het vormen van *communities*. Groepjes studenten die – als onderdeel van het curriculum – vanaf het eerste jaar met elkaar in gesprek gaan over uiteenlopende thema's en elkaar coachen en adviseren.

Ten slotte wordt ook verwezen naar de toenemende verpreutsing onder jongeren, contrasterend met de woelige jaren '60 waarin 'alles kon', en wordt benadrukt hoe belangrijk het is jongeren te ondersteunen bij hun seksuele ontwikkeling.

'Jongeren zijn eerder kwetsbaarder geworden dan vrijer als het gaat om seksualiteit. We zouden de emancipatie van kwetsbare groepen daarin veel meer moeten supporten, maar dat doen we niet.' (Studie Loopbaan Begeleider)

Veel hbo-professionals denken dat de invloed van sociale media op (kwetsbare) groepen studenten in de toekomst alleen maar groter wordt en zijn daar bezorgd over. Ook wordt gesteld dat de aandacht voor exposen en sexting op zowel de dader als het slachtoffer gericht zouden moeten zijn.

5.5 Tussentijdse reflectie op de bevindingen

Als we de bevindingen in dit hoofdstuk overzien, dan valt een aantal zaken op. Ten eerste zien we dat enkele studenten stellen dat zij uit schaamte geen hulp zouden zoeken wanneer zij exposed zouden worden. Dat schaamte een drempel kan zijn, vonden we onder respondenten uit verschillende etnische groepen. Onder 'hulp zoeken' verstaan studenten vooral mentale steun zoeken, de mogelijkheid krijgen om over de situatie te praten. Aan verdere acties zoals aangifte doen, proberen de foto's van internet af te krijgen of het aanspreken van de dader lijkt het merendeel niet te denken. Als hen de optie om aangifte te doen wordt voorgelegd, stellen de meeste respondenten dat het zinloos is. Zij hebben er geen vertrouwen in dat iets met hun zaak zou worden gedaan, laat staan dat de dader wordt vervolgd.

De meeste studenten denken mentale steun in eerste instantie te vinden bij iemand binnen de eigen vriendenkring. Sommige respondenten denken echter dat deze van een psycholoog moet komen. Volgens veel studenten van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst is steun zoeken bij ouders of andere familieleden geen optie. De schaamtecultuur en het taboe op seks staat de mogelijkheid om met hen over slachtofferschap te praten in de weg. Wat verder opvalt, is dat de meeste studenten zeggen niet snel hulp op het hbo te zullen zoeken. Daarvoor vinden zij de relatie met hbo-professionals te afstandelijk. Daarnaast vrezen zij dat hun ouders ingelicht worden over de situatie. Meerdere hbo-professionals denken daarentegen dat de sfeer op school veilig genoeg is om over taboeonderwerpen te kunnen praten. Daarnaast geven meerdere vrouwelijke studenten van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst aan dat hbo-professionals over het algemeen niet cultuur-sensitief genoeg zijn om hen de juiste hulp te bieden. Hbo-professionals laten – meer in z'n algemeenheid – blijken zelf te twijfelen aan hun kennis en vaardigheden om slachtoffers van exposen te kunnen helpen.

Interventies

Aan studenten die in het onderzoek zijn betrokken, is ook gevraagd of interventies nodig zijn om te zorgen dat minder jongeren in de problemen komen door het versturen van naaktfoto's en filmpjes en welke interventies zij dan vooral wenselijk vinden. Dezelfde vraag is gesteld aan hbo-professionals en experts. Dát interventies wenselijk zijn, wordt door vrijwel alle studenten beaamd. Hbo-professionals zijn hierover minder eenduidig. Welke interventies de respondenten vervolgens wenselijk vinden, beschrijven wij in de navolgende paragrafen. De voorgestelde interventies hebben wij daarbij geclusterd in zes groepen (die elk in een afzonderlijke paragraaf worden beschreven): 1. Voorlichting van jongeren over (de risico's) van social media en seksualiteit. 2. Bewustmaking van daders van exposen van de mogelijke gevolgen voor hun slachtoffers én henzelf. 3. Het straffen van daders en de aanscherping van mogelijkheden om dat te doen. 4. Bemoeilijken van de mogelijkheid naaktbeelden te verspreiden. 5. Versterking van de positie van het slachtoffer. 6. Een intergenerationele dialoog rond social media, seksualiteit en de combinatie van beide.

Het hoofdstuk wordt afgesloten met een reflectie op de bevindingen.

6.1 Voorlichting aan jongeren over (de risico's) van social media en seksualiteit

Vrijwel alle geïnterviewde studenten noemen 'voorlichting' als maatregel om te zorgen dat minder jongeren in de problemen komen door het versturen van naaktfoto's en filmpjes. Daarbij wordt vaak gesteld dat voorlichting over seksualiteit en social mediagebruik al vanaf de basisschool zouden moeten beginnen.

'Voorlichting die begint op de basisschool. Waar je eerder uitleg kreeg over tampons, maandverband, condooms, zou nu ook een telefoon in het rijtje moeten liggen. De telefoon is namelijk nu ook belangrijk in seksualiteit.'
(Vrouw, 23 jaar, Nederlandse afkomst)

Vanaf het voortgezet onderwijs – of wellicht zelfs al vanaf groep 8 van de basisschool – wanneer jongeren in puberteit komen en beginnen te experimenteren met seksualiteit, zou voorlichting over sexting en exposen moeten worden gegeven.

'Scholen zouden veel meer moeten voorlichten en veel meer informatie moeten geven met actuele voorbeelden en ook benadrukken hoe gevaarlijk en openbaar internet is. De consequenties moeten helder worden gemaakt en de jongeren aan het denken zetten.' (Vrouw, 22 jaar, Hindoestaanse afkomst)

'Meer voorlichting geven over de risico's. De tijd waarin wij opgroeien is de tijd dat internet heel groot is. Ik denk dat veel mensen geen idee hebben wat de mogelijkheden zijn met internet en hoe onbegrensd die mogelijkheden zijn. Meestal denken mensen dat beelden op snapchat bijvoorbeeld een jaar bewaard worden. Ik denk dat mensen daar totaal geen rekening mee houden.'
(Vrouw, 28 jaar, Turkse afkomst)

'Ik denk dat de school het meer bespreekbaar kan maken in klassen zodat de jongeren die het al doen informatie krijgen zonder dat ze erom hoeven vragen.' (Vrouw, 24 jaar, Marokkaanse afkomst)

Vrouwelijke respondenten merken daarbij nogal eens op dat potentiële slachtoffers ook moeten worden aangezet tot nadenken over sexting en de motieven om eraan mee te doen. Met name meisjes en jonge vrouwen kunnen daarmee weerbaarder worden gemaakt tegen de druk die jongens op hen kunnen uitoefenen om naaktbeelden van zichzelf te sturen.

'Ik denk dat slachtoffers vooral moeten leren dat ze op een andere manier aandacht krijgen van jongens en daarvoor niet naakt hoeven te zijn' (Vrouw, 24 jaar, Hindoestaanse afkomst).

'Vooral meisjes moeten sterk in hun schoenen staan als het gaat om seksualiteit. Jongens kunnen hun overhalen om sexy beelden te versturen.' (Vrouw, 26 jaar, Ghanese afkomst).

Hoe de voorlichting kan worden ingevuld

Respondenten vinden over het algemeen het geven van voorlichting een interventie die bij uitstek op school kan worden ingezet. Zij benoemen een scala aan manieren waarop voorlichting kan worden gegeven, zoals (gast)colleges, campagnes, posters, flyers, folders, blogs en vlogs. Ook geven zij tips over hoe ervoor gezorgd kan worden dat voorlichting impact heeft op jongeren. Zo is het belangrijk dat in voorlichting sexting niet bij voorbaat wordt veroordeeld:

'Ik denk ook dat scholen niet alleen moeten zeggen dat de leerlingen het (sexting, red.) niet moeten doen, want leerlingen doen het toch wel. Het is ook belangrijk aan te geven waarop te letten als je het dan toch wil doen, bijvoorbeeld: zorg ervoor dat je gezicht er niet op staat.' (Vrouw, 25 jaar, Surinaamse afkomst)

'Ook belangrijk is dat zij (hbo-professionals, red.) aan studenten laten blijken

'weet ons te vinden' en 'je wordt niet veroordeeld'. Maak dat kenbaar bij studenten.' (Coördinator Online Jongerenwerk)

Een aantal respondenten stelt voor ervaringsdeskundigen in te zetten om de impact van voorlichtingen te vergroten.

Misschien dat een slachtoffer van online exposing wat komt vertellen. Dan maak je toch meer indruk op jongeren.' (Vrouw, 23 jaar, Dominicaanse / Sierra Leonse afkomst)

'Haal ervaringsdeskundigen in de school en geef sessies met jongeren. Laat zien dat exposen en de uitwassen echt gebeuren, wat de consequenties ervan zijn, dat je niet de enige bent die ermee worstelt.' (ambtenaar van Hindoestaanse afkomst)

Tot slot wordt gesteld dat het inzetten van rolmodellen goed kan werken.

'Ik denk dat het ook belangrijk is leeftijdsgenoten in te zetten als rolmodel, ouderejaars bijvoorbeeld. Met hen ga je wel persoonlijke dingen bespreken die je met docenten, mentoren of decanen gewoon minder doet.' (Vrouw, 22 jaar, Ghanese afkomst)

De geïnterviewde hbo-professionals verschillen echter van mening over de vraag of op school voorlichting gegeven zou moeten worden. Wel is zichtbaar dat sommige studieloopbaanbegeleiders het thema aan de orde stellen in hun lessen.

'Ik denk ook dat het goed is met jongeren te praten over foto's, online gedrag en nepnieuws. Ik zie zelf ook dat jongeren nepnieuws maken, bijvoorbeeld het faken van een verstuurde enkel met een verband erom en dat sturen naar de werkgever, omdat ze privé afspraken hebben en niet willen werken.' (Studie Loopbaan Begeleider)

'Ik denk niet persé dat de hogeschool een rol heeft maar wat ik wel vind dat mensen die studenten begeleiden het serieus moeten nemen.' (Studie Loopbaan Begeleider)

'Ik denk dat het voor een hele kleine doelgroep onwijs belangrijk is maar een hele grote doelgroep doet het gewoon niet. En dan hoeft dit thema niet centraal te staan.' (Studie Loopbaan Begeleider)

6.2 Bewustmaking van (potentiële) daders over de gevolgen van exposen

Respondenten wijzen er ook op dat potentiële daders bewust moet worden gemaakt van de gevolgen die exposen kan hebben voor slachtoffers. Zij vinden dat nodig omdat daders zich vaak niet bewust zouden zijn van de consequenties van hun handelen.

'Het is ook heel belangrijk om preventieve voorlichting te geven. De boodschap van school zou moeten zijn dat het niet cool is om het te verspreiden en je dan echt dom bezig bent, want het kan iemands leven verwoesten.' (Vrouw, 21 jaar, Surinaamse afkomst)

Daarnaast moeten jongeren er ook bewust van worden gemaakt dat exposen strafbaar is en daarmee ook voor henzelf negatieve gevolgen kan hebben.

'Ik denk sowieso dat jongeren meer voorlichting moeten krijgen hierover. En niet alleen voor wat er kan gebeuren voor het slachtoffer, maar ook voor de dader. Er moet een taboe worden verbroken om hierover te praten.' (Vrouw, 22 jaar, Hindoestaanse afkomst)

'Dat exposen strafbaar is, wist ik niet. Dat zou veel meer bekend moeten zijn, dan denken jongens volgens mij wel tien keer na, voordat ze zoiets doen.'
(Vrouw, 25 jaar, Nederlandse afkomst)

6.3 Het straffen van daders en het aanscherpen van de mogelijkheden om dat te doen

Sommige respondenten pleiten voor aanpassing van de wet om het gemakkelijker te maken om daders te straffen. Daarbij wordt benadrukt dat die verruimde mogelijkheden dan ook wel daadwerkelijk worden benut.

'De jacht op daders moet geopend worden.' (Zorg coördinator Expertisecentrum Mensenhandel en Jeugdprostitutie)

'Er moeten wetten gemaakt moeten worden, als die er nog niet zijn, om het echt strafbaar te maken. Zelfs het doorsturen zou strafbaar moeten zijn.'
(Vrouw, 25 jaar, Hindoestaanse afkomst)

'Streng straffen als zoiets (exposen, red.) gebeurt. Als zoiets gebeurt ook optreden. Als iemand op school streng aangepakt wordt, kan dat ook een stok achter de deur zijn. Schorsen.' (Vrouw, 28 jaar, Turkse afkomst)

6.4 Versterking van de positie van het slachtoffer

Eén respondent geeft aan dat slachtoffers van exposen moeten kunnen rekenen op Slachtofferhulp.

'Het bieden van slachtofferhulp en het hebben van een vertrouwenspersoon van buitenaf.' (Vrouw, 25 jaar, Hindoestaanse afkomst)

Eén expert vindt dat de wetgeving zodanig moet worden aangepast dat slachtoffers van exposen ook in het recht als zodanig erkend worden.

'De Nederlandse wet en het systeem is dat een slachtoffer van exposen pas als zodanig wordt erkend als de dader bekend / traceerbaar is. Terwijl: Als je slachtoffer wordt van woninginbraak wordt je als slachtoffer erkend, ook als de dader niet wordt gevonden. Dat zou bij exposen ook moeten om het stigma dat op het slachtoffer kleeft eraf te halen.' (Zorg coördinator Expertisecentrum Mensenhandel en Jeugdprostitutie)

Meerdere hbo-professionals stellen dat docenten – en zeker vertrouwenspersonen en decanen – binnen de school voorlichting/training zouden moeten krijgen om slachtoffers beter te ondersteunen. Zij zouden immers nog over te weinig kennis en inzicht beschikken in de (gevolgen) van sexting en exposen voor jongeren en over de rol die zij daarin zouden kunnen spelen.

'Ik denk dat als het gaat om thema's aan de orde brengen denk ik dat wij als docenten veel meer hierover zouden moeten spreken. Bijvoorbeeld dat je themadagen organiseert en allerlei thema's bespreekt, de ontwikkelingen en welke mogelijkheden er zijn zodat wij een groter repertoire van gereedschappen hebben om de student te kunnen helpen... wat wij nu doen is heel ad hoc.' (Studie Loopbaan Begeleider)

6.5 Bemoeilijken van de verspreiding van naaktfoto's

Veel student-respondenten lijkt het niet zinvol om te proberen eenmaal verspreid beeldmateriaal te (laten) verwijderen: er zouden immers allang screenshots zijn genomen die vervolgens weer via andere social mediakanalen worden verspreid. Enkele respondenten merken wel op dat maatregelen nodig zijn om het (anoniem) verspreiden van naaktbeelden via social media tegen te gaan.

'Leeftijdslot op social media en dat het dan moeilijk is om een fake account aan te maken. De oplossing moet komen van al die sociale apps die zo makkelijk te gebruiken zijn.' (Man, 22 jaar, Turkse afkomst)

'Er zou een soort van filter op Facebook moeten komen waardoor dat soort filmpjes niet geüpload kunnen worden. Dus ervoor zorgen dat daar een blokkade op zit.' (Vrouw, 25 jaar, Hindoestaanse afkomst)

6.6 Een intergenerationele dialoog rond social media, seksualiteit en de combinatie van beide

Meerdere studenten geven aan dat de kloof tussen jongeren van nu en de oudere generatie – vooral hun ouders – te groot is als het gaat om social mediagebruik en seksualiteit.

'Het is belangrijk dat ouders inzien dat jongeren van nu niet meer kind zijn op hun 14e. Het is een hele andere tijd en het lijkt alsof kinderen veel sneller volwassen worden. Het beeld dat het dan nog maar een kind is en zich daar niet mee bezighoudt overheerst nog altijd. Zelfs als ouders dan een gesprek met hun kinderen aangaan gebeurt dit op veel te late leeftijd.' (Vrouw, 25 jaar, Marokkaanse afkomst).

Deze kloof heeft bij veel studenten met een migratieachtergrond vaak nog eens een extra dimensie doordat hun ouders (en, zoals hbo-professionals) geen goed inzicht hebben in wat social media voor hen betekenen en ook het onderwerp seksualiteit bij voorkeur uit de weg gaan.

'En het ligt ook vaak aan de ouders vooral met een buitenlandse achtergrond. Het is voor mij bijvoorbeeld nog steeds niet normaal om over dit soort thema's te praten. Ook denken ze vaak dat hun kinderen allemaal heilig zijn en dit soort dingen niet doen. Dus die moeten ook een beetje wakker worden geschud zodat ook zij op hun kinderen kunnen letten. (Vrouw, 22 jaar, Hindoestaanse afkomst)

'Er moet denk ik binnen de cultuur meer openheid komen over dit onderwerp alleen dat is wel erg lastig omdat ouders niet zo makkelijk hierover praten met hun kinderen. Dat is bij mij ook het geval. Ik denk wel dat als er meer bespreekbaar is dat als jongeren van plan zijn iets te doen, dat ze dan sneller vragen durven te stellen zodat het voorkomen kan worden.' (Vrouw, 21 jaar, Marokkaanse afkomst)

Deze generatiekloof maakt dat ouders hun kinderen op dit gebied lastig kunnen begeleiden (ook door grenzen te stellen), terwijl het volgens studenten de drempel verhoogt om hulp te vragen. Meerdere studenten stellen dan ook dat een dialoog op gang moet worden gebracht tussen de generaties.

'Ik ben zelf heel open opgevoed, maar dat heeft niet iedereen. Maar ook al ben ik vrij opgevoed, ik bespreek sexting ook niet met mijn vader en moeder. Ik weet gewoon dat mijn moeder altijd heel veroordelend naar de slachtoffers van exposen kijkt. Ik ben het niet met haar eens, maar ik heb geen zin om de confrontatie aan te gaan. Ik weet wel dat ze weten dat het speelt in het algemeen, maar ik vraag me wel af of ze ook weten dat het speelt in mijn leven. Ik denk het niet.' (Vrouw, 23 jaar, Nederlandse afkomst)

'En een dialoogsessie is ook handig. Maak het bespreekbaar en laat de studenten vooral ook aan het woord. (Vrouw, 22 jaar, Hindoestaanse afkomst)

'Een manier om de drempel te verlagen is voorlichting geven en het bespreekbaar maken.' (Man, 19 jaar, Marokkaanse afkomst)

De generatiekloof en negatieve gevolgen daarvan die studenten beschrijven, zijn door de geïnterviewde hbo-professionals en experts maar in beperkte mate naar voren gebracht. Meerdere hbo-professionals erkennen wel de noodzaak om beter bekend te zijn met het fenomeen exposen.

'Ik vind dat hbo-professionals bekend moeten zijn met het fenomeen exposen omdat het anno 2019 een rol speelt in het leven van jongeren.' (Veiligheidscoördinator)

In het kader van sociale veiligheid vind ik dat hbo-professionals tenminste bekend zouden moeten zijn met het fenomeen. Ik denk ook dat regelmatig leerlingen van het ROC doorstromen naar het hbo en dat het haast niet anders kan dan dat hier meiden zitten die hier in het verleden mee te maken hebben gehad en mogelijk nog steeds last van ondervinden. (Studie Loopbaan Begeleider)

Enkele hbo-professionals denken daarbij dat de school vooral gesprekken tussen studenten moet faciliteren.

'Wat ik heel leuk zou vinden is groepjes studenten, een soort van community, die elkaar helpen bij issues en problemen. Wel onder begeleiding van een docent natuurlijk, maar studenten hebben zoveel problemen. Als je het goed faciliteert en organiseert, kan dit zoveel opleveren.' (Studie Loopbaan Begeleider)

6.7. Reflectie op de bevindingen

Als we kijken naar de aard van de interventies die respondenten hebben voorgesteld, valt op dat zij de problematiek rond sexting en exposen zowel vanuit een maatschappelijk als vanuit een veiligheidsperspectief bekijken. Wanneer we vervolgens inzoomen op de typen interventies die zijn genoemd, dan is het opmerkelijk dat vanuit de verschillende respondentgroepen op alle schakels van de zogenaamde veiligheidsketen⁸ voorstellen worden gedaan, van pro-actie tot nazorg of curatie. Zie hiervoor tabel 6.8.1.

<u>Pro-actie</u>	<u>Preventie</u>	<u>Preparatie</u>	<u>Repressie</u>	<u>Nazorg (curatie)</u>
Intergenerationele dialoog	Voorlichting over de risico's van sexting en exposen vanaf voortgezet onderwijs	Voorlichting over handelingsperspectief bij slachtofferschap	Verbeteren voorwaarden voor straffen daders	Aanpassing wetgeving t.a.v. positie slachtoffer Slachtofferhulp
Voorlichting over sociale media en seksualiteit op basisschool	Voorlichting aan potentiële daders over gevolgen voor slachtoffer én henzelf		Daadwerkelijk opsporen/straffen daders	

Tabel 6.8.1. Interventies die respondenten hebben genoemd

⁸ Een indeling uit de veiligheidswereld die de mogelijkheid om (de gevolgen van) een ongewenst incident te minimaliseren onderverdeelt in vijf gebieden, zoals afgebeeld in tabel 6.7.

Het valt daarbij op dat studenten vooral voorstellen doen op het vlak van pro-actie en preventie. Zij dichten daarbij de onderwijsinstellingen vooral een rol toe op het gebied van preventie, met name door het geven van verschillende vormen van voorlichting. Hbo-professionals zijn het daar niet zomaar mee eens, wat mogelijk te verklaren is door het feit dat zij nog weinig bekendheid zijn met de materie. Voorstanders vinden dat de school moet zorgen voor een veilige onderwijscontext, wat ook met zich mee zou brengen dat het bespreken van gevoelige onderwerpen zoals exposen niet uit de weg mag worden gegaan. Tegenstanders stellen daarentegen dat voorlichting over exposen niet past bij de kerntaak en/of de volwassenheid van de doelgroep in het hbo. Meer eensgezindheid bestaat er over de wenselijkheid om medewerkers in specifieke functies, zoals decanen en vertrouwenspersonen, beter voor te lichten en te trainen, zodat zij slachtoffers van exposen beter kunnen begeleiden. Voorstellen op het gebied van repressie, zoals het beter (kunnen) opsporen en straffen van daders of het eenvoudiger en sneller kunnen (laten) verwijderen van geplaatste foto's worden – zeker door de studenten zelf – vele minder gedaan.

Tot slot valt het frequente pleidooi op voor een intergenerationele dialoog rond seksualiteit, social media en de combinatie van beide. Dat pleidooi is nog eens extra makkelijk te begrijpen vanuit de optiek van de bevindingen uit de voorgaande hoofdstukken. Die lieten immers zien dat de taboes waarmee (vrouwelijke) seksualiteit in bepaalde sociaal-culturele kringen zijn omgeven sexting en exposen in de hand kunnen werken en steun aan slachtoffers in de weg kunnen staan.

Conclusie

In de voorgaande hoofdstukken schetsten wij wat in het empirische onderzoek naar voren is gekomen over: a.) de mate waarin hbo-studenten en -professionals bekend zijn met de fenomenen sexting en exposen, b.) de mate waarin zij daar in de praktijk daadwerkelijk mee te maken hebben, c.) hun inschatting of ervaring met de gevolgen van exposen, d.) de manier waarop zichzelf of anderen daarmee om (zouden) gaan en tenslotte d.) de maatregelen die zij wenselijk vinden om de (gevolgen van) exposen te verminderen. Wij schetsten ook wat in wetgeving, wetenschappelijke literatuur én media is geschreven of geregeld. Daarmee wordt het tijd om terug te keren bij de hoofdvraag van dit onderzoek:

'Wat zijn de impact en gevolgen van exposen voor vrouwelijke studenten van Hindoestaanse, Marokkaanse en Turkse afkomst in het hbo en in hoeverre vinden zij interventies wenselijk om deze te voorkomen of te beperken?'

Alvorens die hoofdvraag te beantwoorden we eerst de vier deelvragen.

1. In hoeverre zijn hbo-studenten en hbo-professionals bekend met (de risico's van) sexting en exposen?

Alle studenten die in dit onderzoek zijn betrokken zijn bekend met het fenomeen dat jongeren seksueel getinte beelden van zichzelf sturen naar anderen. Dat dit fenomeen 'sexting' wordt genoemd is echter bij veel studenten niet bekend. Zij gebruiken eerder synoniemen als 'nude sturen' en 'pikante' of 'gewaagde' foto's sturen. Studenten stellen in z'n algemeenheid dat sexting onder jongeren inmiddels een normaal verschijnsel is. Zij leggen daarbij uit, zoals ook in de literatuurverkenning naar voren kwam, dat jongeren een groot deel van hun tijd online zijn en dat (seksuele) contacten dus ook deels online verlopen. Studenten merken wel op dat dit laatste voor henzelf in mindere mate geldt dan voor scholieren die op dit moment op het voortgezet onderwijs zitten.

Opmerkelijk is dat jongens van Marokkaanse en Turkse afkomst het fenomeen 'exposen' breder omschrijven dan alleen het doorsturen van naaktfoto's. Tot exposen rekenen zij ook het delen van beelden van andere vormen van 'oneerbaar' gedrag zoals het verspreiden van beeldmateriaal waarop vrouwen blowen, lachgas gebruiken of uitdagend gekleed zijn. Als we vervolgens kijken naar de motieven die een rol spelen bij exposen, valt op dat die ook veel breder zijn dan in de oorspronkelijke definitie werd aangenomen: het 'ontmaskeren' en (moedwillig) beschadigen van meisjes. Uit het veldwerk onder studenten komt naar voren dat ook andere motieven zoals wraak, jaloezie, status of stoer willen zijn bij exposen een rol kunnen spelen. Daarnaast valt op dat exposen vaak ondoordacht plaatsvindt (gewoon voor de lol of uit verveling), zonder de consequenties voor het slachtoffer in ogenschouw te nemen. Hoewel studenten unaniem stellen exposen af te keuren en geen respect te hebben voor daders, blijkt uit de bevindingen dat zij zichzelf soms ook schuldig maken aan het doorsturen en verder verspreiden van naaktbeelden. Dat ze daarmee mogelijk een strafbaar feit plegen, is onder studenten niet bekend.

Hoewel studenten aangeven dat het merendeel van de jongeren aan sexting doet, zien we verschillen in de manier waarop zij zich tot het verschijnsel verhouden. Studenten van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst keuren sexting vanuit hun culturele en religieuze achtergrond over het algemeen af. Tegelijkertijd stellen sommigen ook dat sexting wel een aantrekkelijk alternatief is voor 'echte' seks die zij nog niet mogen hebben, zolang zij nog niet getrouwd zijn.

Studenten uit de andere groepen zijn minder afkeurend over sexting. Zij zien dat als gedrag dat in principe 'moet kunnen'. Zij benadrukken wel het belang om op een 'veilige' manier aan sexting te doen en geven daarvoor twee voorwaarden: 1. doe het alleen met iemand die je vertrouwt en 2. zorg ervoor dat je onherkenbaar bent op naaktbeelden die je met een ander deelt.

Behalve een verschil tussen etnische groepen, zien we ook een opmerkelijk verschil tussen mannen en vrouwen. Mannelijke studenten zeggen dat vrouwen er zelf voor kiezen om naaktbeelden van zichzelf te sturen. Zij denken dat vrouwen dat vooral doen om aandacht te krijgen. Vrouwelijke studenten daarentegen zeggen vaak, in overeenstemming met bevindingen uit de literatuur, druk te ervaren van mannen om aan sexting te doen.

Studenten zijn zich in hoge mate bewust van het risico dat sexting ertoe kan leiden dat naaktbeelden worden verspreid. Dat bewustzijn is volgens hen de afgelopen jaren toegenomen onder invloed van berichtgeving in de media over slachtoffers van exposen en door incidenten die zij in hun omgeving hebben gezien. Weinig studenten zijn zich ervan bewust dat exposen eveneens risico's met zich meebrengt voor degene die de beelden verspreidt. Dat het gedrag strafbaar is en tot vervolging kan leiden, is bij het merendeel van de studenten onbekend.

De hbo-professionals in dit onderzoek zijn bekend met sexting en exposen door berichtgeving daarover in de media of door verhalen die zij van jonge mensen in hun privé-omgeving opvangen. Dat sexting onder jongeren inmiddels een normaal verschijnsel is, is tot hen echter nog niet doorgedrongen. Ongeveer de helft van deze professionals denkt bovendien dat problemen rond sexting en exposen zich vooral voordoen op het voortgezet onderwijs en in het mbo.

2. Welke ervaring hebben hbo-studenten en hbo-professionals in de praktijk met exposen en de gevolgen daarvan?

Geen van de studenten die in dit onderzoek zijn betrokken, zegt zelf slachtoffer te zijn geweest van exposen. Wel geeft het overgrote merendeel aan tenminste één geval van slachtofferschap te hebben meegemaakt in de eigen omgeving. Vaak in de tijd dat zij nog op de middelbare school zaten. Daarnaast geeft een kleinere groep aan weleens geconfronteerd te zijn met naaktbeelden van anderen, doordat deze binnen vriendengroepen online met elkaar worden gedeeld of doordat iemand dergelijke beelden offline laat zien. Dit kwalitatieve onderzoek laat niet toe kwantitatieve uitspraken te doen over de mate waarin exposen voorkomt. Uit de bevindingen is echter af te leiden dat exposen onder jongeren weliswaar niet zo 'normaal' is als sexting, maar dat het ook geen uitzonderlijk voorval is. Exposen lijkt dus met enige regelmaat voor te komen. De gevolgen van exposen voor slachtoffers zouden volgens de student-respondenten groot zijn. Zij illustreren dit regelmatig met voorbeelden uit hun eigen omgeving. Slachtoffers zouden gepest en buitengesloten worden, psychische klachten ontwikkelen en vaak lange tijd nodig hebben om te herstellen van een beschadigd zelfbeeld en vertrouwen in anderen. Herstel zou bovendien lastig zijn, omdat onzekerheid blijft bestaan over de naaktbeelden. Materiaal kan immers jaren later weer online opduiken en dan weer opnieuw gevolgen hebben. Zelfmoord wordt ook genoemd als een mogelijk gevolg, maar voorbeelden die studenten daarbij aanhalen zijn overwegend gebaseerd op casussen die zij uit de media hebben opgepikt.

De gevolgen van exposed-zijn worden mede bepaald door de afkomst van het slachtoffer. Vrouwen van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst stellen dat de impact uiteenlopende gedaanten heeft en langdurig – of zelfs permanent – is. Vrouwen uit andere groepen gaan er meer van uit dat de impact vooral psychisch van aard is en tijdelijk. De vrouwen van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst leggen daarbij uit dat niet alleen zij, maar ook hun familie ernstige, vaak onomkeerbare schade ondervindt. Exposen zou de eer van een vrouw en haar familie zodanig aantasten dat het de kans op het vinden van een respectabele huwelijkspartner ernstig verkleint. Op de kortere termijn leidt exposed-zijn onder meer tot vrijheidsbeperkende maatregelen thuis, waardoor activiteiten buitenshuis, zoals afspreken met vriendinnen, niet langer mogelijk zijn. Vrouwelijke studenten die broers hebben, wijzen ook op het risico van eerwraak.

Het risico van exposen blijkt ook indirect effect te hebben op vrouwelijke studenten. Vrouwen van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst geven aan dat dit risico van invloed is op de manier waarop zij zich online gedragen. Zo zeggen ze nauwgezet af te wegen hoe zij zich – zowel in tekst als in beeld- uiten in online contact met mannen of in bijdragen op social media

fora. Vrouwen uit andere groepen zeggen dat ze hooguit wat minder goed van vertrouwen zijn geworden en voorzichtiger met het delen van naaktbeelden. Studenten veroordelen daders van exposen unaniem als hen wordt gevraagd hoe zij tegen deze daders aankijken. Tegelijkertijd leggen zij de schuld van slachtofferschap vooral bij het slachtoffer. Slachtoffers worden afgeschilderd als 'dom' en 'naïef' omdat zij naaktbeelden van zichzelf hebben gedeeld, terwijl zij beter hadden moeten weten. Zij hadden zich immers bewust moeten zijn van de risico's die sexting met zich meebrengt. Opmerkelijk is dat meerdere studenten naar aanleiding van de vragen die wij hen stelden tijdens het interview tot de conclusie kwamen zelf ook te hebben (mee)gedaan aan het verspreiden van naaktbeelden, zonder zich ervan bewust te zijn dat ze daarmee als 'dader' van exposen aangemerkt kunnen worden en (mogelijk) een strafbaar feit hebben gepleegd.

In tegenstelling tot de studenten heeft het merendeel van de hbo-professionals in het onderzoek in hun werkpraktijk geen ervaring met exposen en de gevolgen daarvan.

3. In hoeverre vinden hbo-studenten en -professionals interventies wenselijk om (gevolgen van) exposen te voorkomen?

Gelet op de aard en omvang van de problematiek achten studenten het wenselijk om maatregelen te nemen om slachtofferschap van exposen te voorkomen en/of de gevolgen daarvan te beperken. Zij zien daartoe ook concrete mogelijkheden. Vrijwel alle studenten brengen naar voren dat meer voorlichting nodig is om slachtofferschap te voorkomen. Voorlichting over seksualiteit en social media zou al op de basisschool moeten beginnen, omdat kinderen vanaf de basisschoolleeftijd online actief worden. Op de middelbare school zou voorlichting over (de risico's van) sexting en exposen haar intrede moeten doen, omdat jongeren vanaf de puberteit gaan experimenteren met seksualiteit en liefdesrelaties. Verder geven meerdere studenten aan dat een intergenerationele dialoog op gang gebracht zou moeten worden, omdat de kloof tussen jongeren en de oudere generatie te groot is als het gaat om social media gebruik en seksualiteit. Deze kloof is tussen kinderen en ouders van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse afkomst nog groter dan voor andere groepen, omdat seksualiteit binnen die gemeenschappen een taboeonderwerp is. Studenten wijzen vooral op interventies van proactieve en preventieve aard. Repressieve en curatieve maatregelen worden door hen veel minder genoemd.

Hbo-professionals zijn minder overtuigd van de noodzaak van interventies dan studenten. Een deel van hen onderschrijft echter het belang van voorlichtingen en wijst daarnaast op het belang van ondersteuning van slachtoffers. Daarop gaan wij bij de volgende deelvraag nader in.

4. Welke rol kunnen hbo-instellingen volgens hbo-studenten en hbo-professionals daarbij spelen?

Over de rol van hbo-instellingen lopen de meningen uiteen, zowel tussen studenten en hbo-professionals, als tussen hbo-professionals onderling. Studenten vinden dat vooral het geven van verschillende vormen van (preventieve) voorlichting een activiteit is die prima past binnen de hbo-instelling. Hbo-professionals zijn daar echter verdeeld over. Voorstanders vinden dat de school moet zorgen voor een veilige onderwijscontext. In hun ogen hoort het bespreken van taboes en het geven van voorlichting over gevoelige onderwerpen, zoals exposen, daar ook bij. Tegenstanders stellen daarentegen dat het geven van voorlichting over exposen niet past bij de kerntaak en/of de (volwassen) doelgroep van een hbo-instelling.

Hbo-professionals zien in zekere mate wel een rol weggelegd voor de hogeschool waar het gaat om ondersteuning aan slachtoffers. Volgens sommige van hen zouden medewerkers die individuele contacten onderhouden met studenten met problemen, zoals vertrouwenspersonen en decanen, daarom getraind moeten worden om slachtoffers op een juiste manier te kunnen ondersteunen. Studenten hebben echter geen fiducia in ondersteuning vanuit de hogeschool. Voor veel studenten is de drempel om hier hulp te vragen of te aanvaarden te hoog. Zij ervaren daarvoor een te grote psychologische en culturele afstand tot hbo-professionals. Daarnaast zien studenten het vragen om hulp op dit onderwerp aan de school als risicovol: zij vrezen dat de school de ouders informeert, wat zij zelf juist koste wat het kost willen voorkomen.

Slotconclusie

Tot slot keren wij terug bij de hoofdvraag:

'Wat zijn de impact en gevolgen van exposen voor vrouwelijke studenten van Hindoestaanse, Marokkaanse en Turkse afkomst in het hbo en in hoeverre vinden zij interventies wenselijk om deze te voorkomen of te beperken?'

Social media hebben in korte tijd een belangrijke rol verworven in het leven van hedendaagse jongeren. Zij vormen nu een belangrijk onderling communicatiemiddel, óók waar het gaat om relaties en seksualiteit. Dat heeft er ook toe geleid dat sexting onder jongeren een relatief 'normale' plek in het gedragsrepertoire heeft gekregen. Soms wordt daarbij het vertrouwen gebroken en wordt degene die is afgebeeld exposed, door de beelden in bredere kring te verspreiden. Dat komt op zodanige schaal voor dat alle studenten wel voorbeelden uit hun eigen omgeving wisten aan te geven. Vrouwelijke studenten van Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse kring lijken hiervoor door de sociaal-culturele context waarin zij – gemiddeld genomen – opgroeien extra kwetsbaar te zijn, terwijl het voor hen ook nog eens moeilijker is adequate hulp te krijgen. Zeker waar het gaat om hulp uit eigen kring. Zij vinden het daarom inderdaad wenselijk dat interventies worden ondernomen om exposen (en de gevolgen daarvan) te voorkomen en te verminderen. Zij staan daarin echter niet alleen. De meeste studenten in ons onderzoek zijn hier immers voorstander van en doen hiertoe ook concrete aanbevelingen. Bij in ieder geval een deel van die maatregelen zien zij ook een rol voor hbo-instellingen. Opvallend hierbij is dat – suggesties voor – interventies niet wezenlijk verschillen tussen de verschillende etnische groepen. Wel wijzen studenten met een migratieachtergrond erop dat interventies op een cultureel sensitieve manier uitgevoerd moeten worden en zodanig worden opgezet dat zij zich erin herkennen.

Concreet raden zij aan bij het ontwikkelen en uitvoeren van interventies rolmodellen en casuïstiek uit de eigen (Islamitische) gemeenschap in te zetten. Hbo-professionals zijn over de wenselijkheid van maatregelen en/of van de rol van hbo-instellingen daarin nog minder eensgezindheid. Het onderzoek geeft daarbij aanleiding te veronderstellen dit in ieder geval ten dele verklaard kan door een relatieve onbekendheid van deze professionals met zowel de aard, de omvang en de gevolgen van het verschijnsel.

Hoofdstuk 8

Reflectie en betekenis voor een vervolg

8.1 Reflectie: naar nieuwe mores in nieuwe tijden

Nieuwe manieren van communiceren vragen om nieuwe omgangsvormen. Om onuitgesproken mores over wat sociaal geaccepteerd gedrag is en wat niet. Om fatsoensregels. Om nieuw, collectief inzicht in wat sociaal gezien verstandig is, en wat niet. En soms ook om expliciete grenzen, op de overschrijding waarvan sancties staan. In de analoge, *offlinewereld* zijn die mores, fatsoensregels, inzichten en grenzen door de eeuwen heen gegroeid, steeds weer meebewegend met nieuwe ontwikkelingen in de samenleving(en), soms wat langzamer, soms wat sneller. Waarbij ouders, instituties en peers gezamenlijk aan de overdracht (en ontwikkeling) van die im- en expliciete gedragsregels bijdragen.

De social media revolutie, die goed beschouwd nauwelijks tien jaar geleden begon, heeft onze manier van communiceren en onderlinge omgang in slechts een paar jaar tijd volledig op z'n kop gezet. Dat gebeurde zo snel, dat de vorming van aangepaste mores, inzichten, grenzen daar nog als het ware 'achteraan hobbelt'. Terwijl ouders en instituties daarbij echter veel minder dan voorheen een rol lijken te kunnen spelen, social media – in verhouding tot jongeren – in hun wereld een veel minder grote rol spelen en zij er ook nog veel minder van lijken te snappen. Dat geldt ook voor die (vertegenwoordigers van) instituties die verantwoordelijk zijn voor de handhaving van de rechtsorde, zodat ook wetgeving, opsporing en vervolging de nieuwe manieren van communiceren en onderlinge omgang nog niet hebben kunnen bijhouden. In deze nieuwe wereld zijn jongeren wat dat betreft, zo lijkt het, veel meer *their own*. Bij jongeren met een migratieachtergrond, zeker wanneer zij van bijvoorbeeld Marokkaanse, Turkse of Hindoestaanse afkomst zijn, zijn hierin nog eens extra alleen. Want bij hen was ook al in de analoge wereld – dus los van sociale media – van zo'n kloof sprake, zeker ook waar het gaat om een kernaspect van het voorliggende onderzoek: seksualiteit onder jongeren. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat de problematiek van (sexting en) exposen zich hier in verhevigde mate laat voelen, met soms dramatische consequenties.

Het onderzoek laat zien dat sexting door jongeren inmiddels als een relatief normaal onderdeel van hun seksuele ontwikkeling en van hun (experimenteren met) relaties wordt gezien. Het laat ook zien dat exposen daarbij door velen van hen als een nare uitwas wordt gezien die zeker niet altijd en automatisch aan sexting verbonden is, maar die wel vaak genoeg voorkomt – met zodanig ernstige consequenties – om als een serieus probleem te kwalificeren. Als probleem ook dat een serieuze aanpak verdient. Uit wat de studenten aangeven over gewenste interventies wordt daarbij één ding duidelijk: dat het de hoogste tijd is dat ouders en instituties weer weten aan te sluiten bij het ontwikkelen en overdragen van de noodzakelijke mores in deze nieuwe wereld, bij het (helpen) stellen van grenzen en bij het ondersteunen van jongeren

wanneer deze grenzen overschreden worden. Van hen wordt immers de facto opvoeding gevraagd (in de vorm van uiteenlopende vormen van voorlichting, hulp en ondersteuning, begrenzing en boven alles: begrip).

8.2. Over oplossingsrichtingen en tegenstellingen

Over mogelijke interventies bestaat, zeker onder de studenten zelf, een relatief grote consensus, net als over de positie die een (hoge)school hierin wel en niet in kan nemen. Dat is voldoende beschreven in de voorgaande hoofdstukken, wij zullen dus daarom die oplossingsrichtingen hier niet herhalen. Tegelijkertijd is in het onderzoeksmateriaal echter ook een aantal tegenstellingen, spanningen of paradoxen zichtbaar, die het voorkómen of verminderen van exposen en haar gevolgen kunnen bemoeilijken en daarom bij het nadenken over mogelijke interventies zullen moeten worden geadresseerd.

Anonimiteit als drempelverlagende factor, totdat....

De onderzoeksbevindingen doen vermoeden dat jongeren op social media gemakkelijker en meer van zichzelf laten zien dan zij in real life geneigd zouden zijn te doen. Sommige respondenten zeggen dat ook met zoveel woorden: dat de tussenschakel van de smartphone of laptop een veilige afstand suggereert die maakt dat zij verdergaand gedrag vertonen dan zij normaal zouden doen. De aanvankelijke inschatting van veilige anonimiteit verandert bij exposen echter razendsnel in het omgekeerde, wanneer een ander de anonimiteit opzettelijk doorbreekt. Hier lijkt overigens een vergelijking voor de hand te liggen met andere vormen van social media-gebruik, zoals de (in de laatste jaren sterk toegenomen) anonieme bedreiging van publieke ambtsdragers of andere bekende personen via social media, gevolgd door de grote schrik wanneer die anonimiteit doorbroken wordt.

Vertrouwen als centraal, maar breekbaar gegeven

Sexting is onder jongeren in een paar jaar tijd uitgegroeid tot een relatief normaal onderdeel van het spel tussen (aanstaande) geliefden. Als je maar zorgt dat je niet herkenbaar bent en – vooral – als je degene naar wie je de beelden stuurt maar kunt vertrouwen, lijkt daarbij de heersende gedragsregel te zijn. Dat betekent allereerst erop kunnen vertrouwen dat de ontvanger op dát moment de beelden voor zichzelf houdt. Dat zal ongetwijfeld vaak goed gaan. Maar het vertrouwen op langere termijn is ook belangrijk: dat de ontvanger de beelden nog steeds niet zal verspreiden wanneer de relatie bekoeld is of in ruzie is omgeslagen. Terwijl een goede inschatting van dat vertrouwen dus cruciaal is, bevinden jongeren zich net in de levensfase dat zij het goed inschatten daarvan juist nog aan het leren zijn. Dat gaat met vallen

en opstaan. Sexting brengt echter met zich mee dat het 'vallen' een extreem pijnlijke – en soms ook langdurige – aangelegenheid kan zijn, omdat eenmaal verstuurde beelden zich niet meer laten verwijderen.

Blaming the victim

Wanneer sexting omslaat in exposen is het opvallend wie daar vooral op wordt aangekeken. Studenten (en sommige andere respondenten) vinden exposen niet acceptabel en vinden diegenen die zich daaraan bezondigden te veroordelen. Tegelijkertijd richten veel studenten (en anderen) de aandacht sterk op het slachtoffer: *hoe kan je zo stom zijn?* Het merendeel van de voorgestelde interventies is dan ook op het slachtoffer gericht. *Blaming the victim* is rond seksuele delicten zeker geen ongebruikelijk mechanisme, waarin echter wel langzaam verandering in lijkt te komen mede door recente bewegingen als #metoo. In het geval van exposen is het mechanisme echter weer vrij prominent aanwezig. Opvallend is echter dat dit óók zichtbaar is bij andere – en nieuwe – vormen van cybercrime, zoals bijvoorbeeld bij internetfraude. Daarmee komen we bij het volgende punt.

Sociaal onwenselijk gedrag of criminaliteit?

Bij nieuwe cyberdelicten is niet alleen het mechanisme van *blaming the victim*, maar is ook zichtbaar dat veel mensen deze niet zien als criminaliteit en daarmee niet geneigd zijn politie en het strafrechtelijk systeem te zien als instituties wiens hulp kan worden ingeroepen. Uit onze onderzoeksbevindingen komt ten aanzien van exposen een vergelijkbaar beeld naar voren. Dat exposen – onder voorwaarden – strafbaar is, is veel van de respondenten niet bekend. Het inschakelen van politie of justitie wordt – om meerdere redenen overigens – nauwelijks als een optie gezien. Opvallend genoeg lijkt ook binnen de instituties van het strafrechtelijk systeem dit besef nog maar beperkt aanwezig te zijn. Politie en justitie kennen een hoge prioriteit toe aan de aanpak van zogenaamde *high impact crime* – vaak voorkomende delicten met een grote impact op het slachtoffer – maar blijken daarbij nog nauwelijks aandacht te besteden aan veel voorkomende cybercrime-met -hoge -impact (Trouw, 13 mei 2019). Terwijl de onderzoeksbevindingen laten zien dat exposen wel eens zo'n *high impact cybercrime* zou kunnen zijn.

Heeft het hbo een rol?

Het verschil in gedachten over een aanpak tussen studenten en hbo-professionals (en tussen hbo-professionals onderling) was, zoals in hoofdstuk 6 en 7 al beschreven, opvallend. Studenten zien wel degelijk een rol voor de school in voorlichting en stimuleren van de dialoog, maar zien de hogeschool niet als

een geloofwaardige hulpbron bij slachtofferschap. Sommige hbo-professionals vinden dat hun instelling daar echter wel een rol in heeft, anderen zijn op het hele gebied van preventie en ondersteuning terughoudend, omdat het niet bij de kerntaak van de instelling zou passen. Dat is opmerkelijk, omdat er in het algemeen geen twijfel over bestaat dat de school moet interveniëren als leerlingen binnen de school ruzie krijgen, van elkaar stelen of anderszins 'klassiek ongewenst gedrag' vertonen. Daarbij is het inmiddels ook vrij algemeen geaccepteerd dat hogescholen preventief beleid voeren om dergelijke gebeurtenissen te voorkomen. De vraag is dan ook of de relatieve onbekendheid en gevoelde onwennigheid met digitaal ongewenst gedrag sommige hbo-professionals terughoudend maakt en ook of die terughoudendheid kan worden omgezet in enthousiasme wanneer hbo-professionals er meer kennis over zouden ontwikkelen.

Alleen het (h)bo?

In dit onderzoek is er om meerdere redenen voor gekozen (studenten in) het hbo als startpunt te nemen voor een verkenning van het fenomeen exposen. Die keuze lijkt goed te hebben uitgepakt: studenten van het hbo bleken goed benaderbaar over dit onderwerp, waren bereid hun ervaringen en inzichten te delen en wisten duidelijk te maken waarom een aanpak – met welke bestanddelen – zoal nodig zou zijn. Gaande het onderzoek konden wij het werkveld in enige mate ook al uitbreiden naar studenten van het mbo: aard, omvang en urgentie van de problematiek bleek hier niet wezenlijk anders. Maar de studenten brachten ook naar voren dat de materie in nog grotere mate speelt in het voortgezet onderwijs. Enerzijds omdat social media in het leven van de jongeren die 'na hen komen' een nóg groter betekenis zouden hebben, anderzijds omdat het experimenteren met seksualiteit juist op het voortgezet onderwijs begint.

8.3 Betekenis voor een vervolg

In samenspraak met de Stichting Achmea Slachtofferhulp is dit onderzoek opgezet als eerste van twee fasen (zie ook paragraaf 3.1.). De eerste fase – waar het voorliggende rapport betrekking op heeft – had daarbij het karakter van een exploratief fenomeenonderzoek. Wanneer de onderzoeksresultaten hiertoe aanleiding gaven zou de tweede fase in het teken staan van grootschalige verspreiding van de opgedane inzichten én van de uitwerking van oplossingsrichtingen tot concrete interventies, bij voorkeur in co-creatie met de verschillende relevante partijen.

De onderzoeksbevindingen uit deze eerste fase laten zien dat het overgaan tot zo'n tweede fase zeker wenselijk is. Maar zij onderstrepen ook nog eens

het belang van de geschetste tweesporen-aanpak in die fase. Zoals ook in paragraaf 8.2. nog eens is geschetst, is onder de verschillende relevante groepen immers nog zeker geen sprake van een eensluidende probleemdefinitie (die van belang is voor het kunnen ontwikkelen van effectieve interventies), noch van een gedeelde visie op een aanpak (en van de rol die bijvoorbeeld hbo-instellingen daarbij kunnen spelen).

Het lijkt daarom verstandig in de tweede fase vooral een *dialogoog-georiënteerde* werkwijze te kiezen waarbij:

- in dialoog (en op systematische wijze) bekendheid wordt gegeven aan de inzichten die zijn opgedaan in deze eerste fase. Dit zal de bekendheid van de diverse partijen met het fenomeen exposen vergroten en met de wenselijkheid van een aanpak.
- anderzijds, wederom in dialoog, gewerkt wordt aan de uitwerking van één of meer van de aangegeven oplossingsrichtingen tot concrete interventies. De vorm waarin dit kan gebeuren zal nader moeten worden bezien (experiment, living lab, proeftuin, etc.) waarbij het tevens zaak is de beleidstheorie die aan interventies ten grondslag ligt (verder) te onderbouwen.

Ondanks aanwijzingen in het onderzoek dat exposen en de negatieve gevolgen daarvan zich vaker voordoen in het voortgezet onderzetoonderwijs dan in het hoger beroepsonderwijs lijkt het raadzaam juist hbo-studenten als primaire doelgroep van interventies te nemen. Zo is gebleken dat hbo-studenten binnen de verschillende (Islamitische) gemeenschappen in emancipatoir opzicht een voorbeeldfunctie vervullen. Daarnaast -zo blijkt uit het onderzoek- geven zij peer-educatie aan jongere familieleden over taboeonderwerpen als sexting en exposen. Jongeren in het voortgezet onderwijs zullen via deze weg dus ook profiteren van de effecten die bewustwording en empowerment hebben op hbo'ers.

Tegelijkertijd lijkt het aanbevelingswaardig het onderhavige onderzoek aan te vullen met een vergelijkbaar onderzoek binnen de setting van het voortgezet onderwijs.

Literatuurlijst

- Achahbar, S. & Alaoui Chrifi, I. (2017, 23 december). De dubbele seksmoraal: online 'exposen' van Marokkaans-Nederlandse vrouwen. Geraadpleegd op 9 april 2019, van: <https://www.dipsaus.org/exclusives-posts/2017/12/23/dubbele-seksmoraal-exposen>.
- Albury, K. en Crawford, K. (2012). Sexting, consent and young people's ethics: Beyond Megan's Story. *Journal of Media & Cultural Studies*, 26(3), 463 – 473.
- Altuntas, C. (2018, 11 januari). Rapper Boef is het slachtoffer van zijn islamitische opvoeding. *Trouw*. Geraadpleegd op 9 april 2019, van: <https://www.trouw.nl/opinie/rapper-boef-is-het-slachtoffer-van-zijn-islamitische-opvoeding-a5737c80/>.
- Anastassiou, A. (2017). Sexting and young people: A review of the qualitative literature. *Qualitative Report*, 22(8), 2231–2239.
- Armstrong, E.A., Hamilton, L.T. en Armstrong, E.M. (2014). "Good Girls": Gender, Social Class, and Slut Discourse on Campus. *Social Psychology Quarterly*, 77(22), 100–122.
- Azamouri, B. (2017). *Seksting, bloedlink!* [film] Nederland. In opdracht van Politie Midden Nederland en Pretty Woman.
- Bates, S. (2017). Revenge Porn and Mental Health: A Qualitative Analysis of the Mental Health Effects of Revenge Porn on Female Survivors. *Feminist Criminology*, 12(1), 22 –42.
- Beek, J. van de (2017). *'Makkelijk zijn': Een kwalitatief onderzoek naar de omgang met een dubbele seksuele moraal en het 'slet' stigma door heteroseksuele hoogopgeleide jonge vrouwen* [master scriptie UvA, faculteit der Maatschappij- en Gedragswetenschappen]. Geraadpleegd op 15 maart 2019, van <http://www.scriptiesonline.uba.uva.nl/document/654465>
- Berbé, B. & Naezer, M. (2018, 12 september). 'Doe sexting niet in de ban, jongere steekt er iets van op'. *Volkskrant*. Geraadpleegd op 9 april 2019, van: <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/doe-sexting-niet-in-de-ban-jongere-steekt-er-iets-van-op-b475b835/>
- Bleijenberg, I. (2015). *Kwalitatief onderzoek in organisaties*. Den Haag: Boom Lemma.
- Clancy, E. M., Klettke, B., & Hallford, D. J. (2019). The dark side of sexting – Factors predicting the dissemination of sexts. *Computers in Human Behavior*, 92, 266–272. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.11.023>
- Eder, D., Evans, C.C., & Parker, S. (1995). *School Talk: Gender and Adolescent Culture*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- El Abdouni, N. (2017, 18 december). 'Er is een seksualiteitsoorlog gaande'. *NRC*. Geraadpleegd op 9 april 2019, van: <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/12/18/er-is-een-seksualiteitsoorlog-gaande-a1585379>
- Englander, E. (2012). *Low Risk Associated with Most Teenage Sexting: A Study of 17 18-Year-Olds*. Bridgewater: State University. Geraadpleegd van https://vc.bridgew.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.nl/scholar?hl=nl&as_sdt=0%2C5&q=Englander+2012&btnG=&httpsredir=1&article=1003&context=marc_reports
- Ezzaroili, N. (2017, 30 december). 'Als je een echte man bent, dan hou je je kostbaarste bezit voor je'. *Volkskrant*. Geraadpleegd op 9 april 2019, van: <https://www.volkskrant.nl/wetenschap/als-je-een-echte-man-bent-dan-hou-je-je-kostbaarste-bezit-voor-je-b69af021/>
- Ezzaroili, N. (2018, 13 januari). Waarom het woord kech ons altijd treft als een mokerslag (en aanhaken bij #MeToo) lastig is. *Volkskrant*. Geraadpleegd op 15 maart 2019, van <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/waarom-het-woord-kech-ons-altijd-treft-als-een-mokerslag-en-aanhaken-bij-metoo-lastig-is-b4e177ce/>
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. New Jersey: Prentice Hall.
- Janssen, N.L. (2018). *Niet van iedereen! De hel die online shaming heet*. Amsterdam: Palmstag.
- Jane, E.A. (2017). Feminist Digilante Responses to a Slut-Shaming on Facebook. *Social Media + Society*, April-June, 1-10. Geraadpleegd van <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2056305117705996>
- Jong, M. de (2004). *Hetzelfde, maar toch anders? Onderzoek naar vroegtijdige studie-uitval onder allochtone HEAO-studenten van Hogeschool Inholland Diemen*. Masterscriptie Vrije Universiteit Amsterdam.
- Jong, M. de (2012). *Ik ben die Marokkaan niet! Onderzoek naar identiteitsvorming van Marokkaans-Nederlandse hbo-studenten*. Amsterdam: VU University Press.
- Junger, M., Wiegiersma, S., Vries, T. de en Veldkamp, B. (2017). *Slachtofferschap bij cybercrime*. Universiteit Twente. Halt.nl (z.d.). Ongewenste Sexting. Geraadpleegd op 15 maart 2019, van: <https://www.halt.nl/veilige-school/ongewenste-sexting/>
- Karaian (2014). Policing 'sexting': Responsibilization, respectability and sexual subjectivity in child protection/crime prevention responses to teenagers' digital sexual expression. *Theoretical Criminology* 2014, Vol. 18(3) 282 –299.
- Kaylor, L., Jeglic, E. L., & Collins, C. (2016). Examining the Impact of Technology on Exhibitionistic Behavior. *Deviant Behavior*, 37(10), 1152–1162. <https://doi.org/10.1080/01639625.2016.1169828>
- Kleijer, J. (2018, 11 september). Naaktselfie sturen is normaal. Stop met shamen van sexting. *NRC*. Geraadpleegd op 9 april 2019, van: <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/09/11/politie-stop-met-shamen-van-sexting-a1616089>

- Klettke, B. et al. (2014). Sexting prevalence and correlates: a systematic literature review. *Clinical Psychology Review*, 34, 44-53.
- Kulager, F. (2018, 26 juni). Een seksfilmpje doorsturen is niet onschuldig. Dus komen 1.004 Deense jongeren voor de rechter. *De Correspondent*. Geraadpleegd op 9 april 2019, van: <https://decorrespondent.nl/8431/een-seksfilmpje-doorsturen-is-niet-onschuldig-dus-komen-1-004-deense-jongeren-voor-de-rechter/3248061458389-7df1bb02>
- Lijster - van Kampen, G. G. P. A. de (2019). *School-based sex and relationship education: Towards a positive sexual self-esteem*. Maastricht: Ridderprint BV.
- Nhass, H. (2019). *Niet jouw schuld! Een verkenning naar hoe hulpverleners moeders met een Marokkaans-islamitische achtergrond kunnen ondersteunen in de opvoeding, zodat negatieve gevolgen van shame sexting onder tienermeiden kunnen worden voorkomen en aangepakt*. Utrecht: Verwey Jonker/KIS.
- NOS (2017, 16 december). Vrouwen online 'exposed': Bangalijsten zijn hierbij kinderspel. Geraadpleegd op 9 april 2019, van: <https://nos.nl/op3/artikel/2207855-vrouwen-online-exposed-bangalijsten-zijn-hierbij-kinderspel.html>
- NOS (2018, 4 september). Politie scherpt advies aan jongeren aan: stop met sexting. NOS. Geraadpleegd op 9 april 2019, van: <https://nos.nl/artikel/2248894-politie-scherpt-advies-aan-jongeren-aan-stop-met-sexting.html>
- OM (2017). *Pubers in Beeld. Leidraad Afdoening sextingzaken*. Beschikbaar op: <https://www.om.nl/onderwerpen/sexting/>
- NOS (2017, 16 december). Vrouwen online 'exposed': Bangalijsten zijn hierbij kinderspel. NOSop3. Geraadpleegd op 9 april 2019, van: <https://nos.nl/op3/artikel/2207855-vrouwen-online-exposed-bangalijsten-zijn-hierbij-kinderspel.html>
- Raalte, J. van (2017, 22 december). Jongens nagelen jonge moslima's aan de schandpaal met expose-filmpjes en -foto's. *Volkskrant*. Geraadpleegd op 9 april 2019, van: <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/jongens-nagelen-jonge-moslima-s-aan-de-schandpaal-met-expose-filmpjes-en-foto-s~b052b73b/>
- Redactie (2018, 2 januari). Boef noemt vrouwen die hem lift geven 'hoeren'. *De Telegraaf*. Geraadpleegd op 9 april 2019, van: <https://www.telegraaf.nl/nieuws/1492488/boef-noemt-vrouwen-die-hem-lift-geven-hoeren>
- Römkens, R., Jong, T. de, & Harthoorn, H. (2014). *Geweld tegen vrouwen: Europese onderzoeksgegevens in Nederlandse context*. Amsterdam: Atria. Geraadpleegd op 15 maart 2019, van https://cdn.atria.nl/publications/IAV_B00109721.pdf
- Römkens, R., Mejdoubi, J. en Jong, T. de (2017). Factsheet online seksuele intimidatie. Geraadpleegd van <https://s3-eu-central-1.amazonaws.com/atria-nl/wp-content/uploads/2017/07/04143841/factsheet-cybergeweld-onlineversiedef.pdf>
- Rubin, G. (1984). Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality. In C. Vance (ed.) *Pleasure and Danger* (pp. 143-179). London: Routledge & Kegan Paul.
- Rutgers & SOA Aids Nederland (2017). *Seks onder je 25e: seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017*. Uitgeverij Eburon. Geraadpleegd op 15 maart 2019, van <http://seksonderje25e.nl/files/uploads/Onderzoeksboek%20Seks%20onder%20je%2025e%202017.pdf>
- Rutgers & SOA Aids Nederland (2017). *Belangrijkste conclusies Seks onder je 25e*. Geraadpleegd op 15 maart 2019, van [http://seksonderje25e.nl/files/uploads/Seks%20onder%2025%202017%20samenvatting%20\(2\).pdf](http://seksonderje25e.nl/files/uploads/Seks%20onder%2025%202017%20samenvatting%20(2).pdf)
- Sobieraj, S. (2018). Bitch, slut, skank, cunt: patterned resistance to women's visibility in digital publics. *Information Communication and Society*, 21(11), 1700-1714. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2017.1348535>
- Stöve, H. (2019, 16 juni). Advocaat Van Vugt: 'Pakkans en straf wraakporno te laag'. *Parool*. Geraadpleegd van: <https://www.parool.nl/kunst-media/advocaat-van-vugt-pakkans-en-straf-wraakporno-te-laag~b25183a8/>
- Tanenbaum, L. (1999). *Slut! Growing up Female with a Bad Reputation*. New York: Seven Stories.
- Teeffelen, K. van (2019, 13 mei). Hacking, online stalking of oplichting verdient net zo veel aandacht als traditionele misdrijven. *Trouw*. Geraadpleegd op 31 mei 2019, van <https://www.trouw.nl/samenleving/hacken-online-stalking-of-oplichting-verdient-net-zoveel-aandacht-als-traditionele-misdrijven~a89b5422/>
- Tijmstra, F. (2018, 24 april). Meer jongeren doen aan 'sexting'. *EenVandaag*. Geraadpleegd op 15 maart 2019, van <https://eenvandaag.avrotros.nl/panels/opiniepanel/alle-uitslagen/item/meer-jongeren-doen-aan-sexting/>
- Tweede Kamer (2018). *Seksuele intimidatie en geweld*. Vergaderjaar 2017-2018, 34843 nr. 14. Beschikbaar op: <zoek.officiëlebekeendmakingen.nl>
- Samimi, P. en Alderson, K.G. (2014). Sexting among undergraduate students. *Computers in Human Behavior*, 31, 230-241.
- West, C. en Zimmerman D.H. (1987). *Doing gender*. *Gender and Society*, 1(2), 125-151.
- Wiele, D. van der (2015). Jury beloont aanpak inbraak en sexting. *De Secondant*. Geraadpleegd op 9 april 2019, van: <https://ccv-secondant.nl/magazine/secondant-4-december-2015/jury-beloont-aanpak-inbraak-en-sexting>
- Verden, I. (2008). *Families onder druk. Huiselijk geweld in Marokkaanse en Turkse gezinnen*. Amsterdam: Van Gennep.

Bijlagen

Bijlage A – Topiclijst studententerviews

Topic 1 Beschrijving persoonlijke situatie

Kun je wat over jezelf vertellen? Leeftijd, etnische achtergrond, gezin, opleiding, vrijetijdsbesteding.

Topic 2 Bekendheid met en oordeel over het fenomeen Sexting

- Ben je op de hoogte van jongeren naaktfoto's of seksfilmpjes van zichzelf versturen via Whatsapp of andere social media?
- Hoe heet dat volgens jou?
- Hoeveel jongeren doen dat, denk je? En wie doen dat vooral (meisjes / jongens, leeftijd, afkomst?)
- Waarom doen zij dit, denk je?
- Wat vind je ervan dat jongeren dit doen?
- Welke risico's kleven aan het versturen van naaktfoto's of filmpjes via social media?

Topic 3 Bekendheid met en oordeel over het fenomeen Exposen

- Ben je op de hoogte van jongeren die naaktfoto's of -filmpjes hebben ontvangen (bijvoorbeeld van een partner of ex-partner) en deze doorsturen / delen met anderen?
- Hoe heet dat volgens jou? Via welke social media gebeurt dat vooral?
- Hoeveel jongeren doen dat volgens jou? En wie doen dat vooral? (meisjes / jongens, leeftijd, afkomst?)
- Waarom doen zij dit volgens jou?
- Wat vind je ervan dat jongeren dit doen?
- Welke gevolgen kan dit hebben?
- Hoe kijk je aan tegen de daders? En tegen de slachtoffers?

Topic 4 Ervaring met Sexting en Exposen

- Ken je mensen (inclusief jijzelf) die weleens erotische foto's of filmpjes van zichzelf hebben verstuurd?
- Kun je toelichten om welke situatie(s) het ging?
- Weet je ook waarom jij / iemand die je kent in die situatie(s) beelden

verstuurde? (sexy willen zijn, verleiden, omdat je onder druk werd gezet, lol maken etc.)

- Wat gebeurde er na het versturen?
- Hoe voelde dat?
- Wist de omgeving ervan? Wie wel / niet? Hoe reageerden zij?
- Hoe kijk je nu naar degene (jijzelf of iemand anders) die de beelden had verstuurd?
- Hoe kijk je nu naar degene (jijzelf of iemand anders) die de beelden had ontvangen en / of verspreid?

Topic 5 Reflectie

- In hoeverre hebben de ervaringen (van jezelf of anderen in je omgeving) ertoe geleid dat je anders bent gaan denken over het sturen van naaktfoto's en filmpjes via Whatsapp of andere social media?
- Wat zou je zelf nu anders doen?
- Wat zou je anderen adviseren?

Topic 6 Hulp zoeken

- Zou je hulp zoeken als jij slachtoffer zou worden van exposen? Waarom wel / niet
- Waar zou je hulp zoeken? Waarom?
- Zou je overwegen hulp te zoeken op school?
- Zo ja, bij wie? (bijvoorbeeld een vertrouwenspersoon? decaan? docent? SLB-er? medestudent?)
- Wat zou je van hem / haar verwachten?

Topic 7 Preventie en Empoweren

- Wat is nodig om ervoor te zorgen dat minder jongeren in de problemen komen door het versturen van naaktfoto's of filmpjes?
- Welke rol kan de school daarin spelen?

Topic 8 Overig

Wat zou jij in het onderzoek willen lezen? Welke vragen leven er rondom dit thema bij jou? Zijn er vragen die we je niet hebben gevraagd maar waarover je in dit kader wel wil vertellen?

Bijlage B – Topiclijst interviews hbo-professionals

Topic 1 Achtergrondgegevens

School / locatie, domein / opleiding, functie, sinds wanneer in deze functie?, taken

Topic 2 Bekendheid met en oordeel over Sexting en Exposen

- Ben je op de hoogte van jongeren naaktfoto's of seksfilmpjes van zichzelf versturen via Whatsapp of andere social media?
- Komt dat vaak voor in jouw werkpraktijk?
- Welke risico's kleven er volgens jou aan het versturen van naaktfoto's of filmpjes via social media?
- Ben je op de hoogte van jongeren die naaktfoto's of -filmpjes hebben ontvangen (bijvoorbeeld van een partner of ex-partner) en deze doorsturen / delen met anderen?
- Hoeveel jongeren doen dat volgens jou? En wie doen dat vooral? (meisjes / jongens, leeftijd, afkomst, opleidingsniveau?)
- Waarom doen zij dit volgens jou en welke gevolgen kan dit hebben?

Topic 3 Professionele Ervaring met Sexting / Exposen

Sexting

- Ben je binnen je werk weleens in aanraking gekomen met studenten die erotische foto's of filmpjes van zichzelf hebben verstuurd?
- Kun je toelichten om welke situatie(s) het ging?
- Weet je ook waarom jij / iemand die je kent in die situatie(s) beelden verstuurde? (sexy willen zijn, verleiden, omdat je onder druk werd gezet, lol maken etc.)
- Wat gebeurde er na het versturen?
- Hoe reageerde je op die situatie(s)? En hoe had je -achteraf gezien- willen reageren?

Exposen

- Ben je binnen het werk weleens in aanraking gekomen met mensen die slachtoffer zijn geworden van 'Exposen'?
- Kun je toelichten om welke situatie(s) het ging?
- Wat waren de gevolgen voor het slachtoffer?
- Wist de omgeving ervan? Wie wel / niet? Hoe reageerden zij?
- Is jou gevraagd een rol te spelen in het omgaan met de beschreven situatie(s) rond Exposen? Zo ja, wat werd jou concreet gevraagd te doen?
- Hoe ben je met je omgegaan met de situatie(s) die je tegenkwam?
- Hoe zag je aanpak eruit?
- Welke knelpunten deden zich voor bij je aanpak?
- Wat zou je nodig hebben om het in het vervolg beter te doen?

Topic 4 Reflectie

- In hoeverre hebben de ervaringen met studenten ertoe geleid dat je anders bent gaan denken over het sturen van naaktfoto's en filmpjes via Whatsapp of andere social media?
- Wat zou je jongeren / studenten adviseren?

Topic 5 De rol van de school

- Wat is volgens jou de rol van de school bij het bieden van hulp aan slachtoffers van Exposen?
- Hoe kan jij daar vanuit je functie aan bijdragen?
- Wat zijn de randvoorwaarden om succesvol te zijn in het bieden van hulp?
- Jongeren geven aan dat ze niet graag/makkelijk hulp zoeken als ze slachtoffer zijn geworden van Exposen binnen school en ze ook niet weten bij wie ze moeten zijn. Wat zou school kunnen doen om die hulp wel te bieden?

Topic 6 Overig

Wat zou jij in het onderzoek willen lezen? Welke vragen leven er rondom dit thema bij jou? Zijn er vragen die we je niet hebben gevraagd maar waarover je in dit kader wel wil vertellen?

Bijlage C – Topiclijst interviews experts

Topic 1 Expose en gevolgen

- Definitie exposen (bekendheid met het fenomeen, inschatting ernst)
- Schatting van aantal expose slachtoffers in werkveld (Binnen welke tijdsperiode? Zijn hier ontwikkelingen in waar te nemen?)
- profiel slachtoffers (afkomst, opleiding, leeftijd)? Hoe komt het dat juist zij slachtoffer worden?
- Hoe en waarom komen ze bij expert terecht?
- Verschillende reacties op het exposen bij migrantengroepen (Marokkaans, Turks, Hindoestaans of Afrikaans)
- Welke (potentiele) gevolgen heeft exposen (gehad) voor de Marokkaans, Turks, Hindoestaans of Afrikaanse slachtoffers?

Topic 2 Hulp aan slachtoffers

- (Welke) hulp geboden aan slachtoffers vanuit organisatie expert (van preventie tot curatie)?
- Effecten van de hulp
- Belemmeringen bij het verlenen van hulp?

Topic 3 Mogelijke interventies

- Wat is nodig om exposen en de gevolgen daarvan aan te pakken?

Belang netwerk

Stelling *Exposen is een complex probleem van on/offlinewerelden, pubergedrag, de zoektocht naar een (seksuele) identiteit, de relatie tussen eerste en tweede generatie migranten etc.*

Vragen nav de stelling:

- Hoe zouden families een deel van een oplossing kunnen worden i.p.v. een deel van het probleem (b.v. omdat er vaak taboes zijn rondom seksualiteit in families met een migratie achtergrond)?
- Jongeren hebben een veilig plek nodig waar zij zichzelf kunnen worden. Als hun thuisomgeving dit niet biedt, wat zijn de andere opties?
- Hoe kunnen wij deze jongeren steunen in hun zoektocht (zonder hen te stigmatiseren)?
- Hoe kunnen ouders en kinderen beter met elkaar communiceren over gedragsregels op internet?
- In hoeverre is er solidariteit tussen meisjes en wat is nodig om dit te versterken?

Belang bewustwording

Stelling *Veel bronnen benadrukken het belang van bewustwording rondom exposen. Bijvoorbeeld: jongens moeten bewust worden over de legale en emotionele consequenties van exposen, meisjes hebben behoefte aan een code voor veilig gedrag online, ouders zouden hun kinderen beter kunnen begrijpen en steunen etc.*

Vragen nav de stelling:

- Hoe zou zo een bewustwordingsproces eruit kunnen zien, op school, bij de ouders, online etc.
- In hoeverre zijn er Good Practices gedeeld uit andere Europees landen met hetzelfde probleem?
- Welke partijen zouden moeten samenwerken om dit probleem op te lossen?
- Ken je al voorbeelden van succesvolle campagnes? Zo wel, welke?

Vragen nav de film Bloedlink:

- Ben je bekend met deze film? Zo ja, wat kunnen wij hiervan leren als het gaat over een proces van bewustwording?
- Hoe zie je de toekomst als het gaat om exposen? Wordt dit probleem groter of juist niet?

Belang kennis van gezonde seksuele beleving

Stelling *Het lijkt alsof jongeren (met een migratie achtergrond) geen goede voorbeelden hebben van een gezonde seksualiteit. Niet vanuit de familie, noch hun vriendenkringen, noch online.*

Vragen nav de stelling:

- In hoeverre zijn er positieve ontwikkelingen rondom seksualiteit gaande in *thuislanden* (b.v. Turkije/Marokko) die een positieve invloed kunnen hebben?
- Wie zijn invloedrijke rolmodellen binnen NL?
- Tv-kanalen zoals MTV hebben een grote invloed op het beeld van een 'normale' seksualiteit bij jongeren. In hoeverre zouden zij een rol kunnen spelen in een bewustwordingscampagne?

Belang voorlichting

Stelling *Het maken en online zetten van naaktfoto's is aan de orde van de dag.*

- In hoeverre is er behoefte aan voorlichting over veilig internetgedrag en wiens verantwoordelijkheid is dit?
- Nep modellenbureaus blijken ook een rol te spelen bij het exposen van kwetsbare meisjes. Heb je hier ervaring mee? Zowel, wat is het beste manier om hiermee om te gaan?
- Het lijkt alsof T/M/SHs meisjes de meeste dramatische schade ervaren van exposen. In hoeverre klopt dit met jouw eigen ervaring?

Topic 4 Motieven voor exposen

- Wat zijn volgens jou de motieven onder jongens om meisjes te exposen?
- Wat zijn volgens jou de motieven onder meisjes om ander meisjes te exposen?

Bijlage D – Relevante wetsartikelen

Artikel 239 Schennis van de eerbaarheid

Met gevangenisstraf van ten hoogste drie maanden of geldboete van de tweede categorie wordt gestraft schennis van de eerbaarheid:

1. op of aan een plaats, voor het openbaar verkeer bestemd;
2. op een andere dan onder 1° bedoelde openbare plaats, toegankelijk voor personen beneden de leeftijd van zestien jaar;
3. op een niet openbare plaats, indien een ander daarbij zijns ondanks tegenwoordig is.

Artikel 240b Sr Verspreiding van afbeeldingen van seksuele gedraging met jeugdige

1. Met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of geldboete van de vijfde categorie wordt gestraft degene die een afbeelding – of een gegevensdrager, bevattende een afbeelding – van een seksuele gedraging, waarbij iemand die kennelijk de leeftijd van achttien jaar nog niet heeft bereikt, is betrokken of schijnbaar is betrokken, verspreidt, aanbiedt, openlijk tentoonstelt, vervaardigt, invoert, doorvoert, uitvoert, verwerft, in bezit heeft of zich door middel van een geautomatiseerd werk of met gebruikmaking van een communicatiedienst de toegang daartoe verschaft.
2. Met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde categorie wordt gestraft degene die van het plegen van een van de misdrijven, omschreven in het eerste lid, een beroep of een gewoonte maakt.

Artikel 261 Sr Smaad

1. Hij die opzettelijk iemands eer of goede naam aanrandt, door telastlegging van een bepaald feit, met het kennelijke doel om daaraan ruchtbaarheid te geven, wordt, als schuldig aan smaad, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van de derde categorie.
2. Indien dit geschiedt door middel van geschriften of afbeeldingen, verspreid, openlijk tentoongesteld of aangeslagen, of door geschriften waarvan de inhoud openlijk ten gehore wordt gebracht, wordt de dader, als schuldig aan smaadschrift, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar of geldboete van de derde categorie.
3. Noch smaad, noch smaadschrift bestaat voor zover de dader heeft gehandeld tot noodzakelijke verdediging, of te goeder trouw heeft kunnen

aannemen dat het te last gelegde waar was en dat het algemeen belang de telastlegging eiste.

Artikel 266 Sr Eenvoudige belediging

1. Elke opzettelijke belediging die niet het karakter van smaad of smaadschrift draagt, hetzij in het openbaar mondeling of bij geschrift of afbeelding, hetzij iemand, in zijn tegenwoordigheid mondeling of door feitelijkheden, hetzij door een toegezonden of aangeboden geschrift of afbeelding, aangedaan, wordt, als eenvoudige belediging, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste drie maanden of geldboete van de tweede categorie.
2. Niet als eenvoudige belediging strafbaar zijn gedragingen die ertoe strekken een oordeel te geven over de behartiging van openbare belangen, en die er niet op zijn gericht ook in ander opzicht of zwaarder te grieven dan uit die strekking voortvloeit.

Artikel 284 Sr Dwang

1. Met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren of geldboete van de vierde categorie wordt gestraft:
 1. hij die een ander door geweld of enige andere feitelijkheid of door bedreiging met geweld of enige andere feitelijkheid, gericht hetzij tegen die ander hetzij tegen derden, wederrechtelijk dwingt iets te doen, niet te doen of te dulden;
 2. hij die een ander door bedreiging met smaad of smaadschrift dwingt iets te doen, niet te doen of te dulden.
2. In het geval onder 2° omschreven wordt het misdrijf niet vervolgd dan op klacht van hem tegen wie het gepleegd is.

Artikel 285 Sr Bedreiging

1. Bedreiging met openlijk in vereniging geweld plegen tegen personen of goederen, met geweld tegen een internationaal beschermd persoon of diens beschermde goederen, met enig misdrijf waardoor gevaar voor de algemene veiligheid van personen of goederen of gemeen gevaar voor de verlening van diensten ontstaat, met verkrachting, met feitelijke aanranding van de eerbaarheid, met enig misdrijf tegen het leven gericht, met gijzeling, met zware mishandeling of met brandstichting, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren of geldboete van de vierde categorie.
2. Indien deze bedreiging schriftelijk en onder een bepaalde voorwaarde geschiedt, wordt ze gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of geldboete van de vierde categorie.
3. Bedreiging met een terroristisch misdrijf wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vijfde categorie.

4. Indien het feit, omschreven in het eerste, tweede of derde lid, wordt gepleegd met het oogmerk om een terroristisch misdrijf voor te bereiden of gemakkelijk te maken, wordt de op het feit gestelde gevangenisstraf met een derde verhoogd.

Artikel 318 Sr Afdreiging

1. Hij die, met het oogmerk om zich of een ander wederrechtelijk te bevoor- delen, door bedreiging met smaad, smaadschrift of openbaring van een geheim iemand dwingt hetzij tot de afgifte van enig goed dat geheel of ten dele aan deze of aan een derde toebehoort, hetzij tot het aangaan van een schuld of het teniet doen van een inschuld, hetzij tot het ter beschikking stellen van gegevens met geldswaarde in het handelsverkeer, wordt als schuldig aan afdreiging, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of geldboete van de vijfde categorie.
2. Dit misdrijf wordt niet vervolgd dan op klacht van hem tegen wie het gepleegd is.

Artikel 21 Auteurswet Schending van het portretrecht

Is een portret vervaardigd zonder daartoe strekkende opdracht, den maker door of vanwege den geportretteerde, of te diens behoefte, gegeven, dan is openbaarmaking daarvan door degene, wiens het auteursrecht daarop toekomt, niet geoorloofd, voor zover een redelijk belang van den gepor- tretteerde of, na zijn overlijden, van een zijner nabestaanden zich tegen de openbaarmaking verzet.

Artikel 139h Sr Strafbaarstelling wraakporno

1. Met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar of geldboete van de vierde categorie wordt gestraft:
 - a. hij die opzettelijk en wederrechtelijk van een persoon een afbeelding van seksuele aard vervaardigt;
 - b. hij die de beschikking heeft over een afbeelding als bedoeld onder a terwijl hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat deze door of als gevolg van een onder a strafbaar gestelde handeling is verkregen.
2. Met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren of geldboete van de vierde categorie wordt gestraft:
 - a. hij die een afbeelding als bedoeld in het eerste lid, onder a, openbaar maakt terwijl hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat deze door of als gevolg van een in het eerste lid, onder a, strafbaar gestelde handeling is verkregen;
 - b. hij die van een persoon een afbeelding van seksuele aard openbaar maakt, terwijl hij weet dat die openbaarmaking nadelig voor die persoon kan zijn.

Bijlage E – Overzicht geïnterviewde experts

- Coördinator online jongerenwerk
- ROC-docent
- Zedenrechercheur
- Ambtenaar Welzijn
- Gemeentelijk projectleider 'Schadelijke traditionele praktijken'
- Teamleider hbo-opleiding Social Work
- Expert en Zelfstandig Projectleider Seksuele Ontwikkeling
- Zorgcoördinator Expertisecentrum Mensenhandel en Jeugdprostitutie

Over de auteurs

Krista Schram

Krista Schram is associate lector Publiek Vertrouwen in Veiligheid bij de Onderzoeksgroep Recht en Veiligheid van Hogeschool Inholland. Daarnaast is zij als docent en afstudeerbegeleider verbonden aan de opleiding Integrale Veiligheidskunde. Krista onderzoekt hoe burgers de veiligheid en veiligheidszorg ervaren. Ze is gespecialiseerd in het opzetten en uitvoeren van veldwerk in (Rotterdamse) wijken en onder moeilijk bereikbare groepen. Met haar onderzoek wil Krista ambtenaren en (veiligheids-)professionals ondersteunen bij het ontwikkelen van beleid en interventies die aansluiten bij de zorgpunten en behoeften van burgers op het gebied van veiligheid. Daarbij werkt ze nauw samen met studenten en andere onderzoekslijnen.

Machteld de Jong

Machteld de Jong is sinds mei 2017 lector van de onderzoekslijn Diversiteitsvraagstukken bij Hogeschool Inholland en tevens verbonden als docent en afstudeerbegeleider aan de opleiding Business Studies. Zij beoogt met onderzoek een bijdrage te leveren aan het huidige integratiedebat zoals dat momenteel in Nederland wordt gevoerd. De Jong doet praktijkgericht onderzoek naar kansen en knelpunten rond diversiteit binnen het onderwijsproces van Inholland. Het onderzoek van de onderzoeksgroep voorziet zo in de groeiende behoefte aan inzichten over het ontwikkelen van diversiteitsbeleid binnen het hoger beroepsonderwijs. De onderzoekslijn werkt nauw samen met overheid, bedrijven en kennisinstellingen die zich bezighouden met diversiteitsvraagstukken en de rol van professionals in de superdiverse samenleving. Samenwerking is gericht op de vragen die leven buiten Inholland, waarbij het lectoraat als kennispartner kan samenwerken op de thema's binding, religie, identity politics en de sociaaleconomische situatie.

Marnix Eysink Smeets

Marnix Eysink Smeets is sinds 2007 lector Publiek Vertrouwen in Veiligheid en voorzitter van de Onderzoeksgroep Recht & Veiligheid van Hogeschool Inholland. Samen met studenten en (docent)onderzoekers draagt hij bij aan de ontwikkeling van (veiligheids)beleid dat burgers vertrouwen geeft. Eysink Smeets houdt zich vooral bezig met de vraag hoe de burger veiligheid beziet en beleeft, en hoe dat kan worden verbeterd. Formeler gezegd: met het publiek vertrouwen in veiligheid en veiligheidszorg. Met veiligheidsbeleving, vertrouwen en rechtsvaardigheidsbeleving als belangrijke deelgebieden.

Exposen exposed.

De gevolgen van online slut-shaming voor jonge vrouwen met een migratieachtergrond in het hoger beroepsonderwijs.

© 2020 Lectoraat Publiek Vertrouwen in Veiligheid en Lectoraat Diversiteitsvraagstukken

Grafisch ontwerp: Karin ter Laak

